

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİMİN FELSEFİ, SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI**

**ATATÜRK DÖNEMİ'NDE (1923-1938) KADIN ÖĞRETMEN
YETİŞTİRME**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma Okşan ÇİÇEK

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi İrfan Davut ÇAM

SAMSUN
2022

TEZ KABUL VE ONAYI

Fatma Okşan ÇİÇEK tarafından, **Dr. Öğretim Üyesi İrfan Davut ÇAM** danışmanlığında hazırlanan “**ATATÜRK DÖNEMİ'NDE (1923-1938) KADIN ÖĞRETMEN YETİŞTİRME**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 6.9.2022 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Yusuf Bahri GÜNDOĞDU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VURGUN Marmara Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü		☒ Kabul ☐ Ret
Üye (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi İrfan Davut ÇAM Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

İmza

23/06/2022

Fatma Okşan ÇİÇEK

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : ATATÜRK DÖNEMİ'NDE (1923-1938) KADIN ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 23/06/2022 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 22

Tek kaynak oranı : % 5 çıkmıştır.

İmza

23/06/2022

Dr. Öğr. Üyesi İrfan Davut ÇAM

ÖZET

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE (1923-1938) KADIN ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

Fatma Okşan ÇİÇEK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı
Yüksek Lisans Eylül/2022
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İrfan Davut ÇAM

Eğitim, amaca uygun bir yöntem seçilerek belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleşen bir davranış kazandırma süreci olarak kabul edilmektedir. Eğitim yoluyla bireylere ve dolayısıyla topluma benimsetilmek istenen modelin ortaya çıkabilmesi için bir kitleye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kitleyi oluşturanların başında öğretmenler gelmektedir. Öğretmen, eğitimin uygulamayı destekleyen önemli bir ayağı olarak görülmektedir. Öğretmenin, öğretme için gereken bilgi ve beceri konusunda yeterliğe sahip olması beklenmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin meslek öncesi eğitimi önemli bir mesele haline almaktadır. Öğretmen yetiştirme, alan ve meslek bilgisinin yanında süreç için düzenlenen program ve mesleki kültür edinme faktörleri ile çok yönlü bir mevzudur. Öğretmen yetiştirmenin gelişimi ile geçmişte kullanılan yöntem ve tekniklerin bu gelişme üzerindeki etki ve sonuçlarının incelenmesi için eğitimin tarihi boyutuna ihtiyaç duyulmaktadır. Türk eğitim tarihi; ilk Türk toplulukları ile başlayan, Selçuklu ve Osmanlı geçmişi kapsayarak yakın zamanlara kadar devam eden oldukça ayrıntılı bir alandır. Bu alanda, kadın öğretmen yetiştirilmesi hususu önemli bir yere haizdir. Kadınların eğitimi ve onlardan öğretmen yetiştirilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında üzerinde dikkatle durulan bir konu olmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildikten sonra da bu konu önemini sürdürmüştür. Bu anlamda, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını kapsayan Atatürk Dönemi (1923-1938) kayda değer bir zaman dilimi olmuştur. Atatürk'ün kadın eğitimine verdiği önem ve bu dönemde oluşturulmaya başlanan Türk kadını kimliğinin öğretmen yetiştirme meselesi üzerindeki rolü dikkat çekmektedir. Günümüzde yetişen öğretmenlerin çoğunluğunu kadınların oluşturduğu düşünüldüğünde, öğretmen yetiştirmede kadın değişkeninin incelenmesi gerekli görülerek çalışmada, Atatürk Dönemi'nde kadın öğretmen yetiştirme konusunun bir sistem dâhilinde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın verileri süreli yayınlardan, zabıt ceridelerinden ve konuya ilişkin diğer kaynaklardan doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Bu yöntemle toplanan veriler, içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Bu çözümlene sonucunda Atatürk Dönemi'nde kadın öğretmen yetiştirme çalışmalarının, 1930 yılından sonraki süreçte sonuç vermeye başladığı, fakat bu dönemde oluşan ihtiyacı karşılamaya yetmediği saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Öğretmen, Kadın Öğretmen, Atatürk Dönemi

ABSTRACT

FEMALE TEACHER TRAINING IN THE ERA OF ATATURK (1923-1938)

Fatma Okşan ÇİÇEK
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Educational Sciences
Philosophical, Social and Historical Foundations of Education Programme
Master, September/2022
Supervisor: Dr. Faculty Member İrfan Davut ÇAM

Education is accepted as a process of gaining behavior that takes place in line with the determined goals by choosing a method suitable for the purpose. In order for the model to be adopted by individuals and therefore society through education, a mass is needed. Teachers are at the forefront of this group. The teacher is seen as an important pillar of education that supports the practice. The teacher is expected to have competence in the knowledge and skills required for teaching. For this reason, pre-vocational training of teachers becomes an important issue. Teacher training is a multifaceted issue with the program organized for the process and the factors of acquiring professional culture, as well as field and profession knowledge. The historical dimension of education is needed in order to examine the development of teacher training and the effects and results of the methods and techniques used in the past on this development. Turkish education history; It is a very detailed field that started with the first Turkish communities and continued until recent times, covering the Seljuk and Ottoman past. In this field, the issue of training women teachers has an important place. The education of women and the training of teachers from them has been a subject that has been carefully emphasized in the last years of the Ottoman Empire. After the transition from the Ottoman Empire to the Republic, this issue continued to be important. In this sense, the Atatürk Era (1923-1938), which covers the first years of the Republic of Turkey, has been a remarkable era of time. The importance that Atatürk gave to women's education and the role of the Turkish woman identity, which was started to be formed in this era, on the issue of teacher training draws attention. Considering that the majority of teachers trained today are women, it is considered necessary to examine the female variable in teacher training, and it is aimed to examine the subject of female teacher training in the Atatürk Era within a system. For this purpose, the study was designed as a qualitative research. The data of the study were collected from periodicals, minutes and other sources related to the subject by document analysis method. The data collected by this method were analyzed by content analysis technique. As a result of this analysis, it was determined that the training of women teachers in the Atatürk Era started to give results in the era after 1930, but it was not enough to meet the need in this era.

Keywords: Education, Teacher, Female Teacher Training, Atatürk Era.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

“Atatürk Dönemi’nde (1923-1938) Kadın Öğretmen Yetiştirme” başlıklı bu çalışma; kadın öğretmen yetiştirme konusunda Osmanlı geçmişini göz ardı etmeden Atatürk Dönemi’nde izlenen yaklaşıma ve dolayısıyla yürütülen çalışmalara odaklanmaktadır. Kadın öğretmen yetiştirme konusunda geçmişe bakan bu araştırmanın, kadın çalışmalarına katkı sağlamasını temenni ederim.

Böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında hiç şüphesiz birçok kişinin katkısı bulunmaktadır. Öncelikle Lisans eğitimime henüz başlamadan amaç edindiğim lisansüstü eğitim için beni cesaretlendiren annemin varlığına minnettarım. Sevgi ve anlayışıyla her zaman yanımda olan babam ve kardeşime ise teşekkürü borç bilirim. İyi halimi destekleyen ve hedefin güzelliğini hatırlatan arkadaşşıma teşekkür ederim. Yazım sürecinde yardımlarını esirgemeyen ve Osmanlıca çevirileriyle çalışmama katkı sağlayan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İrfan Davut ÇAM’a teşekkürlerimi sunarım.

Fatma Okşan ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	2
1.3. Alt Problemler	2
1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6. İlgili Çalışmalar	4
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Genel Hatlarıyla Dönemin Eğitim Anlayışı ve Bazı İcraatlar	6
3. MATERYAL VE YÖNTEM	16
3.1. Araştırma Modeli	16
3.2. Verilerin Toplanması	16
3.3. Verilerin Analizi	17
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	18
4.1. Osmanlı Devleti'nin Kadın Öğretmen Yetiştirme Politikası	18
4.1.1. Osmanlı Devleti'nde Kadınların Eğitimi	18
4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Kadın Öğretmen Yetiştirme	21
4.1.3. Darülmualimat	23
4.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Eğitimine ve Kadın Öğretmen Yetiştirilmesine Bakış	33
4.3. Atatürk'ün Türk Kadınına Verdiği Önemin Kadın Öğretmen Bağlamında Değerlendirilmesi	40
4.4. Atatürk Dönemi'nde (1923-1938) Okul Öncesine ve İlköğretime Kadın Öğretmen Yetiştirme	46
4.4.1. Okul Öncesi ve İlköğretim İçin Kadın Öğretmen Eğitimi	46
4.4.2. Kadın İlk Öğretmen Eğitiminde Öğrenci ve Mezun Sayıları	52
4.4.3. Kadın İlk Öğretmen Okulları Ders Programları	56
4.4.4. Köy Okullarına Kadın İlk Öğretmen Yetiştirme	66
4.4.5. İlköğretime Kadın Öğretmen Yetiştirmede Alternatif Yöntemler	71
4.5. Atatürk Dönemi'nde (1923-1938) Ortaöğretime Kadın Öğretmen Yetiştirme	72
4.5.1. Ortaöğretim İçin Kadın Öğretmen Eğitimi	72
4.5.1.1. Kadın Orta Öğretmen Eğitiminde Öğrenci ve Mezun Sayıları	76
4.5.1.2. Ortaöğretime Kadın Öğretmen Yetiştirmede Ders Programları	80
4.5.1.2.1. Musiki Muallim Mektebi Ders Programları	80
4.5.1.2.2. Kadın Orta Öğretmen Okulu Ders Programları	83
4.5.1.2.3. Kadın Mesleki ve Teknik Öğretmen Eğitimi Ders Programları	89
4.5.1.3. Yüksek Muallim Mektebi Kadın Öğretmen Eğitimi	94
4.5.1.4. Ortaöğretime Kadın Öğretmen Yetiştirmede Alternatif Yöntemler	102
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	105
5.1. Sonuç	105
5.2. Öneriler	109
KAYNAKÇA	110
EKLER	119
ÖZ GEÇMİŞ	121

SİMGELER VE KISALTMALAR

akt.	: aktaran
bkz.	: bakınız
der.	: derleyen
ed.	: editör
C.	: cilt
haz.	: hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: sayfa
ss.	: sayfadan sayfaya
S.	: sayı
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
vd.	: ve diğerleri

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1.İstanbul Darülmuallimatı'nın Dışarıdan Görünüşü.	23
Şekil 4.2. İstanbul Darülmuallimat Dershanelerinden Biri.	24
Şekil 4.3.İstanbul Darülmuallimatı'nda Bir Konferans Salonu.	25
Şekil 4.4. İstanbul Darülmuallimatı'nın İçten Görünümü.	29
Şekil 4.5. İstanbul Darülmuallimatı'nda Küçüklerin Beden İdmanları.	31
Şekil 4.6. İstanbul Darülmuallimatı'nda Bir Koridor.	32
Şekil 4.7. Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde El Sanatı Çalışmalarını İzlerken (19 Kasım 1937)	43
Şekil 4.8. Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde (19 Kasım 1937).	45

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1. Kadın Okullarında Okutulan Dersler.....	20
Tablo 4.2. 1 Eylül 1869 Tarihli Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'ne Göre Darümuallimat'ta Okutulan Dersler.....	26
Tablo 4.3. Taşra Darümuallimatlarındaki Öğrenci Sayıları.....	28
Tablo 4.4. 1914-1915 Yılı Darümuallimat Teşkilatı.....	30
Tablo 4.5. 1915 Yılında Yayımlanan Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizâmnâmesi'ne Göre Darümuallimat Teşkilatı.....	32
Tablo 4.6. Yıllara Göre İlk Öğretmen Okulu Sayıları.....	49
Tablo 4.7. Yıllara Göre Öğretmen Okullarında Öğrenim Gören ve Bu Okullarından Mezun Olanların Sayıları.....	52
Tablo 4.8. Yıllara Göre Kadın Öğretmen Okulları Mezun Sayıları.....	53
Tablo 4.9. Resmi ve Özel İlkokullarda Sayısal Gelişmeler.....	54
Tablo 4.10. 1923 Yılında İlkokullarda Görev Yapan Öğretmen Sayısı.....	55
Tablo 4.11. 1924'te İlk Darümualliminler ve İlk Darümuallimatların Programı ve Haftalık Ders Saatleri.....	57
Tablo 4.12. Muallim Mektepleri Ders Tevzii 1931.....	60
Tablo 4.13. 1936 Yılı İlk Öğretmen Okulları Haftalık Ders Tevzi Cetveli.....	63
Tablo 4.14. 1937-1938 Ders Yılında İlköğretmen Okullarının Programı ve Haftalık Ders Saatleri.....	65
Tablo 4.15. Köy Muallim Mektebi'nde Okutulan Dersler.....	69
Tablo 4.16. 1936 Yılı İlkokul Öğretmeni Sayısı.....	70
Tablo 4.17. Resmi ve Özel Orta Okullarda Sayısal Gelişmeler.....	76
Tablo 4.18. 1928-1935 Yılları Arasında Musiki Muallim Mektebi'nden Mezun Olan Öğrencilerin Sayıları.....	77
Tablo 4.19. Orta Öğretmen Okulundan Diploma Alanların İstatistik Dairesindeki Sayıları.....	78
Tablo 4.20. Yıllara Göre Kız Teknik Öğretmen Okulu Mezun Sayıları.....	78
Tablo 4.21. Musiki Öğretmen Okulu Ders Tevzi Cetveli.....	81
Tablo 4.22. Orta Kadın Öğretmen Okulu Programında Yer Alan Ortak Dersler.....	83
Tablo 4.23. Orta Kadın Öğretmen Okulu Edebiyat Bölümü Alan Dersleri.....	84
Tablo 4.24. Orta Kadın Öğretmen Okulu Tarih-Coğrafya Bölümü Alan Dersleri.....	85
Tablo 4.25. Orta Kadın Öğretmen Okulu Riyâziye Bölümü Alan Dersleri.....	86
Tablo 4.26. Orta Kadın Öğretmen Okulu Tabiiye Bölümü Alan Dersleri.....	86
Tablo 4.27. 1931 Yılında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü "Mesleki Sınıfları" Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	88
Tablo 4.28. Kız Ertek Öğretmen Okulu Haftalık Ders Cetveli.....	91
Tablo 4.29. Yüksek Muallim Mektebi'ndeki Kadın Öğrenci İhtiyaçları İçin Verilen Bir Açık Eksiltme İlanı.....	94
Tablo 4.30. 1925-1926 Yılında Yüksek Öğretmen Okulu Heyet-i İdare ve İlmiyesinin Menşe ve Maaşları.....	96

Tablo 4.31. 1925-1926 Yılında Yüksek Muallim Mektebi'nin Öğrenci Durumu.	97
Tablo 4.32. Yüksek Muallim Mektebi'nden Diploma Alan Öğrencilerin İstatistik Dairesindeki Sayıları.	99
Tablo 4.33. 1925-1926 Yılında Yüksek Muallim Mektebi'nde Okutulan Dersler.	100
Tablo 4.34. 1925-1926 Yılında Yüksek Muallim Mektebi Kütüphanesinde Mevcut Kitap ve Dergiler.....	101

1.GİRİŞ

Bu bölümde; problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın sınırlılıkları ve ilgili çalışmalara ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Eğitim, çevrenin yetişmekte olan nesli; fiziksel, bilişsel ve duyuşsal alanda geliştirmek için belirlediği davranış ve düşünce kalıplarını aşılmasıdır.¹ Bununla birlikte belli amaçlar dahilinde, kazandırılmak istenen bilgi ve davranışları içeren bir eylemdir. Bu özelliği nedeniyle toplum için bir araç işlevi görmektedir. Toplumsal düzen ile uyumun sağlanması ve toplumun birçok alanda ilerleme göstermesi için bireyin yetilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yetiştirme süreci ise planlı bir eğitimle mümkündür. Türk eğitim tarihi incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne kadar bahsedilen planlamanın tam anlamıyla sağlanamadığı görülmektedir. Bu döneme kadar temel eğitim, bütün çocuklara temel dini bilgiler öğretilerek yapılmaya çalışılmıştır.² Zamanın değişmesi ve uygulanan eğitim faaliyetlerinin yetersiz kalması, eğitimde bir sistem ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim Tanzimat Dönemi ile birlikte eğitim kurumsallaşmaya başlamıştır. İlk okul eğitiminden sonra, erkekler gibi kadınların da eğitimlerini devam ettirmeleri için rüştiyeler ve diğer eğitim kurumları açılmıştır.³ Bu okulların sayılarının artırılması sonucunda ise buralarda eğitim verecek kadın öğretmenlere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu ihtiyaca karşılık olarak ise erkek öğretmen okulları gibi kadın öğretmen okulları da açılmıştır.⁴ Böylelikle Türk eğitim sisteminde öğretmenlik, bir meslek haline gelmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildikten sonra da kadın öğretmen yetiştirilmesi hususu önemsenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan Atatürk Dönemi'nde (1923-1938), belirlenen yeni amaçlar doğrultusunda okul ve öğrenci sayıları artmıştır. Bu doğrultuda öğretmen okulları da çoğaltılmıştır.⁵ Atatürk

¹ Emile Durkheim, *Eğitim ve Sosyoloji*, çev. Pelin Ergenekon, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 54.

² Zülfü Demirtaş, "Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S.1, Elazığ 2007, ss.174-175.

³ Yahya Akyüz, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştiriminin 160. Yılında Darülmüallimîn'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 20, S.20, Ankara 2006, ss. 25-26.

⁴ Ahmet Çoban, "Öğretmen Yetiştirme Sistemimizin Tarihi Temelleri", *Öğretmen Yetiştirme Sistemimiz(Dün, Bugün ve Yarın)*, ed. Mustafa Ergün vd., Pegem Akademi, Ankara 2018, s.40.

⁵ Ayla Oktay, "Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenin Nitelikleri", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3, İstanbul 1991, s.188.

de bu konuyla bizzat ilgilenmiştir. Şu sözleri, bu konudaki yaklaşımının açık bir tezahürü sayılır:

Kudreti fatıra insanları iki cins olarak yaratmıştır. Bunlar yekdiğerlerinin lâzım ve melzumudur. Hazreti Âdem'le Hazreti Havva'nın nasıl yaratıldığına dair olan nazariyat mütehaliftir, bunlardan bahsetmiyeceğim. Ondan sonraki devirlerden iptidar edeceğim. Şuna kani olmak lâzımdır ki, dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir.⁶

Nitekim Atatürk'ün isteğiyle Türk kadın eğitiminin önemle ele alınması ve öğretmenlerin kurtuluş aracı olarak görülmesi, kadın öğretmenlerin eğitim sürecini daha da anlamlı kılmıştır. Bu bağlamda yürütülen bu çalışma, Osmanlı geçmişini atlamadan Atatürk Dönemi'nde (1923-1938) kadın öğretmen yetiştirme konusunda yürütülen çalışmalara eğilerek literatüre bu kapsamda katkı sunmayı esas almaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın ana problemini, "Atatürk Dönemi'nde (1923-1938) kadın öğretmen yetiştirme konusunda nasıl bir yaklaşım izlenmiş ve dolayısıyla hangi çalışmalar yapılmıştır?" sorusu oluşturmaktadır.

1.3. Alt Problemler

1. Kadın öğretmen yetiştirme konusunda Osmanlı geçmişi nasıl bir yaklaşıma ve hangi çalışmalara sahne olmuştur?
2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadın eğitime ve kadın öğretmen yetiştirmeye nasıl bakılmıştır?
3. Atatürk'ün kadın öğretmen eğitime bakışı nasıldır?
4. Okul Öncesine ve ilköğretime kadın öğretmen yetiştirme konusunda Atatürk Dönemi (1923-1938) nasıl bir yaklaşıma ve hangi çalışmalara sahne olmuştur?
5. Ortaöğretime kadın öğretmen yetiştirme konusunda Atatürk Dönemi (1923-1938) nasıl bir yaklaşıma ve hangi çalışmalara sahne olmuştur?

1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eğitim tarihi; geçmişte eğitim adına yaşanan problemlere ait, anlama ve çözüm geliştirme sürecini gözlemleyebilme açısından gereklidir. Bununla birlikte eğitim tarihi, çözümün sonuçları için objektif bir değerlendirme fırsatı sunma ve günümüzde yaşanan sorunların halledilmesine kaynak olma açısından da

⁶ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, Divan Yayıncılık, 5.bs. 2006, ss.87-95.

önemlidir.⁷ Öğüt verme, bilgilendirici sohbetlerde bulunma anlamındaki kökten gelen öğretmenlik,⁸ tarihsel süreç içerisinde programlı bir eğitim süreci sonunda ancak elde edilebilen profesyonel bir meslek olmuştur. Öğretmen yetiştirme meselesinde zamana ve ihtiyaca göre dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşüm üzerinde eğitim politikalarının etkisi olduğu aşikârdır. Türk eğitim tarihinde 1848 yılında “Dârülmualimin” adlı öğretmen okulunun açılması ile birlikte sistemli bir hal almaya başlayan öğretmen yetiştirme işi,⁹ 1982 yılında yayımlanan *41 Sayılı Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* ile üniversitelere devredilerek öğretmen yetiştiren bütün kurumlar tek çatı altında toplanmış ve 4 yıllık bir lisans programı halini alarak günümüze kadar gelmiştir.¹⁰ Bu akışta yer alan problemler ve üretilen çözümleri anlamak bağlamında mevcut çalışma, Atatürk Dönemi’nde (1923-1938) kadın öğretmen yetiştirme konusunda izlenen yaklaşımı ve dolayısıyla yürütülen çalışmaları, konunun Osmanlı geçmişini göz ardı etmeden, incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, önce konunun Osmanlı geçmişi ele alınmıştır. Akabinde Atatürk’ün ve dönemin aydınlarının konuya bakışı, kademelere göre kadın öğretmen yetiştirmek üzere atılan adımlar ve yapılan çalışmalar ayrıntılandırılmıştır. Aşağıda da görüleceği üzere bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar, oldukça sınırlıdır. Oysa söz konusu süreçte kadın öğretmen yetiştirme konusunda gösterilen gayretleri anlamak ve müteakip döneme bırakılan mirası gözler önüne sermek, bu konuya doğrudan hasredilmiş ayrıntılı bir araştırmayı zorunlu bir hale getirmektedir. Bütün ayrıntılarıyla Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadın öğretmen yetiştirme konusuna doğrudan odaklanan bu çalışma hem bir kadın öğretmenin elinden çıkması hem de konuya bizzat yoğunlaşarak mevcut literatüre katkıda bulunması bakımından önem arz etmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, kadın öğretmen yetiştirme konusunda Osmanlı geçmişini göz ardı etmeden, 1923-1938 yılları ile sınırlı tutulmuştur.

⁷ Selami Yangın, “Eğitimin Tarihsel Temelleri”, *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Ali Rıza Akdeniz ve Mehmet Küçük, Nobel Yayıncılık, Ankara 2011, s. 171.

⁸ İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türkçe Kökler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s.110.

⁹ İbrahim Arslanoğlu, *Kastamonu Öğretmen Okulları*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, s.19.

¹⁰ Ali Azar, “Türkiye’deki Öğretmen Eğitimi Üzerine Bir Söylem: Nitelik mi, Nicelik mi?”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.1, S.1, Zonguldak 2011, s.37.

1.6. İlgili Çalışmalar

Konuyla ilgili çalışmalar, temel alınan 1923-1938 yıllarını kapsayan eserlerle sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, Atatürk Dönemi'nin daha iyi anlaşılabilmesi için kadın öğretmen yetiştirme konusunda Osmanlı geçmişini ele alan çalışmalar da göz ardı edilmemiştir. Bu kapsamda gündeme getirilmesi gereken çalışmaların başında Cemil Öztürk'ün "Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası"¹¹ adlı eseri gelmektedir. Yazarın Atatürk Dönemi'nde öğretmen yetiştirme konusunda gösterilen gayretlere dair temel bir eser niteliği taşıyan bu çalışması dışında "Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar"¹² adlı eseri de anılmalıdır. Bu eser de öğretmen yetiştirme meselesinin tarihsel değerlendirmesi olması bakımından dikkate değerdir. "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri"¹³ ise konu bağlamında söz konusu edilmesi gereken bir diğer kaynaktır. Bu eser ise Atatürk'ün kadın öğretmen eğitimine dair bakış açısını anlamaya kaynaklık etmektedir. Osman Ergin'e ait "Türkiye Maarif Tarihi"¹⁴ adlı eser, çalışmanın ilgilendiği alt başlıkları kapsamlı bir şekilde sunmaktadır. Öte yandan, Mustafa Ergün'ün "Atatürk Devri Türk Eğitimi"¹⁵ adlı eseri de dönemin eğitim anlayışının sorgulanması sebebiyle konuyla ilgili önemli bir çalışmadır. Bununla birlikte, Yahya Akyüz'ün "Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)"¹⁶ adlı eseri ise 1923-1938 yıllarıyla ilgili önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Yasemin Tümer Erdem'in "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi"¹⁷ adlı tezi, Tanzimat Dönemi sonrası özellikle II. Meşrutiyet Dönemi eğitim anlayışı ile kadın eğitimi dahil olmak üzere kadın öğretmen yetiştirme konusunda dikkate değer bir çalışmadır. İlköğretim için kullanılan talimatnameleri de ayrıntılı bir şekilde ele alan Hayrünisa Alp'in kaleme aldığı "Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)"¹⁸ başlıklı doktora tezi, çalışma için oldukça değerlidir. Ayrıca Tayyip Duman'ın "Türkiye'de

¹¹ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

¹² Cemil Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.

¹³ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I-II-III, Divan Yayıncılık, 5.bs. 2006.

¹⁴ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II-III-IV-V, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

¹⁵ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

¹⁶ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, Kültür Koleji Yayınları, 5. bs., İstanbul 1994.

¹⁷ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

¹⁸ Hayrünisa Alp, *Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)”¹⁹ adlı eseri, ortaöğretime kadın öğretmen yetiştirme konusuna da odaklanması bakımından mevcut çalışma için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Öte yandan, Hasan Ali Yücel’e ait “Türkiye’de Orta Öğretim”²⁰ adlı eser, konu hakkında birincil kaynaklara dayalı olarak hazırlanmış kayda değer bir çalışmadır. Sabri Becerikli tarafından kaleme alınmış olan “Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978)”²¹ başlıklı doktora tezi, ortaöğretimin ikinci kademesini sorgulamaktadır. Bütün bu çalışmalardan farklı olarak mevcut çalışma ise doğrudan doğruya Atatürk Dönemi’nde (1923-1938) kadın öğretmen yetiştirme konusunda izlenen yaklaşıma ve bu çerçevede yapılan çalışmalara odaklanmaktadır.

¹⁹ Tayyip Duman, *Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1991.

²⁰ Hasan Ali Yücel, *Türkiye’de Orta Öğretim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

²¹ Sabri Becerikli, *Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978)*, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa 2019.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, genel hatlarıyla dönemin eğitim anlayışına ve bazı icraatlara değinilmiştir.

2.1. Genel Hatlarıyla Dönemin Eğitim Anlayışı ve Bazı İcraatlar

Eğitim, tarih boyunca her toplulukta giderek önemi artan konuların başında gelmiştir. Türk eğitim tarihi özelinde Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk yılları bu bakımdan kayda değer bir zaman dilimi olmuştur. Atatürk Dönemi (1923-1938) olarak da bilinen bu zaman diliminde, eğitim için önemli bir mesai harcanmıştır. Doktor Sabri, bu döneme kadarki süreci değerlendirdiğinde; hâkim eğitim anlayışı bağlamında Fransa'dan etkilenildiğini ve saha için onlardan yardım istenildiğini söylemektedir. Ona göre, Fransa'nın eğitim sistemi büyük düşünürler yetiştirebilir, fakat memleketin çalışma sahasında özel olarak iş adamlarına ihtiyacı vardır. Milletın toplumsal seviyesi yükselmedikçe gelecekteki varlığımız tehlikededir. Darülfünun âlim sınıfı oluşturmaktadır, fakat okullarımızda bu eğitimci zihniyet yaşadıkça pratik sahaya atılmak mümkün değildir ve gelecek nesillerimiz tehlike altındadır.²² Fakat bu dönemde eğitim, henüz kurulmuş olan Türk devletinin oluşturacağı yeni, milli ve modern bir kültürün içinde barındırdığı değerleri halka yaymak için kullanılmıştır. Dolayısıyla bu dönemde eğitimin amacı, milli bir kültür oluşturmak ve bununla birlikte ilköğretimin yaygınlaşmasını sağlamak, ülkenin ihtiyacı olan eğitimli insan gücünü karşılamaktır.²³

Savaştan yeni çıkan ülkede; savaşın uzun sürmesi nedeniyle yaşanan ekonomik sıkıntı, verilen kayıplar nedeniyle azalan nüfus, birçok yapının fiziksel anlamda zarar görmesi ve bunların halk üzerinde gösterdiği etki nedeniyle yaşanan psikolojik bunalım, dönemin tablosunu gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede, ülke sınırları için verilen milli mücadelenin yerini, toplumda yıkılan her şeyin yeniden yerine koyulması ve milletin çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırılması için verilecek olan mücadele almıştır. Bu süreçte insana diğer milletlerden daha fazla ihtiyaç duyulmaktaydı. Bir çocuğun dahi gözden çıkarılması kabul edilemezdi. Bunu

²² Doktor Sabri, "Dârülmua'llimât-ı Tâliye Tabiiyyât Şu'besi Programı: Maârifçilik-Terbiyecilik ve Çocuklarımızın Terbiye-i Sıhhiyyesi", *Muallimler Mecmuası*, No:12, 31 Ağustos 1923, s.236.

²³ Şerif Budak, "Atatürk'ün Eğitim Felsefesi ve Geliştirdiği Eğitim Sisteminin Değiştirilmesi", *Milli Eğitim*, 2003, S. 160, ss. 23-43, dhgm.meb.gov.tr, (24.09.2021).

sağlamanın yolu ise eğitim kurumlarından geçmekteydi.²⁴ Bu çerçevede, eğitimde ilerleme kaydetmek adına bu dönemde önemli icraatlar yapılmaya çalışılmıştır.

Eğitim alanında yapılan bu icraatların önem arz edenleri arasında, biraz daha geriden başlamak gerekirse, 15-21 Temmuz 1921 tarihinde toplanan *Maarif Kongresi*,²⁵ 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihinde gerçekleştirilen *Birinci Heyet-i İlmiye* toplantısı, 3 Mart 1924 tarihli *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*, 22 Nisan-1 Mayıs 1924 tarihli *İkinci Heyet-i İlmiye* toplantısı, 8 Eylül 1924 tarihinde yayımlanan *Maarif Genelgesi*, 26 Aralık 1925-8 Ocak 1926 tarihlerinde gerçekleştirilen *Üçüncü Heyet-i İlmiye* toplantısı ve 22 Mart 1926 tarihli *Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun* ile diğer gelişmeler yer almaktadır. *Maarif Kongresi*'nde,

- Dört yıl olan ilköğrenimin beş yıla çıkartılması,
- Altı yıllık iptidaî okullarında okutulan birçok dersin ihtiyacı karşılamaması nedeniyle halk eğitimi için daha çok ihtiyaç duyulan, gündelik hayatta kullanılacak lisan, din ve hesap gibi derslerin okutulması,
- Köylü ve kentlilerin ihtiyaçlarının farklı olması sebebiyle ilkokul programlarının ayrı şekilde düzenlenmesi,
- Kadınlar için açılan okullarda öğrenim gören öğrencilerin, ev kadını olabilmeleri için gerekli olan derslerin programa konulması kararlaştırılmıştır.²⁶

Bununla birlikte kongrede yer alan katılımcıların tümü, eğitimin sadeleştirilmesi, uygulanabilir kılınması ve mahallileştirilmesi konularında da görüş birliğine varmıştır.²⁷ Kongrede alınan kararlara bakıldığında derslerin ihtiyaca göre revize edildiği ve pratik bilgiler içeren derslerin önemsendiği görülmektedir. Programların, yöreye ve eğitim verilen yerin imkânlarına göre düzenlenmesi uygun görülmüştür. Alınan kararlardan, ayrıca toplumsal cinsiyet rollerini hatırlatan içeriğe sahip derslerin, ilgili okul programlarında yer bulması gerektiği anlaşılmaktadır.

²⁴ Süleyman Şevket, "İlk ve Orta Darülmuallimat - Muallimeliğe İhtiyaç-2-", *Muallimler Mecmuası*, No:10, 30 Haziran 1923, s.204.

²⁵ Cemal Güven ve Ekrem Zahid Boyraz, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İlk Maârif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.10, 2016, s.301.

²⁶ TTKB, *Cumhuriyet'in İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926)*, ss.2-3, tkb.meb.gov.tr, (23.10.2021).

²⁷ TTKB, *Cumhuriyet'in İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926)*, s.3, tkb.meb.gov.tr, (23.10.2021).

Halkın eğitim seviyesi göz önünde bulundurularak eğitimin sade ve uygulamaya dönük bir şekilde planlanmak istendiği vurgulanmalıdır.

Birinci Heyet-i İlmiye, dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Bey önderliğinde 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihinde²⁸ Ankara’da toplanmıştır.²⁹ Birleşimde eğitim programı, eğitimin millileşmesi, önemli görülen kitapların dilimize çevrilmesi gibi konular görüşülmüştür. Bununla birlikte millî özellikte kültür, sözlük, müzik, dil ve edebiyat, tarih kitaplığı, hazine evrakı, Tarih ve Coğrafya Enstitüleri, Etnografya Müzesi, müze, okul müzesi konuları da tartışılmıştır. Ankara’da âli dersler, ilkökul programlarında değişiklikler, ilköğretimden sonra Hayati Tedrisat Programı, ilköğretim kararnamesinin değiştirilmesi teklifi, toplantıda ilköğretim bağlamında görüşülen diğer konulardır. Toplantı da ayrıca kadın ve erkek öğretmen okulları mevzuat ve programları, İstanbul’daki öğretmen okullarında orta kısım açılması, Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine mesleki bilgiler verilmesiyle ilgili görüşler sunulmuştur.³⁰

Milli bir eğitimin inşa edilmek istenmesi, *Heyet-i İlmiye*’nin ilk toplantısında gündemde yer alan bir konudur. Açılması istenen enstitü ve müzeler, milli bilincin oluşturulması amacını taşımaktadır. Toplantıda öğretmen okulları hakkında yapılan görüşmeler, öğretmen eğitime gösterilen ilginin önemli bir yansımasıdır.

Atatürk Dönemi’nin ilk yıllarında medreseler ve okullar bir arada eğitim vermekteydi. Eğitimde yer alan bu ikilik modernleşme çalışmalarının aksamasına neden olmaktaydı. Nitekim 3 Mart 1924 tarihinde³¹ Millet Meclisi tarafından kabul edilen *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile eğitim ve öğretim birleştirilmiştir. Bu kanun ile medreseler kapatılmış ve ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Vekaleti’ne bağlanmıştır.³²

²⁸ Birgül Bozkurt, “Cumhuriyet Türkiye’sinin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.19, 2020, s.1750.

²⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2021*, Pegem Akademi, 34. bs., Ankara 2021, s.399.

³⁰ Cengiz Aslan ve Engin Deniz Tanır “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.52, S. 1, Ankara 2019, ss. 260-263.

³¹ Asım Arı, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 2, 2002, s.182.

³² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)*, s.285.

22 Nisan-1 Mayıs 1924 tarihinde Maarif Vekili Vasıf Bey'in (Çınar) önderliğinde *İkinci Heyet-i İlmiye* toplantısı gerçekleştirilmiştir.³³ Bu toplantıda alınan kararlar şunlardır:

- Zorunlu öğretim altı yıldan beş yıla indirilecek,
- Ortaokul ve liseler ayrı ayrı birer bölüm hâline getirilecek ve her ikisinin sürelerinin üçer yıl tespit edilerek orta öğretim yediden altı yıla indirilecek,
- Öğretmen okullarının eğitim-öğretim süresi beş yıla çıkartılacak, programındaki dersler arttırılacak, programa içtimaiyat/sosyoloji dersi eklenecek,
- Kadınların eğitim gördüğü liselerde öğretim süresi erkeklerinkiyle eşitlenecek,
- Köye giden öğretmenlere hukuk bilgisi verilmesi için yüksek sınıflara “Hukuk” dersi eklenecek,
- İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nin yüksek kısmı Dârülfünûn'a bağlanacak ve Yüksek Muallim Mektebi adını alacak,
- İlköğretimde haftalık ders saati 26 saat olacak,
- Liselerin üst sınıfları için kitap yazdırılacak, yurt dışındaki kitaplar tercüme ettirilecektir.³⁴

İkinci kez yapılan toplantıda alınan kararlara bakıldığında, öğretim süresi ve ders saatleri ile ilgili yeni kararlar alınmıştır. Bununla birlikte lisede kullanılacak ders kitaplarını içeren karar, lise öğretiminde içeriğe verilen önemi göstermektedir. Kadın ve erkeklerin lisede görülen öğretim süresi farkı kapatılarak birlik sağlanmıştır. Öğretmen okullarındaki verimi artırmak amacıyla düzenleme yapılması kararlaştırılmıştır.

Atatürk, milleti çağdaş medeniyet seviyesine çıkartmaya çalışırken bunun toplumun bütünü ile yapılması ve kadınların bu mücadelede unutulmaması gerektiğini düşünmekteydi. Konu ile ilgili olarak kullandığı;

³³Bozkurt, “Cumhuriyet Türkiyesinin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları”, ss.1757-1758.

³⁴ TTKB, *Cumhuriyet'in İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926)*, s.4; Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s. 63.

Bir heyeti içtimaiye, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bir kitlenin bir parçasını terakki ettirelim. Diğerini müsamaha edelim de, kitlenin heyeti umumiyesi mazharı terakki olabilsin? Mümkün müdür ki, bir camianın yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin?”³⁵

ifadeleriyle kadınlar için de yeni gelişmelerin olacağını işaret etmiştir.³⁶

Karma eğitime geçiş konusundaki gelişmeler, bu bağlamda değerlendirilebilir. 1924 yılında Tekirdağ'da kadınlar için ortaokul olmaması nedeniyle ilkokuldan mezun olanların ortaöğretime devamı kısıtlanmıştı. Bununla birlikte erkek okuluna kayıt olmak isteyen kadınların durumu da sorun oluşturmaktaydı. Vekalet tarafından, karma eğitim düşüncesine dayanılarak kadınların, erkek ortaokuluna devamı sağlanmış; fakat ortaöğretimin ikinci kısmını oluşturan liseler için karma eğitim ancak 1934-1935 eğitim-öğretim yılında başlayabilmiş ve özellikle tek lisesi olan şehirlerdeki toplam 19 lise karma eğitime geçmiştir.³⁷

Atatürk'e göre Türk eğitimi milli, laik, bilimsel olgulara dayanan, uygulamaya dönük ve karma olmalıdır.³⁸ 8 Eylül 1924 tarihinde yayımlanan *Maarif Genelgesi*'nde, eğitim ve öğretimin genel amaçları şu şekilde açıklanmıştır:

- Eğitim, ulusal temelleri ve Batı toplumlarının uygulamalarını esas almaktadır.
- Eğitim örgütü okulların; insan davranışları, sosyal düzen kuralları gibi konularda uygar ve örnek teşkil edecek bir yapıya kavuşturulmasını sağlamaktadır.³⁹

Bununla birlikte uygulanacak yeni eğitim hareketlerinde;

- Öğrencilerin, fikren ve zihnen kendilerini Cumhuriyet'e adanması,
- Okulların vicdanen sorumlu ve bilinçli bireyler yetiştirmesi,
- Eğitim ve öğretimin pratik de uygulanabilir, günlük yaşamda karşılığını bulabilir bir duruma getirilmesi,
- Okulların bilim ve okuma ihtiyacı yaratması,

³⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, ss.223-228.

³⁶ Necdet Hayta, vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1995, s.158.

³⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, ss.344-345.

³⁸ Durdu Mehmet Burak, “Atatürk'ün Eğitim Anlayışı ve Kıbrıslı Mehmet Efendi'nin Eğitimine Katkıları”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.16, S.2, Kastamonu 2008, ss.626-627.

³⁹ Tülay A. Baran, “Cumhuriyet Dönemi Devlet Adamlarından: Vasıf Çınar” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 17, S. 49, Ankara 2001, s. 184.

- Okullarda, topluma sağlığın 6neminin ve değerinin kavratılması,
- Fiziki kabiliyetlerle zihni muhakemelerin dengeli gelişiminin sağlanması,
- Çocuklara paylaşma, tasarruf yapma alışkanlıklarının bir disiplin şeklinde kazandırılması amaçlanmıştır.⁴⁰

Bakanlığın hazırladığı amaçlar incelendiğinde; eğitim ve 6đretimin milli amaçlardan herhangi bir taviz verilmeden, muasır medeniyet seviyesine ulaşan toplumların modern y6ntemleri ile pekiştirileceği g6r6lmektedir. Programlar bilgi 6đretmenin yanında, topluma istenilen davranışların kazandırılması için de kullanılmaktaydı. Atat6rk D6nemi eğitiminin diğer bir amacı ise yurttaşlık bilincinin aşılanmasıydı. Ayrıca açıklanan amaçlara bakıldığında eğitim-6đretimin 6đrencinin, fiziksel, bilişsel ve duyuşsal alanına hitap ettiği g6r6lmektedir.

26 Aralık 1925-8 Ocak 1926 tarihlerinde, d6nemin Maarif Vekili Mustafa Necati başkanlığında *66nc6 Heyet-i İlmiye* toplantısı gerçekleştirilmiştir.⁴¹ Bu toplantıda alınan kararların bazıları şunlardır:

- Devlet ve vilayet b6telerinden eğitime ayrılan paraların uygun şekilde harcanması ve okulların genişletilmesi,
- Liselerin belirli merkezlerde daha b6y6k olacak şekilde yapılması ve sayılarının artırılması,
- 6đretmen okullarının belirli merkezlerde olması,
- Meslek okullarının belirli merkezlerde toplanması,
- Stajyer 6đretmenlere verilecek meslek eğitimi,
- Eğitim ve 6đretim işleriyle ilgilenecek bir Talim ve Terbiye Dairesi oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁴²

1925 - 1926 yıllarında toplanan *66nc6 Heyet-i İlmiye*'de yatısız orta okullarda 6đretimin karma olarak yapılması tartışılmış ve kabul edilmiştir.⁴³ Bununla birlikte, orta6đretimin birinci kademesindeki okullar artık karma eğitim vermeye başlamıştır. Nitekim 1927–1928 eğitim-6đretim yılında ortaokullar için karma eğitim s6reci

⁴⁰ Aky6z, *T6rk Eğitim Tarihi M.6. 1000-M.S. 2021*, s.331.

⁴¹Bozkurt, “Cumhuriyet T6rkiyesinin Eğitim Sisteminin İnşası S6recinde Heyet-i İlmiye Toplantıları”, s.1761.

⁴² Y6cel, *T6rkiye’de Orta 6đretim*, s.27.

⁴³ TTKB, *Cumhuriyet’in İlk D6nemi Eğitim Kurumları (1921-1926)*, ss.4-5.

başlamış olmakla birlikte, kadın ve erkek ortaokulları da hizmet vermeye devam etmiştir.⁴⁴

Heyetin üçüncü toplantısında alınan kararlar incelendiğinde, okulların fiziki yetersizliğinin olduğu ve ayrılan bütçenin bu alanda kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır. Toplantıda okullaşma oranının arttırılmasına yönelik kararlar da alınmıştır. Meslek eğitimi veren ve öğretmen yetiştiren kurumlar dâhil olmak üzere liselerin birkaç yerde kurulmasıyla üst eğitim kurumlarından faydalanan öğrenci sayısının artırılması hedeflenmekteydi. Bu durum, eğitim-öğretim faaliyetlerinin verimli şekilde düzenlenmesine de katkı sağlamaktadır. Diğer toplantılarda olduğu gibi bu birleşimde de öğretmen yetiştirme konusu değerlendirilmiş ve programdaki boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır.

22 Mart 1926'da *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'nun uygulanması için *Maârif Teşkilatı Hakkında Kanun* kabul edilmiştir.⁴⁵ Bu kanunda; Türk dili meselesi için Maarif Vekaleti'nde bir dil heyeti oluşturulduğu belirtilmektedir. Kanuna göre; ülkedeki bütün okullar Maarif Vekaleti'nin himayesindedir. İlk okullar; şehir ve kasabada gündüzlü-yatılı ve köyde gündüzlü-yatılı özelliktedir. Şehir ve kasabadaki yatılı okullar Maarif Vekaleti tarafından kimsesiz çocuklar için açılır. Köy yatılı okulları ise okulu olmayan köylerde yaşayan çocuklara özeldir. Ortaöğretim okulları ise; lise, ortaokul, ilk öğretmen okulları ve köy öğretmen okullarından oluşmaktadır. Aynı zamanda bu okullara Yüksek Muallim Mektebi de eklenmektedir.⁴⁶ Bununla birlikte kanun; ilk ve orta öğretmen, ilköğretim müfettişi ve uygulama okulu müdürü yetiştirilmesi ile ilgili kararları da içermektedir.⁴⁷

Bu dönemde önemsenen konulardan birisi, Türkçe eğitimidir. Özellikle 1925-1926 yıllarında yapılan düzenlemelerle yabancı okullardaki ve azınlık okullarındaki öğrencilerin Türkçe öğrenmesine karar verilmiştir. Bu okullarda görevlendirilecek olan Türkçe öğretmenlerinin yüksek eğitim almış olması gerekmektedir. Aynı zamanda bu öğretmenlerin sıklıkla denetlenmesi gerekiyordu. Vekalet, yabancı okulların Türkçe derslerinin Türk öğretmenler tarafından verilmesini istemekteydi.

⁴⁴ Mustafa Gündüz, "Karma Eğitimin Tarihi ve Sosyal Gelişimine Kısa Bir Bakış", *Eğitime Bakış, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, S.45, Ankara 2019, s.24.

⁴⁵ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2021*, s.457.

⁴⁶ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, ss. 271-273.

⁴⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2021*, s.384.

Bu durum yabancı okullar ile vekalet arasında sorun oluşturmuştur. Bazı yabancı okullar bu kurala uyulmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır.⁴⁸

Eğitim için atılan adımların bir diğeri ise, 1924 yılından itibaren yabancı uzman ve öğretim üyelerinin ülkeyi ziyaret etmeleri ve eğitim ile ilgili değerlendirmelerde bulunmalarını sağlamak olmuştur. John Dewey, Alfred Kühne, Omer Buyse, Albert Malche, Beryl Parker gibi uzmanların rapor hazırlamaları istenmiştir.⁴⁹ Bunlardan ilk olarak John Dewey iki ayrı rapor hazırlamıştır. Raporlar, millî eğitim bütçesi ve Türk millî eğitim sistemine dair tavsiyeleri kapsamaktaydı. Bu raporlar; mesleki ortaokulların açılması, öğretmen okullarına şube eklenmek suretiyle bu okullarda uzman kişilerin yetiştirilmesi, öğretmenler arasında her on beş günde bir toplanacak müzakere ve münakaşa zümrelerinin oluşturulmasının gereğini vurgulamaktadır. Öğretmenler için düzenlenen raporda, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlamak için yurt dışına gönderilmeleri gerektiği yer almaktadır. Öğretmen okulları arasında çeşitlilik olması açısından köy tipine uygun köy öğretmeni yetiştiren kurumlar inşa edilmelidir. Meslek öğretmeni yetiştiren programlar, öğretmen okulları arasına dâhil edilmelidir. Öğretmen okulları programına, bu okullara müdür ve müfettiş yetiştirme amacı taşıyan dersler eklenmelidir. Yeni öğretim yöntemleri ve materyallerinin öğrenilmesi için ayrı bir kurum tahsis edilmelidir. Bununla birlikte eğitim ile ilgili yabancı eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi, gezici kütüphanelerin faaliyete geçirilmesi, öğrencinin ders içi ve dışında kullanması gereken materyallerin temin edilmesi, okul binalarının eğitim-öğretime uygun hale getirilmesi önerilmektedir. Aynı zamanda Dewey, ziraatın gelişiminde köy okullarından faydalanılabileceğini aktarmaktadır.⁵⁰

1927 yılında davet edilen, yabancı bir eğitim uzmanı olan Omer Buyse Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur. Buyse tarafından hazırlanan ziraat, sanayi ve meslek okulları ile ilgili incelemeler, raporlar halinde Maarif Vekaleti'ne sunulmuştur. Buyse gözlemleri sonucunda, Ankara'da İş Üniversitesi ile İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün açılmasını gerekli görmüştür.⁵¹ Üniversite, endüstriye uzman teknisyen ile yardımcı personel, meslek ve sanat okullarına yetkin usta ve

⁴⁸ Sezen Kılıç, "Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 21, S.61, Ankara 2005, ss.276-277.

⁴⁹ Oğuzhan Karadeniz, Sinan Ateş, Zafer Tangülü, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960)", *Turkish Studies*, C.9, S.5, Ankara 2014, s. 1897.

⁵⁰ John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, ss.1-20.

⁵¹ Ömer Akdağ, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-40)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Uşak 2008, s. 61.

öğretmenler yetiştirme amacını taşımaktadır. Bu üniversitede hem pratik hem teorik eğitim yapılması önerilmekteydi. Bununla birlikte mesleki ve teknik eğitime ait kurumların açılması da teklif edilmiştir.⁵² Yapılan bu çalışmaların sonucunda teknik ve mesleki eğitim için kaliteli bir zemin oluşması hedeflenmekteydi. Bir sanayi okulunda müdürlük yapan Bayan Bocard Türkiye'ye çağırılmış ve Ev İşleri Tedrisat-1 Umum Müdürlüğü'ne atanmıştır. İlerleyen süreçte Bocard, Kız Sanayi Mektepleri Genel Müdürlüğü'ne getirilmiştir.⁵³ Buradan hareketle yabancı uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda Türk eğitim sisteminin modernize edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Bu dönemde eğitim sahasında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise yurt dışına öğrenci gönderilmesi olmuştur. Nitekim 1938-1939 eğitim-öğretim yılında yabancı ülkelerde 204 Türk öğrenci eğitim görmektedir. Gidilen ülkeler arasında en çok Almanya, Fransa, Belçika ve Amerika yer almaktaydı.⁵⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında okuma-yazma bilen sayısı düşüktür. 1927 yılında bu oran, toplam nüfusun ancak %10,6'sı kadardır.⁵⁵ Okul sayısı ise yetersizdir. 1923-1924 yıllarında eğitim gören öğrenci sayısı 358.548, görevdeki öğretmen sayısı ise 12.437'dir.⁵⁶ Bu öğretmenlerden bir kısmı meslek eğitimini tamamlamış iken, aralarında medrese eğitimi ile sınırlı kalmış ya da ilkokul mezunu olan öğretmenler de bulunmaktaydı.⁵⁷ İmkânların fazlasıyla kısıtlı olduğu bir dönemde Batı medeniyeti seviyesine çıkabilmek adına çağdaşlaşma hareketlerinin hızlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda Atatürk'ün destekleriyle, okuma-yazma oranını artırmak için öğretmesi ve öğrenmesi daha kolay olan bir alfabe tercih edilmiştir. Bununla birlikte 3 Kasım 1928 tarihinde, *Türk Harfleri Hakkındaki Kanun* yürürlüğe girmiş, halka okuma-yazma öğretmek için 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri

⁵² Ayhan Sertkaya ve Yakup Yılmaz, "II. Dünya Savaşı Başlangıcında Belçika'daki Türk Öğrenciler", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 2, S. 2, 2016, ss.132-133.

⁵³ Ayfer Kocabaş, "Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C.2, S. 3, 2008, s.209.

⁵⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Seneler itibariyle çeşitli tahsil gruplarına ait istatistikî bilgiler*, 18.04.1939, 30.1.0.0/90.559.2, s.8.

⁵⁵ Ahmet Münir Acuner, "Türkiye Cumhuriyetinde Okur-Yazarlık", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, C.5, S. 2, Bursa 1990, s.162.

⁵⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Seneler itibariyle çeşitli tahsil gruplarına ait istatistikî bilgiler*, 18.04.1939, 30.1.0.0/90.559.2, s.4.

⁵⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.329.

açılmıştır.⁵⁸ Yeni harflerin kabulü ile Türkiye Cumhuriyeti'nin benzer hedefler doğrultusunda milli değerlere uyum sağlanmış olduğu görülmektedir.

Bu dönemde öğretmen okullarından mezun olan öğretmenlerin, görevlendirme aşamasında bazı sıkıntılar da baş göstermiştir. Şehirde yetişip eğitim gören öğretmenler, meslek hayatlarının ilk yıllarında, mesleğe ve öğrencilere alışmaya çalışmaktaydılar. Taşrada görevlendirilen öğretmenlerin uyum sürecine, ortam değişikliği ve yaşadıkları yerin olanaksızlığından duydukları kaygı da dâhil olmaktadır. Daha önce köy hayatı yaşamamış öğretmenler, köyde görev almak istememekteydi.⁵⁹ Bu durum, haliyle köydeki eğitim-öğretim faaliyetlerini olumsuz etkilemekteydi. Bununla birlikte, köye öğretmen yetiştirme programında *Türkçe (Yazı, Okuma, İmla), Yurt ve Yaşama Bilgisi, Aritmetik ve Geometri, Atölye Dersleri, Eğitim Bilgisi (Köy Eğitimi, Çocuk Bilgisi, Öğretim Metodu, Ders Uygulamaları)* dersleri yer almaktaydı.⁶⁰ Ziraat ise eğitim yerinin iklim ve coğrafi özelliklerine göre işlenilmesi zorunlu bir ders olarak programdaki yerini almıştır.⁶¹ Buradan anlaşılacağı üzere, müfredat teorik ve uygulamalı derslerden oluşmaktaydı.

Atatürk Dönemi genel hatlarıyla incelendiğinde; 1923-1938 yılları arasında yaşanan siyasal, ekonomik, hukuki, kültürel değişimlerin, dönemin eğitim anlayışını etkilediği görülmektedir. Bu dönemde genel olarak eğitimde laikleşme ve demokratikleşme hareketleri görülmektedir. Kadın ve anne eğitimine önem verilmiştir. Atatürk başöğretmen unvanı ile öğretmen ve öğrencilere destek olmuştur. Atatürk, eğitime verilen önemi anlatmak için geziler düzenlemiş, halkı bilgilendirici konuşmalar yapmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar, öğrenciyi milli olana yöneltme, ona okuma-yazma öğretme, dört işlem becerisi kazandırma ve muhakeme yapabilecek kadar coğrafya, tarih, din ve ahlak bilgisi verme hedefini gerçekleştirme amacını taşımaktadır.

⁵⁸ Hayta, vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, s.153.

⁵⁹ Gül Nihan Toprak, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2008, s.54.

⁶⁰ Yasemin Akkafa, *Köy Öğretmenleri Kanunu ve Türk Milli Eğitiminde Uygulanması*, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s. 34.

⁶¹ Esmâ Uz, *Cumhuriyet Döneminde Köylerin Kültürel ve Ekonomik Dönüşümünü Gerçekleştirme Adımı Olarak 1930'lu Yıllarda "Köy Öğretmen Kursları"*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2016, s. 57.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma, “olguların ya da olayların gerçekleştiği doğal ortamda, verilere doğrudan ulaşılarak yapılan, sürece yönelik çalışmalar” olarak tanımlanmaktadır. Nitel araştırmada, olgu ve olayların nasıl ve neden gerçekleştiğine dayanan detaylı betimlemeler yer almaktadır.⁶² Nitel araştırmalar, verilerin gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasını sağlayan bir süreçtir.⁶³ Creswell, nitel araştırmayı; araştırmanın temelini oluşturan varsayımlar ve çalışma konusunun belli bir kalıba oturtulduğu kuramsal çerçeve ile başlatıp, araştırma konusuyla ilgili durum bir problem şeklinde açıklandıktan sonra araştırmacının araştırmasına uygun alt araştırma sorularını sorması ve bu sorulara cevap vermek için kaynak tarama, veri toplama, verileri uygun kategorilere ayırıp bütünsel şekilde yorumlama süreci olarak ifade etmektedir.⁶⁴

3.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerini toplamak için; zabıt cerideleri, arşiv belgeleri, kitaplar, dergiler, gazeteler ve lisansüstü tezler incelenmiştir.

Araştırmada esas alınan bu kaynaklar kütüphane ve arşiv taraması sonucunda temin edilmiştir. Bu amaçla Cumhuriyet Arşivi, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, İSAM Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Milli Kütüphane ve Marmara Üniversitesi Kütüphanesi veri tabanı ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Eğitim Fakültesi Kütüphanesi, Bülent Ecevit Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Ereğli Eğitim Fakültesi Kütüphanesi ve Kocaeli Üniversitesi Merkez Kütüphanesi gibi araştırma merkezlerinden yararlanılmıştır.

⁶² Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz ve Funda Demirel, *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, 25. bs., Ankara 2018, s. 253.

⁶³ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, 4. bs., Ankara 2004, s. 39.

⁶⁴ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, 3. Bs., Ankara 2013, s.44.

Çalışmanın modeli olan nitel araştırmada mülakat, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Toplanan veriler kategori ya da tema halinde gruplandırılarak yorumlanmaktadır. Bu çalışmada ise belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belge içeriklerinin sistemli olarak analiz edilmesi için kullanılan bir yöntemdir.⁶⁵ Doküman analizi yöntemi bu çalışmada, elektronik materyaller başta olmak üzere tüm belgelerin incelenip değerlendirilmesi için kullanılmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılarak elde edilen veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, elde edilen verilerin incelenerek, anlamlı bölümlere ayrılması şeklinde yapılmaktadır. Her bölümün kavramsal olarak ne anlatmak istediğine bakıldıktan sonra kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümler başlıklandırılır.⁶⁶ Nitel araştırmada içerik analizi, belirlenen şartlara uygun kodlama ile metnin belirlenen kelimelerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik bir teknik olarak açıklanmaktadır.⁶⁷ İçerik analizinde kod ve kategori oluşturma, veri analizi için temeldir. Creswell, bu süreci ayrıntılı tanımlamalar oluşturma, temalar veya boyutlar geliştirme, görüş ya da literatürde yer alan bakış açıları ile yorumlama olarak açıklamaktadır. Kodlama ise metin veya görsel verileri küçük bilgi kategorileri içine toplamayı, bir çalışmada kullanılan farklı veri tabanlarından gelen kod için kanıt aramayı ve sonra o koda bir etiket vermeyi içermektedir.⁶⁸

Bu araştırmada veri toplama işleminden sonra araştırma modeline uygun şekilde içerik analizi tekniğinin gerektirdiği basamaklar izlenmiştir. Veriler, araştırmanın temelini oluşturan kavramsal çerçeve dâhilinde önce kodlanmıştır. Akabinde kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar temel alınarak çalışmanın alt problemleriyle de uyumlu kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategorilerin düzenlenmesiyle birlikte bulgular tanımlanıp yorumlanarak süreç tamamlanmıştır.

⁶⁵ Bilgen Kıral, "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Süirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, Süirt 2020, s. 174.

⁶⁶ Yıldırım ve Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, ss.174-176.

⁶⁷ Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 25. bs., s.259.

⁶⁸ Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, s. 184.

4.BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, çalışmanın konusuna ilişkin bulgular tartışılmak suretiyle paylaşılmıştır.

4.1. Osmanlı Devleti'nin Kadın Öğretmen Yetiştirme Politikası

4.1.1. Osmanlı Devleti'nde Kadınların Eğitimi

Türk tarihinde önemli bir yeri olan Osmanlı Devleti, çeşitli politikalar ile eğitime yön vermiştir. Osmanlı Devleti'nde kadınların eğitimi ile ilgili yaklaşımlar incelendiğinde; Türk eğitim tarihi için önemli olan iki eser dikkat çekmektedir: II. Murat buyruğuyla çevrilen *Kabusname*; kadın bir öğretmenin, hemcinslerine İslam'ın temellerini ve Kur'an okumayı öğretmesi gerektiğini anlatmaktadır.⁶⁹ Erzurumlu İbrahim Hakkı ise *Marifetname* adlı eserinde; kadınların, 6 yaşına geldiklerinde okula gönderilerek kendilerine dikiş, yemek pişirme gibi maharetlerin öğretilmesinden bahsetmektedir.⁷⁰

Klasik Dönem Osmanlı'da eğitim kurumları; sıbyan okulları, medreseler, Enderun ve bazı yaygın eğitim kurumlarından oluşmaktaydı. İlk eğitim kurumu olan sıbyan okulu; 5 ya da 6 yaşındaki çocukların eğitim gördüğü mahalle okullarıydı.⁷¹ Burada yapılan öğretimin amacı; çocuklara dini bilgiler verme, Kur'an-ı Kerim ve okuma yazma öğretmektir.⁷² Sıbyan eğitimi, kadın ve erkekler için farklı okullarda verilmekteydi. Fiziki imkanlar yeterli olmadığı takdirde kadın-erkek yan yana bazen de ayrı oturmak şartıyla aynı sınıfta ders görebilmekteydi.⁷³

Osmanlı eğitiminde medrese, İslam dinini öğretme ve iyi Müslümanlar yetiştirme amacını taşımaktaydı. Sıbyan okulunu bitiren erkeklerin eğitimleri medrese veya diğer eğitim kurumlarında devam ederken aynı durum kadınlar için söz konusu değildi. Başka bir deyişle; kadınların, medreselerde eğitim gördüğü söylenememektedir. Bu çerçevede, Osmanlı Devleti'nde kadınlar ilk okuldan sonraki

⁶⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.97.

⁷⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.116.

⁷¹ Mustafa Şanal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunun (Dârümuallimât), Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870-1924)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 26, Ankara 2009, s.224.

⁷² İrfan Davut Çam, *Eğitim ve İdeoloji: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Çocuk Eğitime Yönelik Yaklaşımlar (1908-1922)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2019, ss.80-81.

⁷³ Ünal Taşkın, "Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.3, 2008, s. 346.

eğitimlerine, özel hocalar tarafından evde ders verilerek veya tarikat dergâhlarında devam etmekteydi.⁷⁴

Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde, çalışma hayatında nadiren yer bulduğu gerekçesiyle kadınların, sıbyan okulundan sonra eğitim almaya devam etmesi, ulema tarafından uygun görülmemiştir.⁷⁵ Kadınların alacakları eğitim sonucu meslek edinip dışarıda çalışmaları desteklenmekten ziyade bütün potansiyellerini evin içinde kullanmaları destek görmekteydi. Bu anlamda kadının iş yaşantısı ise genellikle dokumacılık veya bahçecilik ile sınırlıydı.⁷⁶

3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'nun yayımlanması ile başlayan Tanzimat Dönemi'nde Batı dünyası ile gelişen ilişkilerin sonucunda eğitimde Batılı uygulamaların önem kazandığı ve bu uygulamaların öğrenci sayısını etkileyeceği düşünülmektedir. Süreç değerlendirildiğinde; kadın eğitiminde geri kalındığının fark edildiği görülmüş ve bu hususta yapılan çalışmalardan ilki, yeni kurumlar açmak olmuştur.⁷⁷

Bahsedilen kurumlardan biri, kadınlar için önemli ve anlamlı görülen ebe mektebiydi. Başlangıçta yalnızca erkek öğrenci kabul eden ebe mektebi, 1842 yılında artık kadın ebeler yetiştirmeye başlamıştır. Bu okul, Müslüman ve gayrimüslim fark etmeksizin kadın öğrencilere eğitim vermiştir. Ebe mektebinin ilk kadın mezunları, bitirme sınavı sonucunda başarı gösterip mezun olan 10 Müslüman ve 26 Hristiyan ebedir.⁷⁸ Mezun profili, dönemin koşulları göz önüne alındığında farklı grupları Osmanlı adı altında toplama çabası olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, İstanbul'da dini, dünyevi bilgiler verme ve okur-yazar sayısını artırma amacıyla; 1859 yılında kadınlar için rüştiyeler açılmaya başlamıştır.⁷⁹ Artık kadınlar, sıbyan okullarından sonra bir üst eğitim kurumuna daha devam edebilme imkanına kavuşmuştur. Bu okulların esasları, dini kurallar gözetilerek oluşturulmuştur. Bu

⁷⁴ Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi", *Kebikeç*, S. 10, Ankara 2000, s.224.

⁷⁵ Somel, "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi", ss.223-224.

⁷⁶ Mustafa Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", *Mecmua*, Y.1, S.2., 2016, s.58.

⁷⁷ Songül Keçeci Kurt, "II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiyeleri", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 29, 2012, s.3.

⁷⁸ Şefika Kurnaz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi", *Milli Eğitim Dergisi*, S.143, Ankara 1999, ss. 99-111, <https://dhgm.meb.gov.tr/>, (12.05.2022).

⁷⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, s.144.

nedenle açılan okullar kadınların erkeklerle aynı ortamda eğitim almaması göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır.⁸⁰

Kadınların bu kurumlarda eğitim görebilmeleri için okulların başöğretmenleri tarafından aileler, İslam dininde ilim öğrenmenin kadın-erkek herkese farz olduğu söylenilerek ikna edilmeye çalışılmıştır.⁸¹

Bu dönemde kadınlar için açılan başka bir öğretim kurumu ise meslek ve teknik okullarıdır. Bunlardan biri, yatılı Kız Mekteb-i Sanâiyisi olmaktadır. 1869 yılında İstanbul'da açılan okul, geçimlerini sağlamaları için kadınlara dikiş-nakış, dokuma gibi beceriler kazandırmayı amaçlamaktaydı.⁸² Bu okulların yaygınlaştırılmaya çalışıldığı bu süreç, 1 Eylül 1869 tarihinde yayımlanan Maârif-i Umûmiyye Nizâm-nâmesi ile desteklenmiştir. Sıbyan ve rüştiye okulları konusunda önemli hükümler içeren bu nizamnameye göre söz konusu okullarda okutulacak dersler Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1. Kadın Okullarında Okutulan Dersler.⁸³

Sıbyan Okullarında Okutulan Dersler	Usûl-i Cedîde şeklinde Elifba, Kur'an-ı Kerim, Tecvîd, Ahlâk, İlm-i Hâl, Yazı Ta'lîmi, Muhtasar Fenn-i Hesab, Muhtâsar Târih-i Osmânî, Muhtasar Coğrafya, Ma'lûmât-ı Nâfia
Rüştiyelerde Okutulan Dersler	Mebâdi'-i Ulûm-ı Diniyye (Din Bilgisine Giriş), Muhtasar Tarih ve Coğrafya, Lisân-ı Osmânî Kavâidi (Osmanlıca Dil Bilgisi), Hesâb ve Defter Tutmak Usûlü, Mebâdi'-i Kavâid-i Arabiyye ve Farsiyye (Arapça ve Farsça Dil Bilgisine Giriş), Nakışa Yardım Edecek Derecede Resim, İmlâ ve İnşâ (İmla ve Yazı), Ameliyyât-ı Hıyâtiyye (Dikiş İşleri), Muntehabât-ı Edebiyye (Edebiyat Antolojisi), Tedbir-i Menzil (Ev İdaresi), Musiki.

Kadın eğitiminde ilk kurum olan sıbyan okulları ders programına bakıldığında öğretimin; dinî bilgiler ile okuma-yazmayı öğretme, dört işlem becerisi kazandırma, ahlaki destek sağlama, genel hatlarıyla Osmanlı tarihi ve coğrafya bilgisi ile günlük hayatta kendilerine faydalı olabilecek şeyler hakkında bilgi verme şeklinde yapıldığı görülmektedir. Rüştiye programı ise daha fazla dersten oluşmaktadır. Bu

⁸⁰ Hasan Ali Koçer, "Türkiye'de Kadın Eğitimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1, Ankara 1972, s.97.

⁸¹ Yahya Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", *Milli Eğitim*, S.143, Ankara 1999, ss.12-32, <https://dhgm.meb.gov.tr/>, (15.04.2022).

⁸² Fatma Çerikan, *Osmanlı Devleti'nde Kız Sanayi Mektepleri*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2016, s.2; Şenay Atam ve Ümmügülsüm Candeger, "Osmanlı Devleti'nde Kız Islahhanesi ve Kız Sanayi Mektepleri", *Türklerde Kadın*, ed. Alpaslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Oğuz Polatel, Kömen Yayınları, Konya 2020, ss.264-269.

⁸³ Talim Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şûrası, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, yaz. Reşat Özalp, Aydoğan Ataunal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, ss.550-555.

nizamnamede, kadınlar için kurulan sıbyân okulları ve rüştiyelerinde kadın öğretmenlerin görev alması uygun bulunmuştur.⁸⁴

4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Kadın Öğretmen Yetiştirme

Toplumun yükselmesi, o topluma ait bireyler ile değerlendirilmektedir. Bu ilerlemenin desteklenebilmesi için ise eğitim gereklidir. Bir toplum kadın ve erkekten oluşmaktadır. Bu iki değişken ancak bir bütün olarak düşünüldüğü takdirde, toplumun ilerlemesinden söz edilebilmektedir. Genel olarak bakıldığında, toplumlarda önceliğin erkek eğitime verildiği söylenebilmektedir. Kadınlar eğitimden ya mahrum kalmakta ya da erkeklerle aynı eğitim şartlarına sahip olamamaktadır. Bu ayrım, kadın ve erkeğin arasındaki gelişimin eşitliğini bozmakla birlikte yeni nesli de olumsuz etkilemektedir, çünkü çocuğun ilk iletişim kurduğu insan anne veya anne vasfını karşılayan kişidir. Buradan hareketle çocukların, dolayısıyla neslin yetiştirilmesinde en önemli aktörlerden biri kadındır. Bu hususta oluşan problemleri engellemek için kadın eğitimi gerekli görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde de buna benzer bir manzara ile karşılaşılmaktadır. Klasik Dönem 'de öğretmenler kısmen medrese eğitimi görmüş ya da kendi çabalarıyla ilim öğrenmiş kişilerden oluşmaktaydı.⁸⁵ Bu dönemde eğitim dinden ayrı düşünülmemekte, öğretmen ise din adamını temsil etmekteydi.⁸⁶ Temel amaçları ahlak eğitimi vermek olan öğretmenler, yaşantılarıyla örnek oldukları için halk tarafından saygı gören kişilerdi.⁸⁷ Fakat bahsedilen kişiler erkeklerden oluşmakta, kadınların eğitimi yalnızca sıbyan okulu ile sınırlı kalmaktaydı.⁸⁸ Bununla birlikte gayrimüslim kadınların farklı kurumlarda öğretime devam edebilmesi, dikkati çeken başka bir durumdu.⁸⁹ Osmanlı Devleti'nde öğretmen yetiştirme üzerine çalışmalar ilk kez Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde görülmektedir.⁹⁰ Bu dönemde sıbyan okuluna öğretmen olacak kişiler; medresede eğitim gören öğrencilerinkinden farklı bir ders programı hazırlanarak yetiştirilmekteydi.⁹¹ Fatih Dönemi'nden sonra sekteye

⁸⁴ Talim Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şûrası, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, s.554.

⁸⁵ Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Doğan Basımevi, Ankara 1978, s.25.

⁸⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.77.

⁸⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.78.

⁸⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.73.

⁸⁹ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, s.751.

⁹⁰ Elvan Yalçınkaya ve Vedat Aktepe, "Öğretmen Yetiştiriminin Tarihçesi", *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Abdulkadir Uzunöz, Pegem Akademi, Nevşehir 2016, s. 421.

⁹¹ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.1.

uğrayan öğretmen yetiştirme meselesi Tanzimat ile tekrar gündeme gelmiştir. Bu dönemde başlayan yenilik hareketleri eğitim alanında da yer bulmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlara özel, bir üst eğitim kurumu olan rüştiyeler tesis edilmiştir. Rüştiye yaşı, ergenlik dönemine denk gelmekteydi. Bu durumun etkisiyle kadınların, öğretmen de olsa yabancı görülen erkeklerle aynı ortamda bulunmaları⁹² ve eğitim almaları uygun görülmemekteydi.⁹³ Bu durum, kadın öğretmen ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. Maarif Nezareti tarafından ilan edilen Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nde, kadın öğretmen yetiştirmek için Darülmuallimat adında bir okul kurulması kararlaştırılmıştır.⁹⁴ Verilen eğitim sonucu ahlaklı, doğru, adil ve milli bilince sahip kadın öğretmenler yetişmesi istenmekteydi.⁹⁵ Öğretmen okullarının açılmasıyla birlikte öğretmenlik, meslek olma yoluna girmiştir. Kadın öğretmen okulu ise evlenip aile kurmaya teşvik edilen kadınlara kendi geleceklerini tayin etme şansı verirken çocuklarını okutmak isteyen ailelere de bir seçenek sunmaktaydı.⁹⁶

Kadın öğretmen yetiştirme meselesi; Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet Dönemleri'nde toplum tarafından ilgi gösterilen bir mesele haline gelmiştir. Dönemin düşünce akımlarından etkilenen Osmanlı aydınları, kadın öğretmen yetiştirme ile ilgili görüş belirtmiştir. Batıcılıktan etkilenenler, kadınların öğretmenlik eğitimi almasını geç kalınmış bir hareket olarak görmekteydiler. Ayrıca sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için kadınların iş hayatında daha fazla yer alması gerektiği belirtilmekteydi.⁹⁷ Türkçülüğü savunanlar, İslamiyet'ten önceki Türklerde kadın ve erkeğin eşit olduğu anlayışını tekrar gündeme getirmekteydi.⁹⁸ İslamcılık akımına yönelenler tarafından; kadınların çalışmalarına ihtiyaç olmadığı için mesleki eğitime de gerek duyulmadığı düşünülüyordu. Kadınların eğitimi için atılan adımların ise Batı etkisinde kalınarak yapıldığı ve kadınların, erkek öğretmenler tarafından

⁹² Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II., s.457.

⁹³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VI., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.172.

⁹⁴ Yeliz İlikli, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Öğretmen Yetiştirme Sorunu (Darülmuallimin ve Darülmuallimatlardan Öğretmen Okullarına)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, ss.60-62.

⁹⁵ Yakup Aksoy, *Osmanlı Devleti'nde Kız Öğretmen Okulları (Darülmuallimat) ve Kadının Meslek Hayatına Katılması (1870-1920)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2017, s.116.

⁹⁶ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2 bs. Ankara 1991, s.18.

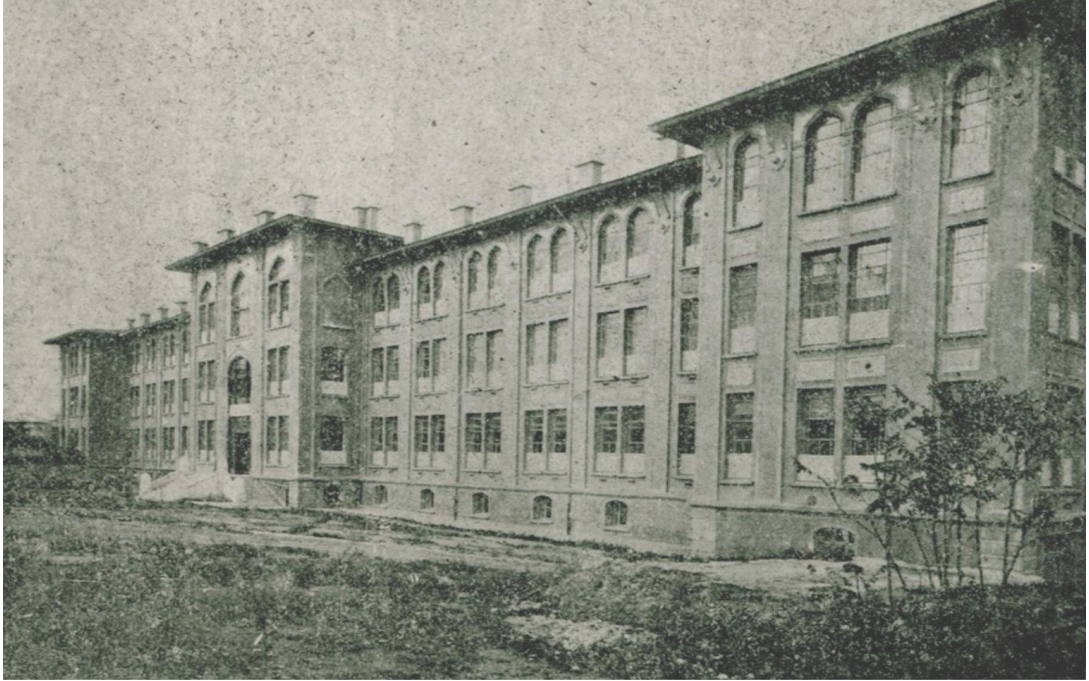
⁹⁷ Mustafa Gündüz, "II. Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru", *Doğu Batı Dergisi*, S.45, Ankara 2008, ss.167-168.

⁹⁸ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s.43.

eğitilmeleri sonucunda okullarda, toplum ahlakına uygun olmayan hadiselerin meydana geleceği ileri sürülmekteydi.⁹⁹

Osmanlı Devleti, kadın öğretmen yetiştirme bağlamında değerlendirildiğinde; 1870 yılından itibaren Darülmuallimatların açılmasıyla Türk eğitim tarihinde önemli bir adım atılmış ve kadın öğretmen yetiştirmede bir sistem ortaya koymuştur. Bu olay, Tanzimat sonrası Türk eğitiminin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Öyle ki bu dönemde yaşanan tüm olumsuz durumlara rağmen Müslüman Türk kadınının mesleki anlamda etkinlik göstermesine olanak sağlanmıştır. Ayrıca bu durum kadınların yaşam koşullarını iyileştirirken, onları bir milletin geleceğinin biçimlendirilmesinde de önemli bir konuma erdirmiştir. Darülmuallimatlarda yetişen genç kadın öğretmenler, Cumhuriyet'in özellikle kuruluş yıllarında, ülkenin her alanda gelişimine destek vermişlerdir.

4.1.3. Darülmuallimat

Şekil 4.1. İstanbul Darülmuallimatı'nın Dışarıdan Görünüşü.¹⁰⁰

1 Eylül 1869 tarihli Maârif-i Umûmiyye Nizâmnamesi'nde kadınlar için açılan sıbyan ve rüşdiye okullarına kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla bir öğretmen okulu açılması kararından sonra İstanbul Yerebatan'da ahşap bir konak kiralanarak

⁹⁹ Yasemin Tümer Erdem, "II. Meşrutiyet Dönemi Fikir ve Edebiyat Hayatında Kadın Eğitimi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.10, İstanbul 2001, s.61.

¹⁰⁰ Süleyman Şevket, "Darülmuallimat-1", *Muallimler Mecmuası*, No:8, 30 Nisan 1923, s.152.

1870 yılında Darülmualimat adında bir kurum tesis edilmiştir.¹⁰¹ Okul, sıbyan ve rüştiye olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. Sıbyan bölümünün öğrenim süresi 2, rüştiye bölümünün 3 yılı. Kadro için yeterli sayıda kadın öğretmen bulunamadığı takdirde yaşı ilerlemiş ve edepli olan erkek öğretmenler okulda ders verebileceklerdi.¹⁰²

Şekil 4.2. İstanbul Darülmualimat Dershanelerinden Biri.¹⁰³

Başta Müslüman ve gayrimüslim bütün öğrencilerin bu okula başvuru yapabileceği konuşulurken; gayrimüslimlerin gönülsüzlüğü ve maddi imkanların yetersiz kalması nedeniyle okula Müslüman öğrencilerin kayıt yaptırması kararlaştırılmıştı.¹⁰⁴ Darülmualimat'ta öğrenim görmek isteyen öğrenciler, bir hastalık ya da engellerinin olmadığını kanıtlamakla yükümlüydüler.¹⁰⁵ Bununla birlikte, sıbyan okulu veya rüşdiye diplomasına sahip olan kadınlar sınavsız olarak Dârülmualimât'a kayıt hakkı elde edebilmekteydiler. Diploması olmayanlar ise bir

¹⁰¹ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, s.669.

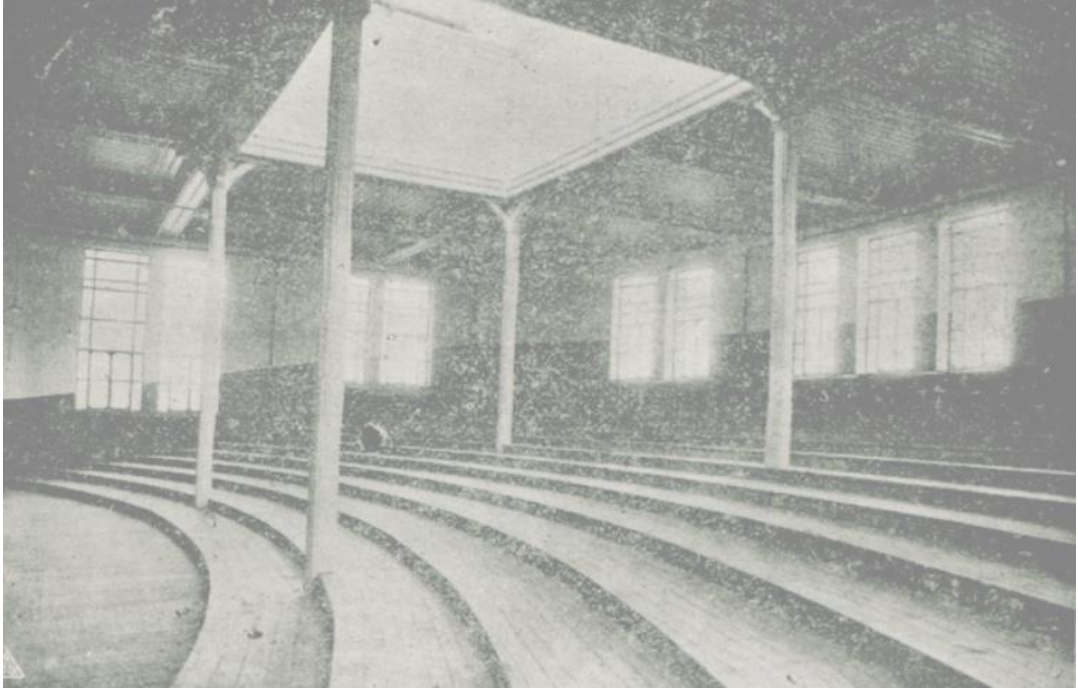
¹⁰² Talim Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şûrası, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, ss.563-564.

¹⁰³ Süleyman Şevket, "Darülmualimat-1", s.151.

¹⁰⁴ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. I-II, s.580.

¹⁰⁵ Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, ss.37-38.

heyet tarafından sınava tabi tutulmaktaydı. Sınava giren bu öğrenciler, başarı durumlarına göre mektebin iki bölümünden birine kaydedilmekteydiler.¹⁰⁶

Şekil 4.3.İstanbul Darülmuallimatı'nda Bir Konferans Salonu.¹⁰⁷

Sıbyan bölümünü bitiren öğrenciler, sıbyan okulu öğretmenliğine veya okulun rüştiye kısmına geçiş yapabiliyorlardı. Rüştiye bölümünden mezun olan öğrenciler ise kadın rüştiyelerinde görev almaktaydılar. Kadın öğretmen görevlendirmesi yapılırken Darülmuallimat mezunu olanlara öncelik sağlanmaktaydı. Aynı zamanda kadın öğretmenler bu görevlendirmeyi kabul etmek zorundaydılar. Bununla birlikte kadın öğretmenler, meslekte en az beş yıl çalışmaya mecbur tutulmaktaydılar. Bu şartı sağlamayıp herhangi bir sebep göstermeden istifa etmek isteyen kadın öğretmenler ise önceliklerini kaybetmekte, öğrenciyken aldıkları bursları geri ödemek zorunda bırakılmaktaydılar. Dârülmuallimât'ın elli öğrencilik kontenjanı bulunmaktaydı. Sıbyan kısmındaki öğrencilere aylık otuz ve rüşdiye kısmında öğrenim görenlere atmış kuruş burs verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁸ Okul çalışanlarının maaşlarının dahi yer aldığı nizamnamede; okula giriş şartları da ortaya konulmuştur. Aynı zamanda okulun adı, bölümleri, dersleri, çalışan kadrosu, giriş

¹⁰⁶ Talim Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şûrası, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, s.564.

¹⁰⁷ Süleyman Şevket, "Darülmuallimat-1", s.156.

¹⁰⁸ Talim Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şûrası, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, ss.564-565.

şartları, eğitim ve öğretim, mezuniyet ve zorunlu hizmet gibi konulara açıklık getirilmiştir.

Tablo 4.2. 1 Eylül 1869 Tarihli Maârif-i Umûmiyye Nizâmname'si'ne Göre Darümuallimat'ta Okutulan Dersler¹⁰⁹

Sıbyan Bölümü		Rüştiye Bölümü	
Süre	Okutulan Dersler	Süre	Okutulan Dersler
2 yıl	Mebâdi'-i Ulûm-ı Diniyye	3 yıl	Mebâdi'-i Ulûm-ı Diniyye
	Kavâid-i Lisân-ı Osmanî ve Kitâbet		Kavâid-i Lisân-ı Osmanî ve İnşâ
	Usûl-i Ta'lîm		Arabî ve Fârisî
	Her Cemaatin Kendi Lisânı		Her Cemaatin Kendi Lisânı
	Risâle-i Ahlâk		İlm-i Ahlâk
	Hesâb ve Defter Tutmak Usûlü		Tedbîr-i Menzil
	Tarih-i Osmanî ve Coğrafya		Tarih ve Coğrafya
	Ma'lûmât-ı Nâfia		Mebâdi'-i Ulûm-ı Riyâziyye ve Tabiiyye
	Musiki		Resim
(Müslüman ve Gayrimüslim)	Dikiş ve Nakış	(Müslüman ve Gayrimüslim)	Musiki
			Envâ'-ı Ameliyyât-ı Hiyâtiyye

Sıbyan ve rüştiye bölümünün programlarında yer alan derslerin birbirine benzer olduğu anlaşılmaktadır. Ders programı oluşturulurken temel disiplinlerin esas alındığı görülmektedir. Bununla birlikte, Darümuallimat'ta beceri kazanmaya dönük dersler de okutulmuştur. 1877 yılında Darümuallimat'ın rüştiye bölümünde yer alan dersler şunlardı: *Ulûm-ı Diniyye, Kıraat, Arabî, Fârisî, Lisân-ı Osmânî ve İmlâ, Hesab, Resim, Rik'a, Sülüs, Dikiş, Tarih-i Osmânî, Coğrafya, Kavâid ve İmlâ, İnşâ-i Türkî, Nakış, Makine*.¹¹⁰ Aynı zamanda bu yıl, okulda müzik dersi vermek için Refika Hanım görevlendirilmiştir.¹¹¹ 1879 yılında programda *Usûl-i Tedris (Öğretim Yöntemi)* dersinin de yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu eğitim-öğretim döneminin önemli bir gelişmesi olarak; ilk kez bir kadının Darümuallimat'a müdür tayin edilmesi gösterilmektedir.¹¹² 20. yüzyılın başlarında okul programına *İdâre-i Beytiyye (Ev İdaresi)* ve *Hıfzıssıhha (Sağlığı Koruma)*; 1910-1911 eğitim-öğretim döneminde ise *Ma'lûmât-ı Medeniyye* dersi eklenmiştir.¹¹³ Darümuallimat'ın programında; meslek bilgisi, genel kültür, genel ve özel yetenek alanlarına ait dersler de bulunmuştur: *Fenn-i Terbiye Tatbikât Dersleri, Ma'lûmât-ı Medeniyye ve*

¹⁰⁹ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, ss.204-205.

¹¹⁰ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, s.674.

¹¹¹ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, s.673.

¹¹² Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, s.675.

¹¹³ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, ss.15-17.

*Hukûkiyye, Musiki, Resim, Hatt, El işleri ve Terbiye-i Bedeniyye ve Teşrih ve Fizyoloji-i beşer ve Hıfzıssıhha.*¹¹⁴

Okul, ilk mezunlarını 1873'te 17 öğrenci olarak vermiştir. II. Abdülhamit Dönemi'nde, yaşanan olayların ve özellikle 93 Harbi'nin, Darümuallimat'taki eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olduğu düşünülse de; kurum öğrenci yetiştirmeye devam etmiştir.¹¹⁵ 1880'den itibaren okulun idari ve öğretim kadrosunda kadınların ağırlığı artış göstermiştir.¹¹⁶ 1905-1906 eğitim-öğretim döneminde Darümuallimat'ın iptidai kısmına, hazırlık amacıyla İhtiyat adında bir Elifba Sınıfı eklenmiştir.¹¹⁷ 1910-1911 yılında Fatih Çarşamba'daki Yatılı Kız Sanayi Mektebi'nde, yatılı Dârümuallimât'ın ilk sınıfı açılarak okul yatılı hale getirilmiştir.¹¹⁸

Okulda görevli kadın ve erkek öğretmenler; ders vermek için okula geldiklerinde, kendilerine ayrılan odalarda ders saatinin gelmesini beklemekteydi. Dersin bitişi, okul müdüresi, muavin ya da hizmetli tarafından ilan edilmedikçe, öğretmenler sınıflardan çıkamamaktaydı.¹¹⁹ Bazı vilayetlerde yer alan kadın rüştiyeleri bünyesinde Darümuallimat sınıfları açılarak kadın öğretmen yetiştirme çalışmaları hızlandırılmıştır.¹²⁰ 1914-1920 yıllarında ülkenin çeşitli yerlerinde eğitim-öğretim yapan Darümuallimatlar ve burada öğrenim gören öğrencilerin durumuna ilişkin veriler, Tablo 4.3'de sunulmuştur.

¹¹⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.243.

¹¹⁵ Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", ss.12-32.

¹¹⁶ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.14.

¹¹⁷ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, s.678.

¹¹⁸ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, s.678.

¹¹⁹ Süleyman Şevket, "Darümuallimat-1", s.158.

¹²⁰ Mehmet Yetişgin ve Sevim Ceylan Dumanoglu, "Taşrada Darümuallimatların Açılışı ve Tarihsel Gelişimi", *Turkish History Education Journal*, C.8, S.1, 2019, s.182.

Tablo 4.3. Taşra Darümuallimatlarındaki Öğrenci Sayıları¹²¹

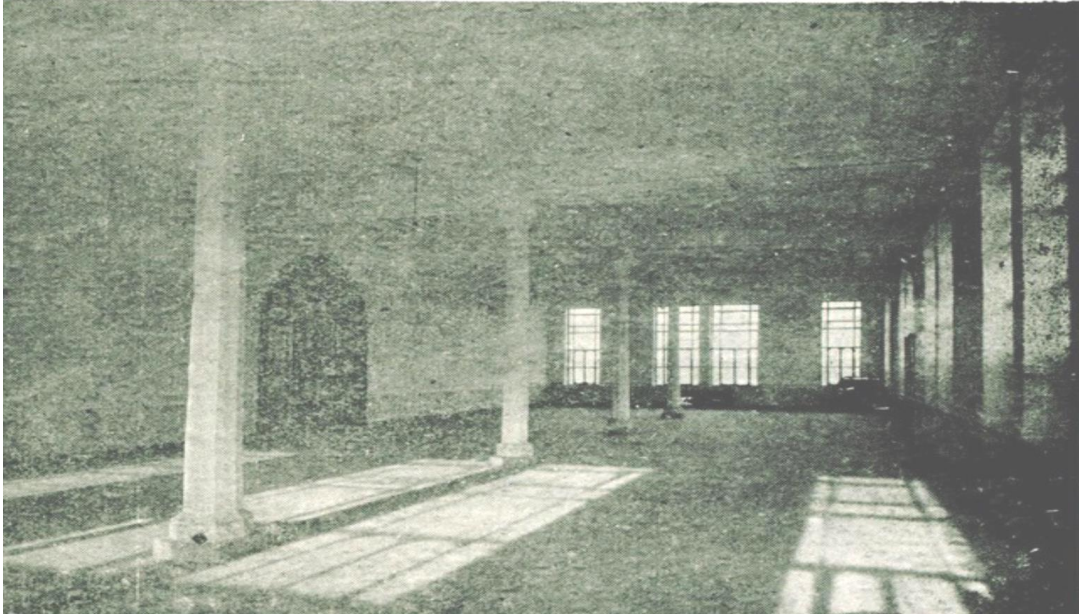
Okullar	Öğrenci Sayıları					
	1914 – 1915	1915 – 1916	1916 – 1917	1917 - 1918	1918 - 1919	1919 - 1920
Adana Darümuallimatı	20	36	?	?	36	30
İzmir Darümuallimatı	34	79	?	?	?	?
Halep Darümuallimatı	-	25	58	76	-	-
Bursa Darümuallimatı	10	33	?	?	87	100
Edirne Darümuallimatı	-	71	?	?	72	88
Kastamonu Darümuallimatı	-	38	?	?	64	58
Ankara Darümuallimatı	-	19	?	?	53	50
Balıkesir Darümuallimatı	-	-	8	?	19	19
Sivas Darümuallimatı	-	-	?	?	10	18
Konya Darümuallimatı	20	36	-	-	36	30

1913-1914 eğitim-öğretim yılında Darümuallimat'a uygulama amacıyla Tatbikât Mektebi açılmıştır.¹²² Darümuallimat'ta uygulama dersi şu şekilde yapılmaktaydı: Dönem başında usûl-i tedris(öğretim yöntemi) öğretmeni tarafından, tatbikat mektebinin farklı sınıflarına, özellikle kadın öğretmen adaylarının gözlem yapması sağlatılarak, birçok örnek ders verilmekteydi. Devamındaki saatlerde son sınıf öğrencilerine, uyulması gereken, önemli sayılan esaslar ve konunun asıl planlarını anlatılmaktaydı. Olumlu ve tecrübeye dayalı, belirli sebepleri bulunan delillerle izlenen yöntemin faydası gösterildikten sonra öğrencilerin bil fiil öğretmenlik yapmasına sıra gelmekteydi. Tatbikat mektebinin günlük ve haftalık ders çizelgesi daima göz önündeydi. Hangi saatte ne okutulacağı bütün öğrencilere söyleniyordu. Bir gün önce herkes, öğretmen olarak görevlendirilecek gibi en uygun gördüğü yöntemle, gereken belgeleri hazırlayarak, defterine açıklamalı birer plan yazmaktaydı. Sınıfa girilmeden birkaç saat önce öğretmen adayına görevli olduğu bildirilmekteydi. Öğretmen adayı zamanı geldiğinde, usûl-i tedris öğretmenin gözlem ve denetiminde, kendi arkadaşlarının hazır bulunmasıyla, tatbikat sınıflarından birine ders okutuyordu. Uygulama bittiğinde sınıftaki öğrenciler

¹²¹ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, ss.337-339.

¹²² Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", ss.12-32.

çıkartılmakta ve usûl-i tedris öğretmeni, yine son sınıf öğrencilerinden birini eleştirmen/değerlendirici olarak seçmekteydi. Gelecek derste değerlendirme raporu okunmaktaydı. Adaylar, arkadaşlarının verdiği dersi hafızalarına ya da not defterlerine bakarak sebepleriyle birlikte takdir eder ya da eleştiride bulunurlardı. Usûl-i tedris öğretmeni arada ya da sonda gereğine göre fikirlerini söylemekteydi. Her görüş not edilmekteydi. Tutulan notlar diğer tartışma dersinde okunmaktaydı. Dönemin sonuna doğru birkaç defa, okul dışındaki iptidailerin bir kısmına gidilmekteydi. Bu kurumlarda, sınıfların ders saatleri çoğunlukla öğretmen adayları tarafından, günlük programa uygun şekilde idare edilerek daha fazla uygulama yapılmasına fırsat verilmekteydi.¹²³

Şekil 4.4. İstanbul Darülmüallimatı'nın İçten Görünümü.¹²⁴

Darülmüallimat'ta yapılan modernleşme çalışmaları, tüm çabalara rağmen eleştirilmeye devam etmekteydi. Bunun sebepleri arasında bağnazlık da yer almaktaydı. Bu nedenle Darülmüallimatların gelişmesi gecikmekteydi. Genç ve başarılı erkek öğretmenlere, kadın okullarında görev verilmemesinin sebebi olarak da bu bağnazlık öne sürülmekteydi.¹²⁵ Hatta görevlendirilenlerin yaşlı ve edepli

¹²³ Süleyman Şevket, "Darülmüallimat-1", s.157.

¹²⁴ Süleyman Şevket, "Darülmüallimat-1", s.158.

¹²⁵ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II., s.668.

Bu dönemde Darülmüallimat Müdürü Edip Bey'in okulda yaptığı, birtakım modernleşme çalışmaları tepki toplamıştır. Edip Bey, İnas Sultanisi'nin müdürüyken bir tiyatro tertip etmiş ve Maarif Nezareti görevlileri ile İnas Sultanisi kadın müdür, öğretmen ve öğrencilerini davet etmiştir. Bu gösteride görevli kadınların, piyesi başı açık oynamaları ve davetliler içerisinde bulunan

olmalarının yanında çirkin görünmeleri de istenen bir diğer özellikti.¹²⁶ Fakat Darümuallimatlar bu yaklaşımın önüne geçebilmek için kadın öğretmen yetiştirmeye devam ediyordu. Çünkü bu durumun aşılmasında en etkili güç eğitimdi.¹²⁷ Darümuallimatın geliştirilmesi bağlamında, teşkilatında yapılan değişiklikler sonucu oluşan durum Tablo 4.4’de sunulmuştur.

Tablo 4.4. 1914-1915 Yılı Darümuallimat Teşkilatı.¹²⁸

Muallime Mektebi				
	Kısm-ı İbtidâf	Dârümuallimât-ı İbtidâiyye	Ana Muallime Mektebi	Ana Mektebi
Eğitim Süresi	5 yıl	1 yıl hazırlık + 4 yıl	1 yıl	
Eğitimin Amacı	Tatbikat Mektebi			Tatbikat Mektebi

Bu gelişmeyle birlikte, okul öncesi eğitim adına da kayda değer gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Ana okulunda, görevlendirilecek Müslüman Türk kadın öğretmen bulunamadığı için Yahudi ve Ermeni kadın öğretmenlerden faydalanılmış, fakat bu gelişmenin ardından ana okulları için Müslüman Türk kadın öğretmen yetiştirilmeye başlanmıştır.¹²⁹

Dârümuallimât’ın yenilenmeye ihtiyacı olduğu bir eleştiri konusu olmuş¹³⁰ ve burada verilen teorik derslerden verim alınamaması nedeniyle, pratik derslerin öğretilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Aynı zamanda dönemin aydınları tarafından Dârümuallimâtlarda, Avrupa’da yabancı okul eğitimi almış kadınların öğretmen olarak görevlendirilmesi önerilmekteydi.¹³¹ Osmanlı eğitim bilimcisi Selim Sabit Efendi’ye göre ise olması gereken şey; öğrencilere hayatın kendisinin aktarılmasıydı. Öğretmen okullarında yetişen adaylara; güzel ahlak, aile ahlakı, yaşantıda karşılaşılan sorunlar karşısında problem çözme becerisi kazandırmaya yönelik bilgiler öğretmeliydi.¹³² Bu dönemde Dârümuallimât’ta yaşanan başka bir sıkıntı ise başvuru hakkı kazanan herkesin okula kaydedilememesiydi. Kontenjan yetersizliği

erkeklerin bu duruma şahitlik etmesi, toplumun bir kısmında tepkiye yol açmıştır. Bkz. “Darümuallimat Müdürü Meselesi”, *Sebil-ür Reşad*, No:449, 20 Teşrînisâni 1335, s.83.

¹²⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)*, s.245.

¹²⁷ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.III-IV, s.1289.

¹²⁸ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.17.

¹²⁹ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.III-IV., s.1338.

¹³⁰ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II., s.678.

¹³¹ Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, ss. 55-56.

¹³² Selim Sabit Efendi, *Rehnüma-i Muallimin*, İstanbul 1290 akt. Mustafa Şanal ve Mustafa Güçlü, “Yenileşme Dönemi Eğitimcilerinin Öğretmenlik Mesleğine Bakışları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 18, Kayseri 2005, s. 139.

nedeniyle okula alınmayanlar eğitimden mahrum kalmaktaydı.¹³³ Aynı zamanda eğitim görmeye devam eden kadın sayısında önemli bir artış yaşanmaktaydı.¹³⁴ Buna bağlı olarak kadın öğretmen ihtiyacı da giderek artmaktaydı. Dârümuallimât sayımının artırılması ve okul koşullarının iyileştirilerek daha fazla öğrenciye eğitim verilmesi gerekli hale gelmekteydi.¹³⁵

Şekil 4.5. İstanbul Darümuallimatı'nda Küçüklerin Beden İdmanları.¹³⁶

Bunun yanı sıra Darümuallimat'tan mezun olan kadın öğretmenler taşrada görev yapmak istememekteydiler. Kadın öğretmenler Darülfünun eğitimini, taşra okullarında görev yapmaktan kaçış yolu olarak görmekteydi. Ülkenin öğretmen ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda, taşrayı tercih etmeyen öğretmenlerin olması zor bir durum yaşatmaktaydı.¹³⁷ Bu durum, Darümuallimatların beklentileri karşılayamadıkları ve amaca ulaşmada yetersiz kaldıkları görüşünün ortaya atılmasına sebep olmuştur.¹³⁸ 1915 yılında alınan kararlara göre Darümuallimat teşkilatının şekillendiği görülmektedir. Bu teşkilat Tablo 4.5'de sunulmuştur.

¹³³ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s.329.

¹³⁴ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, ss.191-192.

¹³⁵ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, ss.356-358.

¹³⁶ Süleyman Şevket, "Darümuallimat-1", s.155.

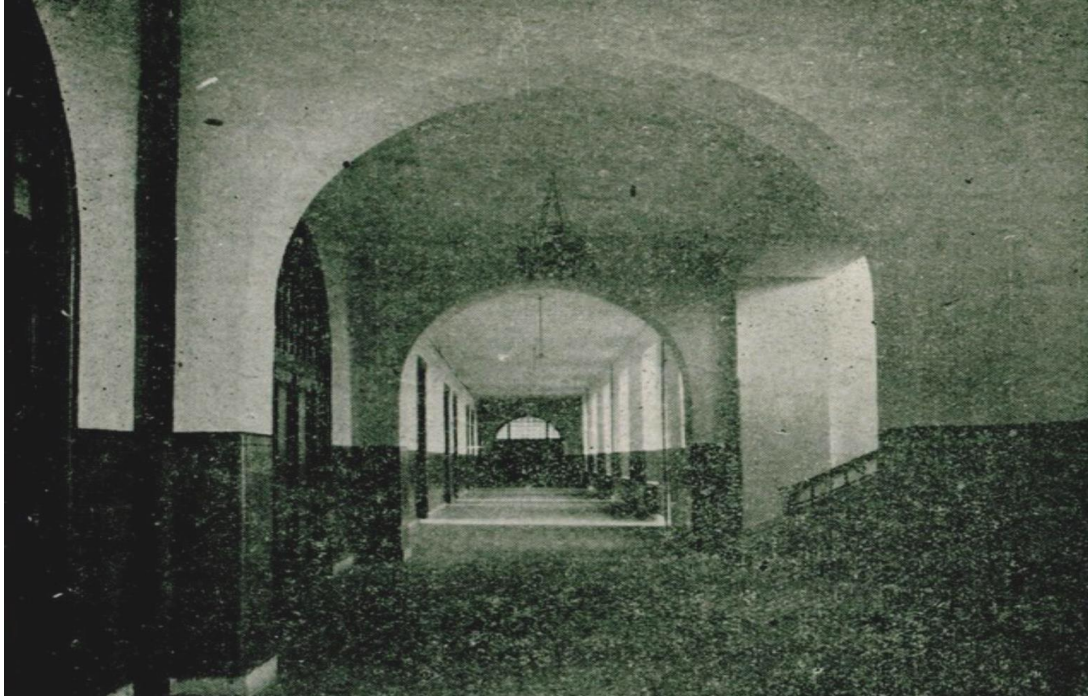
¹³⁷ Mükerrerem Belkis, "Darümuallimatımız", *Kadınlar Dünyası*, No: 179, 22 Haziran 1918, s. 24 akt. Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s.135.

¹³⁸ Aksoy, "Osmanlı Devleti'nde Kız Öğretmen Okulları (Darümuallimat) ve Kadının Meslek Hayatına Katılması (1870-1920)", s.108.

Tablo 4.5. 1915 Yılında Yayımlanan Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizâm-nâmesi'ne Göre Darümuallimat Teşkilatı.¹³⁹

Dârümuallimât-ı Âliye				
	Kısımlar	Eğitim Süresi	Bölümler	Amacı
1	İbtidai	5 yıl	Tatbikat mektebi	İlk Mekteplere Muallime Yetiştirme
2	İhzari	2 yıl		Dârümuallimât-ı İbtidâiyye Muallimesi - Tedrîsât-ı İbtidâiyye Müfettişesi Yetiştirme
3	Ali	3 yıl	Edebiyat Tabiiyat Riyaziyat	Orta ve Yüksek Mekteplere Muallime Yetiştirme
	Ana Muallime Mektebi	1 yıl	Ana Mektep	Tatbikat Mektebi

1915 yılında alınan kararla Darümuallimat'ın ibtidai kısmına 13-17 yaş aralığında olanların başvuru yapması uygun bulunmuştur. Bununla birlikte, ihzari kısma 23 yaş ve altında, en az 2 yıl görev yapmış kadın öğretmenler sınavsız girebilmekteydi. Görev alma koşulunu sağlamayanlar için sınav düzenlenmekteydi. Ali'ye kısmına ise 25 yaşından büyükler alınmamaktaydı.¹⁴⁰

Şekil 4.6. İstanbul Darümuallimatı'nda Bir Koridor.¹⁴¹

¹³⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, s.243; Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizâm-nâmesi, İstanbul 1331 akt. Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.18.

¹⁴⁰ Maarif-i Umumiye Nezareti, *Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizâm-nâmesi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1331 akt. Eyüp Cüçük vd., "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Öğrenci Giriş Şartları İle Usullerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi (Nizâm-nâme ve Talimat-nâmelere Göre)", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S.1, Gaziantep 2017, ss.147-148.

¹⁴¹ Süleyman Şevket, "Darümuallimat-1", s.153.

Bütün istikrarsızlıklara rağmen öğretmen yetiştirmeye devam eden Darümuallimat,¹⁴² Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna doğru önemini yitirmeye başlamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi sonrasında yaşanan siyasi, sosyo-ekonomik ve psikolojik buhran halkı olumsuz etkilemiştir. Öyle ki 1918-1919 eğitim-öğretim yılından itibaren Darümuallimat-ı Aliye'nin İhzari kısmı ve Ana Muallime Mektebi kapatılmış, okul kontenjanı azaltılmış ve öğretim kadrosunda eksilmeler yaşanmıştır. 1922 yılına gelindiğinde okul Maarif Vekaleti'ne bağlanmıştır.¹⁴³

4.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Eğitime ve Kadın Öğretmen Yetiştirilmesine Bakış

Eğitim, yalnızca toplumun ilerlemesi için yapılan bir çalışma değildir. Ülkede yayılması istenen yeni bir düşünce, akım ya da geleneksel hale gelmesi istenilen bir eylem, kısa sürede toplumun çoğuna eğitim yolu ile kazandırılabilir. Öğretmen, aktarılması istenilen şey ile toplum arasında bir aracı konumundadır. Dolayısıyla benimsetilmek istenen her ne ise öncelikle öğretmenlere aşılmalıdır. Bu düşünce ile Tanzimat Dönemi'nden itibaren öğretmen yetiştirmenin sistemli bir hale gelmesi için çalışılmıştır. Bu dönemde temel eğitimden sonra üst eğitim görme imkanına kavuşan kadınlar için öğretmen yetiştirme meselesi gündeme gelmiş ve bu hususta kadın öğretmen okulu olarak Darümuallimat'ın kuruluşu ile amacına ulaşmıştır. Bu anlamda kadınların eğitimi ve kadınlardan öğretmen yetiştirilmesi aydınların ve eğitimcilerin üzerinde ağırlıkla durdukları bir konu olmuştur.¹⁴⁴

Tanzimat'ın birçok alanda önemli isimlerinden Selim Sabit Efendi, Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi dönemin koşul ve fikir akımlarından etkilenerek kadın öğretmen yetiştirilmesini desteklemişlerdir. Bu dönemin eğitimci ve aydınları, toplumun yenileşmeye uyum sağlayamamasını, kadınların eğitimde kısıtlanmalarına bağlamışlardır.¹⁴⁵ Selim Sabit Efendi, kadın öğretmenlerin şefkatine dikkat çekerek ilkokul çocuklarına kadınların öğretmenlik yapması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁴⁶ Namık Kemal, gazete yazılarında kadın eğitime yer vermiştir. Çocukların

¹⁴² Ceylan Dumanoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Kız Öğretmen Okulu Darümuallimat (1870-1924)*, K. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2019, s.136.

¹⁴³ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, ss.679-680.

¹⁴⁴ Süleyman Şevket, "Darümuallimat-1", s.154.

¹⁴⁵ Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", ss.12-32.

¹⁴⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.178.

eğitilememesini ve evlilik kavramının gördüğü zararı kadınların cahil bırakılması ile ilişkilendirmektedir.¹⁴⁷ Bununla birlikte bazı ülkelerde kadın öğretmenlerin sayı üstünlüğü olduğunu ve devletin ileri gelenlerinin eşlerini bu kadınlar arasından seçtiğini söyleyerek kadın öğretmen yetiştirme toplumdaki statüye dikkat çekmiş ve kadın öğretmen yetiştirmede Batı ülkelerini örnek göstermiştir.¹⁴⁸ Ahmet Mithat Efendi ise kadınların alacakları eğitimin çocuk yetiştirmede etkili olduğunu ve bu etkinin, eğitimli bir toplumun yetişmesi yolunda önem taşıdığını söylemektedir.¹⁴⁹ Tanzimat Dönemi kadın eğitimi ve kadın öğretmen yetiştirme ile ilgili görüşler değerlendirildiğinde aydınların; toplumun düşünce ve davranış kalıplarının çağa uygun hale getirilmesinde kadın eğitimini gerekli gördükleri anlaşılmaktadır. Kadının sosyal hayatın birçok kısmında doğal bir eğitici olduğuna dair inanç, kadın öğretmen yetiştirme isteğini desteklemektedir.

Tanzimat Dönemi'nin ardından II. Abdülhamid Dönemi, özellikle de II. Meşrutiyet Dönemi konu bağlamında önemli arz eden gelişmelere sahne olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde gerçekleşen savaşlar, bu savaşların sık olması ve uzun sürmesi nedeniyle erkeklerin yanında, her alanda olmakla birlikte özellikle toplumsal alanda kadının fiziksel ve zihinsel gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Toplumsal hayatın devamı bu şekilde sağlanmıştır. Yine bu dönemde yaşanan olaylar nedeniyle öğretmenlik dâhil birçok devlet memurluğuna kadınlar yerleştirilmiştir. Bu durumdan kadın eğitimine karşı takınılan olumsuz tutum da etkilenmiş, onların eğitimine artık objektif şekilde bakılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla dönem içerisinde kadınların meslek hayatında var olmasını sağlayan kadın öğretmen yetiştirmeye ve bu amaçla tesis edilen kurumlara yapılan yorumlar, bir özeleştirici niteliği taşımaktaydı.¹⁵⁰

Fatma Aliye Topuz, Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp ve Halide Edip Adıvar kadınların eğitimini desteklemekteydi. Osmanlı kadın hareketinin önemli isimlerinden ve aynı zamanda bir öğretmen olan Emine Semiye ve ablası Fatma Aliye, İslamiyet'te kadınların eğitim almalarına herhangi bir engel

¹⁴⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, s.172.

¹⁴⁸ Şahika Karaca, "Modernleşme Döneminde Kadın Eğitiminin Niteliğine Yönelik Farklı Yaklaşımlar", *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, C.2, S.3, İstanbul 2013, s.3.

¹⁴⁹ Özgür Atakan, *Eğitim Sosyolojisi Açısından Ahmet Mithat Efendi'nin Edebi Eserlerinde Toplum ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2018, s.126.

¹⁵⁰ Aksoy, *Osmanlı Devleti'nde Kız Öğretmen Okulları (Darülmüallimat) ve Kadının Meslek Hayatına Katılması (1870-1920)*, ss.110-111.

bulunmadığını söyleyerek bu meseleye destek vermişlerdir.¹⁵¹ Tevfik Fikret, kadın öğretmenin çocuk için daha verimli olduğuna inanmaktadır.¹⁵² Abdullah Cevdet, kadının gelecek kuşakların eğiticisi olduğu halde evin içi ve onun getirdiği görevler ile sınırlandırıldığını düşünmektedir.¹⁵³ Ziya Gökalp ise kadın-erkek eşitliğini vurgulamakla birlikte kadınların milleti eğitmek gibi bir misyonu olduğunu söylemektedir.¹⁵⁴ Süleyman Şevket kadının eğitim meselesini değerlendirirken, dini kuralların birçok sanat ve marifetin sergilenmesine engel teşkil etmediğini vurgulamaktadır. Avrupa’da kadınlar, evlerinde çeşitli üretimler yaparak geçinmektedir. Müslüman kadınlar, bu meziyetleri sergilemekten ve gelir elde etmekten mahrum kalmamalıdır. Avrupa’da pek çok şair ve yazar kadın ortaya çıkmış ve eserleri uzun süre gündemde kalmıştır. Müslümanlardan da edebiyatın inceliklerine hâkim ve şair kadınlar ortaya çıkmıştır. Fakat Doğu ülkelerinin özellikle kadınlar zümresinin, akıl ve yetenek yönünden donanımlı ve her meslek çeşidini iyi düzeyde yapabilecekleri halde bu hususlarda geri kalmaları aşırı soyutlama ve öğrenim araçlarından kaynaklanmıştır.¹⁵⁵ Bu dönemin öne çıkan bir diğer ismi olan Halide Edip Adıvar, gazete yazılarında kadınlara eğitim hakkının verilmesi gerektiğini söylemiş ve bu görüşe uygun olarak Amerikan Kız Koleji’nde gördüğü eğitimden sonra Darülmualimat’ta öğretmenlik yapmıştır.¹⁵⁶

Osmanlı’nın ilk feminist dergisi olan Kadınlar Dünyası’nın yazarı Ulviye Mevlan, ilerlemenin ancak kadın eğitimiyle olacağını düşünerek¹⁵⁷; erkeklerin edindikleri bazı meslekleri kadınlara bırakarak onlara iş hayatında ayrıcalık tanınması gerektiğini söylemekteydi.¹⁵⁸ Kız Muallim Mektebi mezunu ve II. Meşrutiyet’ten sonra okul müdürlüğü yapan Nakiye Hanım ise kadınlar için ilkokullar açılması ve bu okulların yönetiminin kadınlara bırakılması gerektiğini

¹⁵¹ Özlem Kızıldaş, *Osmanlı Modernleşmesinde Kadın ve Kadın Eğitiminin Yeri: Ahmet Mithat Efendi Örneği*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2021, s.52.

¹⁵² Gülsüm Şenbalcı, *Mehmed Âkif ve Tevfik Fikret’in Eğitim Görüşlerinin Mukayesesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s.150.

¹⁵³ Sevim Zehra Kaya, *Yeni Türk Edebiyatında Toplumsal Kaygı Abdullah Cevdet, Mehmet Âkif Ersoy ve Ziya Gökalp’in Edebi Eserleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2021, s.99.

¹⁵⁴ Orhan Karaveli, *Ziya Gökalp’i Doğru Tanımak*, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s.121.

¹⁵⁵ Süleyman Şevket, “Darülmualimat’ın Küşadi”, *Muallimler Mecmuası*, No:8, 30 Nisan 1923, s.155.

¹⁵⁶ Akyüz, “Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer’in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı”, ss. 12-32.

¹⁵⁷ Mithat Kutlar, *Ulviye Mevlan: Yaşamı ve Düşünceleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.104.

¹⁵⁸ Kutlar, *Ulviye Mevlan: Yaşamı ve Düşünceleri*, s. 95.

vurgulamıştır.¹⁵⁹ Kadın öğretmen yetiştirme sürecinin ilk yıllarında Darümuallimat'ta eğitim gören öğrenci sayısı istenenin altında kalmış fakat 1911 yılındaki başvuru artışı sonucu yaşanan kontenjan yetersizliği nedeniyle birçok kadın bu eğitimden mahrum olmuştur. Okula giriş şartlarını taşıyan fakat kayıt sırası gelmeyenler eğitimine devam edememekte ve onlar için ev hayatı başlamaktaydı. Habibe Leman durumun vehametini Kadınlar Dünyası Dergisi'nde yer alan bir yazısında açıklamıştır.¹⁶⁰ Başka bir kadın dergisi olan Demet'in yazarı Atıfet Celal, bir yazısında kadın eğitiminin yalnızca Darümuallimatlar tarafından gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiştir. Ona göre, Darümuallimatların yenilenmesi ve mükemmelleştirilmesi gerekmektedir.¹⁶¹

Eğitimciliği döneminde bir süre Maarif Müdürlüğü görevinde bulunan Ethem Nejat, çocuk yetiştirmek ve eşlik görevini layıkıyla yerine getirmek için kadınların eğitilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶² Bu amaçla açılacak okullara kadın öğretmen lazım geldiği için kadın öğretmen okullarının önce büyük şehirlerde sonra her şehir merkezinde açılması gerektiğini savunmuştur.¹⁶³ Kendisi, kadın öğretmenlere verilen maaşların düşük olduğundan da bahsederek, bu durumun kadınların öğretmenliğe olan talebi azalttığını kaydetmiştir.¹⁶⁴

Orta Tedrisat ve Darümuallimat komisyonlarında görev yapmış *Heyet-i İlmiye* üyelerinden Ali Sami Bey, kadınların evde çocuk yetiştirmekten başka bir işle ilgilenmemeleri şartıyla erkeklerle aynı eğitim sisteminde yetiştirilebileceklerini düşünmekteydi. Aynı zamanda ders içeriklerinin bu amaç dahilinde hazırlanması gerekmektedir. *Heyet-i İlmiye*'nin Orta Tedrisat üyesi Edebiyat Öğretmeni Ali Rıza Bey tarafından kadın; dışarıdaki hayattan ziyade evde daha başarılı olan, ev ekonomisini yönetebilen, çocuk yetiştirmekte fedakârlık gösteren, ailesini korumakla yükümlü, akıldan çok sezgisel becerileri ön planda olan biri olarak tanımlanmıştır. *Heyet-i İlmiye* Darümuallimat-ı Âliye üyesi Ali Haydar Bey ise kadınlara özel

¹⁵⁹ Mustafa Özyürek, *Türk Maarif, Cemiyet ve Siyasi Hayatında Nakiye Elgün (1882-1954)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011, ss.5-6.

¹⁶⁰ Mustafa Çoban, "Kadın Eğitim Kurumu Olarak Darümuallimat ve Eğitime Katkıları Üzerine Değerlendirme", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.22, Kahramanmaraş 2013, s.184.

¹⁶¹ Sibel Karabıyık, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Kadın Dergileri: Demet ve Kadın (İnceleme ve Metin)*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.61.

¹⁶² Mehmet Salih Erkek, *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat 1887-1921*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 287.

¹⁶³ Erkek, *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat 1887-1921*, s. 292.

¹⁶⁴ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, ss.51-52.

meslek okulları açılmasını ve kadın eğitiminde yer alan diğer okullarda, becerinin ön planda olduğu toplumsal cinsiyet rollerine uygun derslerin okutulmasını gerekli bulmaktaydı.¹⁶⁵

Kadın öğretmen yetiştirme konusunu önemseyen ve iki cinsiyetin de kaybedilemeyecek kadar önemli olduğunu dile getiren Doktor Sabri, kadın öğretmen okullarının ulusal değerini şu şekilde açıklamaktadır: “(...) Darülmuallimat bir kız mektebidir. Ve yarın değil yalnız kendi çocuklarını, fakat milletin evladını da bu hanımların ihtimam-ı terbiyevîlerine tevdi’ edeceğiz.”¹⁶⁶ Ona göre, eğitim sistemi medeniyet seviyesini ne kadar yükseltirse yükseltsin toplumsal seviyeyi yükseltmemektedir. Avrupa’da eğitim ordusu muntazam ve sıkı bulunan ülkeler arasında en fazla Fransa göze çarpmaktadır. Orada bile yılların getirdiği eğitim mücadelesinin sonuca bağlanmayan tecrübeleri, bu düşünceyi desteklemektedir. Bu, aynı zamanda Fransızların bu zihniyete henüz uyanamadıkları anlamına da gelmektedir. Hâlbuki son yıllarda tutulan istatistikler yalnız Fransa’nın değil, İskandinavya adalar topluluğunun, Britanya adası hariç bütün Avrupa’nın ve Güney Amerika’ya göç eden Avrupalı milletlerin toplumsal seviyelerinin geride kaldığını meydana çıkartmaktadır.¹⁶⁷ Konu bağlamında görüşlerini açıklayan Necmettin Sadak ise kadının eğitimi, meslek sahibi olmaları için istemekteydi. Ona göre kadınların toplumsal alanda söz sahibi olmaları için mücadele etmek şarttır.¹⁶⁸

Milli mücadele döneminde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle pek çok kadın hayatına yalnız devam etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle ekonomik buhran kadınları çalışma hayatına yönlendirmiştir. Kadınlar yaşamak için okumak ve iş bulmak zorundaydı. Bu sıkıntının hükümet desteği ile çözülmesi gerekiyordu. Süleyman Şevket’e göre, kadın eğitimi desteklenmelidir, çünkü milletlerin iyi ve temiz yaşaması aile eğitimindeki kıymetle ölçülür. Kadınlar evlerinin şefkatli ve idareli hakimesi olacak vasıfla yetiştirilirse memleket kurtulmaya hak kazanır.¹⁶⁹ Kadın, şimdiye kadar erkeğin çalıştığı birçok meslekte yer almış ve bu memleket,

¹⁶⁵ *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Ağustos 1923 akt. Cengiz Aslan ve Engin Deniz Tanır, “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin Maarif Hakkındaki Anketi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.19, Denizli 2020, ss.1736-1737.

¹⁶⁶ Doktor Sabri, “Dârülmuallimât-ı Tâliye Tabiiyyât Şu’besi Programı: Maârifçilik-Terbiyecilik ve Çocuklarımızın Terbiye-i Sıhhiyyesi”, s.233.

¹⁶⁷ Doktor Sabri, “Dârülmuallimât-ı Tâliye Tabiiyyât Şu’besi Programı: Maârifçilik-Terbiyecilik ve Çocuklarımızın Terbiye-i Sıhhiyyesi”, s.235.

¹⁶⁸ Seda Öztürk, *Birinci Dünya Savaşı Sonunda Türk Kadını ve Türk Kadını Dergisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2010, s.79.

¹⁶⁹ Süleyman Şevket, “İlk ve Orta Darülmuallimat - Muallimeliğe İhtiyaç-2-”, ss.204-205.

uygarlığın etkisinde bir memleket olmaktadır. Toplumsal irade ancak hücum eden cereyanlar için bünyede başarılı mecralar açabilmekteydi. Bunu da ölçülü bir kafa ile idare etmek lazımdır. Yok olma tehlikesi, savaş galibiyeti ile ortadan kalkmış sayılmamaktaydı. Kadınlar ev kadınlığı haricinde en fazla mürebbiye ve muallime olmakla yükselmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu fikir; kadının ekonomiye, eğitime ve ülkeye olan katkısı ile hayat buluyordu.¹⁷⁰ Bununla birlikte, Süleyman Şevket'e göre kadın öğretmen okulların programında yer alan uzmanlık eğitimi için de bir uzman öğretmen kadrosu oluşturulmalıdır. Kadınlar için açılan ilk ve orta okullara, eğitim kurulu hazırlamakla sorumlu bir kurum yoktur. Yine kadın sanayi liselerinde, ana dersler haricindeki genel eğitimde boşluk oluşmaktadır.¹⁷¹ Süleyman Şevket, Batı toplumlarının kadın öğretmene verdiği önemi istatistiklerle açıklamakta ve kadınlara daha çok fırsat verilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Ona göre, Batı toplumlarında eğitim ve öğretim; “çocuk bahçeleri-ana mektepleri-yuvalar”, ibtidai sahasının büyük bir kısmı ve kısmen tali devre kadınlara teslim edilmekte ve öğretme konusunda kadınlara erkeklerden daha çok sorumluluk düşmektedir.¹⁷²

Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'e kadar geçen süreç değerlendirildiğinde; kadının ev yönetimi ve çocuk yetiştirme konusunda eğitilmesi gerektiğini ve kadın eğitimi sebebiyle kadın öğretmen yetiştirilmesini destekleyen düşünceler yaygındır. Fakat dönem içerisinde kadın öğretmen yetiştirilmesi gerektiğini ve kadın

¹⁷⁰ Süleyman Şevket, “İlk ve Orta Darülmuallimat - Muallimeliğe İhtiyaç-2-”, s.205.

Süleyman Şevket'in bu yazısında paylaşılan istatistiklere göre,

Avrupa'da, 1880-1900 yılları aralığında; kadınlardan doktorların miktarı 2 misli, hükümet hizmetinde bulunan memurların 3 misli, gazetecilerin 4 misli, ticaret ile ilgilenenlerin 5 misli, işçilerin 6 misli, edebi ve fenni mesai ile yaşayanların miktarı 10 misli, mühendislik ve elektrik işleriyle ilgilenen miktarı ise 15 misli artmıştır. Bununla birlikte 1908 yılında kadın ilk öğretmen oranı: Avusturya'da %32,2, Fransa'da %56,6, İngiltere ve Galler'de %75,8, İskoçya'da %72,9, İrlanda'da %62,3, İtalya'da %67,3, Norveç'te %37,8, İsveç'te %38 ve İsviçre'de %40,4'tü. 1910'da Amerika'da 523.210 öğretmen vardır. Bunların 422.749'u, yani %78,9'u kadın; 110.481'i, yani ancak %21,1'i erkektir. 1870'ten 1911'e kadar erkek öğretmenlerin adedinde %41, kadın öğretmen miktarında %90 artış görülmektedir. Bu artış, her eğitim-öğretim yılında gittikçe çoğalmıştır. 1900 yılına ait istatistiğe göre, Amerika'da nüfusu 25.000'i geçen 160 büyük şehirdeki erkek öğretmenlerin 5/6'sı yani %82,1'i, ahali nispeten daha az olan diğer yerlerdeki öğretmenlerin 7/10'u, yani “%70'i” kadındır. 1910-1911 eğitim-öğretim yılında yine Amerika'da resmi tali okullardaki öğretmen toplamı, 45.167'dir. Bunların 20.152'si, yani %44,5'i erkek, 25.015'i, yani %55,5'i kadındır. 1912 yılında Amerika darülmuallimin ve darülmuallimâtlarındaki eğitim kadrosunun 2/3'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Senelere bakıldığında Amerika'da kadın öğretmen oranı şu şekilde değişmektedir: 1870 yılı %61,3, 1875 yılı %57,8, 1880 yılı %57,2, 1885 yılı %62,6, 1890 yılı %65,5, 1895 yılı %67,4, 1900 yılı %70,1, 1905 yılı %76. Bu dönemde Fransa eğitiminde ise 82 ibtidai darülmuallimat vardır.

¹⁷¹ Süleyman Şevket, “Tâli Dârülmuallimîn ve Dârülmuallimât İhtiyacı”, *Muallimler Mecmuası*, No:11, 31 Temmuz 1923, s. 209.

¹⁷² Süleyman Şevket, “İlk ve Orta Darülmuallimat- Muallimeliğe İhtiyaç-2-”, s.206.

öğretmenlerin, erkek öğretmenlerle birlikte değerlendirilmesinden duyulan rahatsızlığı ifade eden görüşler de ortaya atılmıştır.

Kadın öğretmen okulunda öğrencilere okutulan dersler bazı anneler tarafından onaylanmamaktaydı. Bu duruma Darümuallimat'taki otoriter eğitim de dahil olduğunda; öğretmen olma idealiyle yola çıkan kadınlar, ev hayatı ve onun getirdiği sorumluluklarla baş etmek zorunda olup, meslek arzuları ve hevesleri yarıda kalmaktaydı.¹⁷³ Bununla birlikte, kadın eğitime ve kadın öğretmen yetiştirilmesine dair görüşler tartışılırken, mesleğe başlayan kadın öğretmenler bu kez mesleki yeterlilikler konusunda eleştiri almışlardır. Darümuallimât'taki öğretim programlarının kısıtlı olması, bununla birlikte kadın ibtidaiye ve rüşdiye mezunlarının da öğretmenlik yapması nedeniyle kadın öğretmenlerin yetkinliğinden şikâyet edildiği görülmekteydi.¹⁷⁴

1921 yılında toplanan Maarif Kongresi'ne katılan kadın ve erkek öğretmenlerin kongrede birlikte bulunmaları, bazı çevrelerde olay yaratmıştı. Öğretmenlerin kadın-erkek karışık olarak aynı salonda yer alması Kırşehir mebusu Yahya Galip Bey tarafından yanlış bulunmuş, Karahisar-ı Sahib mebusu Mehmet Şükrü Bey ise bu durumun kadınlığı aşağılama olduğunu söylemiştir. Kongre ile ilgili eleştiri sadece bununla kalmamış, Karesi Mebusu Hasan Basri (Çantay), kongrenin toplanma şekli bakımından halkın örfüne uygun olmadığını vurgulayarak yaşanan olayı başarısızlık olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁵ Kadın ve erkek öğretmenlerin bir arada bulunması durumuna gelen eleştiriler bitmezken, dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver), meclisteki konuşmasında “birçok arkadaşlarımı nâhoşnut ettim. Birçok arkadaşlarım istizah yapmaya karar verdiler. Bu muallimler kongresi benim için en belâlı işlerden birisi olmuştur” diyerek kongrenin iyi sonuçlanmadığını vurgulamış, konuşmanın devamında ise kongrenin toplanmasıyla ilgili asla pişmanlık yaşamadığını belirtmiştir.¹⁷⁶ Akabinde sert eleştirilere maruz kalması nedeniyle görevinden çekilmişti.¹⁷⁷

¹⁷³ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s. 81.

¹⁷⁴ M. R. Fâzıla (Darümuallimât Mezunelerinden), “O İki Noksan Münasebetiyle”, *Kadın*, nr. 22, 9 Mart 1325, s.7 akt. Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s.172.

¹⁷⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.14, 12.11.1921, s.192.

¹⁷⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.14, 10.11.1921, s.170.

¹⁷⁷ Zeki Sarıhan, *Milli Mücadele Döneminde Maarif Ordusu*, Pegem Akademi, 2.bs., Ankara 2019, s.25.

Literatür değerlendirildiğinde kadın öğretmen eğitiminde farklı görüşlerin yer aldığı görülmektedir. Kadınların; annelik, çocuk yetiştirme ve iyi eş konusunda eğitilmeleri gerektiği, kimsesiz öğrencilerin yatılı olan kadın öğretmen okullarına yerleştirilmeleri, ilkokulda görülen eğitimden sonra erkek öğretmenlerin ders vermesinin uygun olmadığı ve kadınların eğitimlerine devam etmelerinin tek yolu olarak öğretmen okullarının görülmesi, bu görüşler arasında yer almaktadır. Kadının toplumsal alanda meslek icra etmesinin ülkenin kalkınması ve çağdaşlaşma hareketlerinin devamı için önemli olduğu açıktır. Atatürk Dönemi'ndeki eğitim desteği ile kadınlara kamu hayatında meslek sahibi olmanın sınırları genişletilmiş olsa da kadın öğretmen yetiştirme süreci oldukça uzundur. Bu husus, Tanzimat Dönemi'nde açılan Darülmualimat ile başlayıp Cumhuriyet Dönemi'nde de konuşulan bir mesele olmuştur.

4.3. Atatürk'ün Türk Kadınına Verdiği Önemin Kadın Öğretmen Bağlamında Değerlendirilmesi

Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan Atatürk Dönemi, beraberinde Türk toplumunu siyasi, ekonomik, sosyal, eğitsel ve kültürel alanda etkileyecek yeni hareketler getirmiştir. Yeni Türk devletinin kurucusu ve önderi Atatürk, Türkiye'yi muasır medeniyetler düzeyine çıkaracak değişiklikler gerçekleştirmiştir. Modernleşme çalışmaları birçok alanda eş zamanlı başlamıştır. Eğitim, modernleşme çalışmalarında önem arz eden bir alan olmuştur. Bu dönemde gelecek nesillerin Atatürk ilkelerine bağlı, laik, milli, demokratik, çağdaş ve akılcı bir sistem dâhilinde eğitim-öğretim görebilmelerini sağlayacak kurum esaslı reformlar yapılmıştır. Atatürk, en önemli ve kutsal görevlerden birini, eğitim işleri olarak açıklamıştır. Ona göre, eğitimde mutlaka başarılı olmak gerekmektedir. Bu başarı, bir milleti doğruya götürecek olan unsurdur. Eğitimle ilgili mücadele eden herkesin tek ruh ve tek fikir bilinciyle etkili bir program üzerinde emek vermesi şarttır. Bu programın ise iki önemli noktası vardır: Bunlardan biri toplumsal hayatın gereksinimlerine hizmet etmesi ve diğeri zamanın gereklerine uygun olmasıdır.¹⁷⁸

Atatürk, çağdaş uygarlığın gereklerini icra etmeyi ve gelişmenin bu çerçevede sürekli hale gelmesini istemiştir. O zaman eğitim-öğretim, tüm ülkede yaygınlaşmalıdır. Bu doğrultuda ise okulu, kısa sürede halkın bütününe

¹⁷⁸ Ahmet Çoban, "Atatürkçü Düşüncede Eğitim Sistemi ve Boyutlar", *Erdem*, C.11, S.33, Ankara 1999, s.728.

ulaşabilmenin aracı olarak görmüştür. Atatürk'ün “İlim ve fennin teşebbüsünün merkez-i faaliyeti ise mekteptir. Binaenaleyh mektep lâzımdır. Mektep namını hep beraber hürmetle, tazimle zikrederim. Mektep, genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şeref-i istiklâli öğretir”¹⁷⁹ sözleri bu düşüncesini desteklemektedir. Şüphesiz, okulun olduğu her yere öğretmen de gereklidir.

Atatürk, çocuğun ilhamı, ilk ortamı olan ana baba kucağından; sonra okuldaki öğretmeninin dilinden, vicdanından ve eğitiminden aldığını düşünmektedir.¹⁸⁰ Bununla birlikte, eğitim hayatında yer almış öğretmenlerin gelecek için ilk fikirlerinin oluşmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin her vakadan faydalanarak halka yardım etmesini, halk ile birlikte olması gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenin çocuklar için yalnızca bilgi aktarmaktan ibaret olmayacağını herkesin görmesi istemektedir. Ona göre öğretmenin bilgisine, görüşüne her alanda maruz kalan bir toplulukta istenilen değişimin süresi kısalmaktadır.¹⁸¹

Atatürk bu eğitim seferberliğinde, toplumun başarıya olan inancının pekiştirilmesi gerektiğini düşünerek öğretmenlerden; halkın daha faydalı olabilmesi için, imkânsız görünen şeylerin gerçekleşmesinde, insanlara yardımcı olmalarını talep etmiştir.¹⁸² Bununla birlikte kadın ve erkek öğretmenlere seslenerek; memleketin asker ordusu ve irfan ordusu olarak iki orduya ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Ona göre iki ordunun her ikisi de kıymetlidir, alidir, feyizlidir, muhteremdir.¹⁸³

Savaş sürerken yapılan Maarif Kongresi'ni, “Bugün Ankara Millî Türkiye'nin Millî Maarifini kuracak olan Türkiye muallime ve muallimler kongresinin in'ikadına sahne olmak mazhariyetiyle de müftehirdir”¹⁸⁴ sözüyle açmıştır. Akabinde, öğretmenlerden beklenileni şöyle açıklamaktadır: “(...)Bu kongrenizden yalnız, çizilmiş eski yollarda alelâde yürümenin tarzı hakkında müdavele-i efkar etmeği değil, belki serdettiğim şeraiti haiz yeni bir sanat ve marifet yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni nesli yürütmek için rehber olmak gibi mukaddes bir

¹⁷⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, ss.46-50.

¹⁸⁰ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, ss.202-207.

¹⁸¹ Mahmut Tezcan, *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*, Anı Yayıncılık, 3 bs., Ankara 2011, s.30.

¹⁸² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, ss.46-50.

¹⁸³ Nilgün Nurhan Kara, “Atatürk ve Eğitim”, *Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi Bölümü*, İzmir 2018, s.2, <http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/atailkuyg/icerik/nnurhankara.pdf>, (03.09.2021).

¹⁸⁴ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, ss.19-21.

hizmet bekliyoruz.”¹⁸⁵ Nitekim Milli Mücadele zaferle sonuçlandıktan sonra, eğitim adına belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için başka bir mücadele başlatılacağı anlaşılmaktadır. Atatürk, öğretmenlerin mücadeledeki yeri ve önemini etkili bir şekilde vurgulamıştır. Muallime ve Muallimler Birliği'nin üyelerinin de aralarında bulunduğu Maarif Kongresi'ne 250' den fazla olduğu düşünülen miktarda öğretmen katılmıştır.¹⁸⁶ Kadın ve erkek öğretmenlerin, kongrede bir arada bulunmaları, Atatürk'ün kadın-erkek eşitliğini her alanda olduğu gibi eğitim alanında da sağlamaya çalıştığını göstermektedir. Kongreye gelen eleştiriler üzerine ise Atatürk; bir sonraki toplantıda kadın ve erkeklerin ayrı kısımlarda yer almalarından ziyade karışık oturmalarını isteyerek,¹⁸⁷ kadın ve erkeklerin bir arada olmasını doğal karşılamakta, insanları da bu düşünce için teşvik etmektedir.

Atatürk, eğitimde kadın-erkek ayrımı yapılamayacağı düşüncesini halka benimsetmek için dinin iyi bir yol olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle 1923 yılında İzmir'de yaptığı bir konuşmada “(...) bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey, Müslim ve Müslimelerin beraber olarak ilim ve irfan kazanmalarıdır. Kadın ve erkek, ilim ve irfanı aramak, nerede bulursa oraya gitmek ve onunla cilalanmak mecburiyetindedir”¹⁸⁸ diyerek halkı ikna etmeye çalışmıştır. 21 Mart 1923'te Hilal-i Ahmer Cemiyeti kadınlar şubesinin düzenlediği çay ziyafetinde Konya kadınları ile yaptığı sohbette Atatürk, kadınların erkeklerle denk olduğunu söylemiştir:

Çok büyük şükranla görüyoruz ve görmekteyiz ki her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda müsabaka edercesine yürüyorlar. Yine şükranla ifade etmek lazımdır ki hiçbir yerde kadınlarımız erkeklerin dününde değildir. Hemen her yerde kadın ve erkek seviyesi arasında bir teadül görmekteyim. Bu durum şayan-ı iftihardır. Kadınlarımızın daha namüsait şerait altında erkeklerden geri kalmayışı ve belki aynı şerait tahtında erkeklerden ileri gidişi mucibi mefharettir.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Erol Kapluhan, “1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.8, Yalova 2014, s.127.

¹⁸⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.279.

¹⁸⁷ Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, ss.17-18.

¹⁸⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, ss.87-95.

¹⁸⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, ss.151-157.

Şekil 4.7. Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde El Sanatı Çalışmalarını İzlerken (19 Kasım 1937)¹⁹⁰

Atatürk'ün eşitlik düşüncesi, eğitime de yansımış; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin okunan ilk programında, çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapılmamıştır. Bununla birlikte, eğitim kademelerindeki eğitim ve öğretim hizmetleri de bütün çocukları kapsamıştır.¹⁹¹ Atatürk, Maarif Vekili Vasıf Çınar tarafından şehir lokantasında verilen çay ziyafetinde Muallimler Birliği Kongre üyelerine seslenerek “Muallimler! Erkek ve kız çocuklarımızın aynı suretle bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin ameli olması mühimdir”¹⁹² diyerek cinsiyet faktörü söz konusu olmadan uygulamalı bir eğitimi desteklemiştir.

Atatürk, yeni kurulan ülkede kadın ve erkeğin her alanda birlikte yürümesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu düşünce, onun tarihteki Türk anaların yiğitliğine ve bilgisine olan inancından kaynaklanmaktaydı.¹⁹³ Bir hukuk fakültesi öğrencisinin kadınların fiziksel olarak erkeklerden zayıf olduğu düşüncesini ortaya atmasına karşılık Atatürk; bu durumun şehirlerde kısmen olabileceğini, köylerde ise kadınların

¹⁹⁰ “Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsünde El Sanatı Çalışmalarını İzlerken, (19 Kasım 1937)”, *Milli Eğitim Bakanlığı*, <https://www.meb.gov.tr/belirliGUNler/ataturk/Foto/008/5a16.htm>, (20.11.2021).

¹⁹¹ Müjgan Cunbur, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.8, S.23, Ankara 1992, s.262.

¹⁹² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, ss.178-179.

¹⁹³ Cunbur, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, s.261.

hepsinin fiziksel güçlerinin fazla olduğunu ve dolayısıyla kuvvetli olduklarını, erkeklerle beraber çalıştıklarını söyleyerek, erkeklerin fiziksel avantajının kadınlarla kıyaslandığında anlamlı bir farklılık yaratmadığını vurgulamıştır.¹⁹⁴ O, Türk kadını toplumsal alanın esası olarak görmekteydi. Türk kadınının; dünyanın en münevver, en faziletkâr ve en ağır kadını olması gerektiğini düşünmüş ve kendilerine değerli bir kimlik oluşturmaları gerektiğini vurgulamıştır. Atatürk toplumun sosyal alandaki başarısızlığın nedeni olarak; kadınlara ilgisiz kalınmasını göstermiş ve toplumsal bir özeleştirme yapmıştır.¹⁹⁵

Atatürk, kadınları çalışma sahasına teşvik etmiş; gerçek mücadelenin görünüş ya da güzellikle değil, irfan ile mümkün olacağını belirtmiştir. Aynı zamanda “ben muhterem hanımlarımızın Avrupa kadınlarının dînunda kalmıyacak, bilâkis pek çok cihetlerde onların fevkine çıkacak nur ve irfanla tecehhüz edeceklerine kat’iyen şüphe etmiyen ve buna sureti kât’iyede emin olanlardanım”¹⁹⁶ ifadesi ile onları eğitim-öğretim yolunda cesaretlendirmiştir. Atatürk’ün, kadınların çağdaşlaşma yolundaki birçok alanda başarılı olacaklarına inandığı görülmektedir. Ona göre, kadının ona hissettirilen eksiklik ya da geri kalmışlık duygusunu bir etiket gibi üzerinde taşımaması, aynı zamanda kendisine biçilmek istenen kalıpları da kabul etmemesi gerekmektedir.

Atatürk, çocuğa eğitim veren ilk kişinin anne olduğunu düşünmekte ve bu nedenle anneliği kadınların en büyük vazifesi olarak görmektedir. Bir konuşmasında bu durumu “(...) kadınlarımızın umumi vazifelerde üzerlerine düşen hisselerden başka kendileri için en ehemmiyetli, en hayırlı, en faziletli bir vazifeleri de iyi anne olmaktır”¹⁹⁷ şeklinde ifade etmekte; çocuğu yetiştiren kadının eğitilmesi ve eğitimin devamlı hale gelmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, Türk kadınının vazifesi, Türklük bilinciyle; çabasıyla korunan değerli nesiller yetiştirmektir.¹⁹⁸ Bununla birlikte bir kadının ancak ilim ile ilgili işlerde övünmesi gerektiğini ve bu yoldaki bir gelişmenin ihmal edilemeyeceğini vurgulamıştır. Ona göre, ilimle birlikte asıl

¹⁹⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.III, s.136.

¹⁹⁵ Arife Özkan, *Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Kadınına Verilen Haklar ve Siyasî Hayata Yansımaları*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2014, s.15.

¹⁹⁶ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, ss.151-157.

¹⁹⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, ss.87-95.

¹⁹⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, ss.242-243.

uğraşılması gereken şey geçmişte olduğu gibi bundan sonra da yüksek kültürde ve erdemde, dünyada başarılı olmaktır.¹⁹⁹

Şekil 4.8. Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde (19 Kasım 1937).²⁰⁰

Atatürk Dönemi öncesinde kadınların eğitim alabileceği kurumlar kısıtlıdır. Meslek sahibi olan kadının toplumsal yaşamda yer edinmesi ise halkın modernleşme sürecine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Atatürk, halk ile yaptığı konuşmalarda kadın-erkek eşitliğini yinelemiştir. Bu eşitliği sağlamak için eğitimde tanınan haklar doğrultusunda yurdun her yerine okul açılması gerekir ve bu okullara daha fazla kadın öğretmen lazımdır. Ona göre, bir sanatçı gibi işleyerek yeni bir nesil ortaya çıkaracak olan öğretmenlerin, aynı zamanda nitelikli biçimde yetiştirilmesi gerekmektedir. Atatürk yaptığı gezilerde, okullara da ziyarette bulunmuş, özellikle kadın öğretmen okulları tarafından düzenlenen müsamerelere katılmış, emeği geçenleri tebrik ederek; müdür, öğretmen ve öğrencilere şükranlarını sunmuştur.²⁰¹

Yeni Türk devletinin kurucusu Atatürk, öğretmen yetiştirme politikasını şekillendirirken kadın öğretmen yetiştirmenin önemine vurgu yapmıştır. Ona göre, eğitim hususunda bir tarafın ihmal edilmesi imkânsızdır. Atatürk, Cumhuriyet

¹⁹⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.III, ss.132-133.

²⁰⁰ Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsünde (19 Kasım 1937), *Milli Eğitim Bakanlığı*, <http://www.meb.gov.tr/ataturk/Fotografilar/EgitimKultur#gallery-39>, (20.11.2021).

²⁰¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II., ss. 245-246.

öncesinden kalan kadın öğretmen okullarının yenileşme hareketleriyle modern kurumlar haline gelmesini ve ülke genelinde yaygınlaştırılarak kadınların bu meslektan faydalanmasını sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hızlı bir şekilde kadın öğretmenlerin sayısı artırılmış, kadın öğretmen yetiştiren enstitüler açılmış ve süreç içerisinde kadın öğretmen yetiştirme çalışmalarına daha fazla hız verilmiştir.²⁰² Erkek öğretmenlerin sahip olduğu haklardan artık kadın öğretmenlerin de faydalanmasına, Atatürk'ün benimsetmek istediği kadın-erkek eşitliği düşüncesi önemli bir destek sağlamaktadır. Bu açı, ileride gerçekleşecek olan karma eğitime halkın uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır.

4.4. Atatürk Dönemi'nde (1923-1938) Okul Öncesine ve İlköğretime Kadın Öğretmen Yetiştirme

4.4.1. Okul Öncesi ve İlköğretim İçin Kadın Öğretmen Eğitimi

Osmanlı Devleti'nin iç problemleri, 1914-1918 yılları aralığında gerçekleşen I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan Milli Mücadele süreci diğer eğitim kurumları gibi öğretmen okullarını da etkilemiştir.²⁰³ Savaşların uzun sürmesi sonucunda okullar yönetim kontrolünü kaybetmiş ve kapatılmak zorunda kalmıştır.²⁰⁴ Bununla birlikte, mali sıkıntı ile karşı karşıya kalan kadın öğretmen okullarının çoğu ise çareyi eğitime ara vermekte bulmuştur.²⁰⁵ Bu kurumlarda eğitim gören öğrenciler için ise ev hayatına geri dönmek kaçınılmaz olmuştur. Milli Mücadele sonrasında okullar tekrar eğitim faaliyetlerine başlasa da yaşanan ekonomik, sosyal ve psikolojik buhran nedeniyle bazı okullar eğitim-öğretime devam edememiştir. 1922 yılında ülkedeki öğretmen yetiştiren kurumların Maarif Vekâleti'ne bağlanması, eğitimde birliği sağlama adına atılan önemli bir adım olmuştur.²⁰⁶ Bu gelişmeden sonra öğretmen okullarının içinde bulunduğu durum daha iyi değerlendirilerek, sorunlarına kalıcı çözümler aranmıştır.

Bu kapsamda okul öncesi eğitim kurumları için kadın öğretmen yetiştirme çalışmaları önemsenen konuların başında gelmiştir. Okul öncesi kurumlara kadın öğretmen yetiştirme çalışmaları esasen II. Meşrutiyet Dönemi'nde Ana Muallime Mektebi'nin açılması ile başlamıştır. Ana Muallim Mektebi'nde yalnızca kadın

²⁰² Tezcan, *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*, s.49.

²⁰³ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.39.

²⁰⁴ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s.297.

²⁰⁵ Dumanoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Kız Öğretmen Okulu Darülmualimat (1870-1924)*, s.175.

²⁰⁶ Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, ss.297-298.

öğrenciler eğitim görmekteydi. Çocuğun okul öncesi eğitiminin, kadın öğretmen tarafından üstlenilmesi; kadının anne rolünün bu dönemde de baskın olduğunu göstermektedir. Bu okullardan mezun olan kadın öğretmenler, diğer kadın öğretmen okullarından mezun olanlar ile aynı haklara sahip olmaktaydılar.²⁰⁷ Okul öncesi eğitim, çocuğun sosyal-duygusal alanda gelişimine katkı sağlamakta ve çocukluk dönemine ait bilişsel becerilerin ortaya çıkmasını desteklemektedir. Bu nedenle Darümuallimat'ın, 1914-1915 eğitim-öğretim döneminde yayımladığı program ile öğretmen yetiştirmeye başlayan ve 1918-1919 eğitim-öğretim döneminde kapatılan anaokulu öğretmenliği kısmının, ihtiyaca ve emre uygun bir şekilde yeniden kurulması gerekmektedir.²⁰⁸

1923-1924 eğitim-öğretim döneminde Türkiye'de 80 anaokulu ve 5880 anaokulu öğrencisi bulunmaktaydı.²⁰⁹ Bu okullarda toplamda 136 kadın öğretmen görev yapıyordu. Bu kadın öğretmenlerden 9'u Darümuallimat, 57'si ana muallime mektebi mezunu, diğerleri ise farklı şekillerde eğitim almış öğretmenlerdi.²¹⁰ Bu durum, anaokullarına öğretmen yetiştirmede ihtiyacın karşılanamadığını göstermektedir. 1925 yılında yapılan *Maarif Müfettişleri Kongresi*'nde, eğitim almış kadın anaokulu öğretmeni sayısının artırılması için kadın öğretmen okullarına bir anaokulu bölümü ve Ana Muallim Mektebi açılması önerilmiştir.²¹¹

Gösterilen gayretler sonucunda, 1927-1928 yılında Ankara'da Ana Muallim Mektebi açılmıştır.²¹² Bu okul, 1930 yılında İstanbul Kız Muallim Mektebi'ne taşınmıştır. Akabinde bu okul kapatılmıştır.²¹³ Meslek eğitimi verecek olan bu okulun eğitim süresi iki yıldır.²¹⁴ Aynı zamanda yatılı ve parasızdır. Bu okulun kayıt şartları ise şunlardır:²¹⁵

²⁰⁷ Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, s.55.

²⁰⁸ İbrahim Alaaddin, "Darümuallimin ve Darümuallimat-ı Aliye Teşkilatı", *Muallimler Mecmuası*, No:5, 12 Kanunisanı 1923, s.73.

²⁰⁹ Ceren Çetinkaya, *Türkiye'de Okul Öncesi Eğitiminin Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.42.

²¹⁰ Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, s.55.

1915 yılında yayımlanan ve anaokulunun amaçlarını belirten bir nizamnamede, öğretmen olabilme koşulu olarak, bir anaokulunu başarılı bir şekilde idare ettiğini kanıtlamak, yer almaktaydı. Eğitim durumu ile ilgili bilgi edinilemeyen öğretmenlerin bu şarttan faydalandığı düşünülmektedir. bkz. Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.III-IV., s.1407.

²¹¹ Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, s.55.

²¹² Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II., s.682.

²¹³ Ferhan Oğuzkan, "Ülkemizde Öğretmen Eğitiminin Gelişimi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, C.7, S. 38, Ankara 1982, s.39.

²¹⁴ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.63.

²¹⁵ *Akşam*, "Kız Muallim mektebine girmek isteyenlere (İlan)", 18 Eylül 1930, s.8.

- Türk vatandaşı olmak,
- Ortaokul mezunu olmak veya liselerin sekizinci ya da kadın öğretmen okullarının üçüncü sınıfını tamamlamış bulunmak.

1933-1934 eğitim-öğretim yılında ülkede; Ankara(3), Diyarbakır(1), Edirne(1), Gaziantep(1), İstanbul (22), İzmir(2), Konya(4), Muğla(1) olmak üzere toplam 35 anaokulu öğretmeni görev yapmaktaydı.²¹⁶ Akabinde anaokulu öğretmenleri, Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun *Çocuk Bakımı* ve *Biçki-Dikiş* bölümünde yetiştirilmeye başlanmıştır.²¹⁷ Buradan hareketle anaokulu öğretmeni yetiştirme çalışmalarının süreç içerisinde, farklı yollar denenerek devam ettiği görülmektedir.

Milli Mücadele sonrası ülke yeniden kurulurken, yeni Türkiye için belirlenen ideolojinin yayılacağı, yapılan ve yapılacak olan inkılapların yeni nesil ile buluşacağı ilk kurum ilköğretim okullarıydı.²¹⁸ Bununla birlikte halkın sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kalkınması için verilmesi gereken eğitimin ilk halkasını da ilköğretim okulları oluşturmaktaydı. Bu okullarda öğrenci yetiştirecek olan öğretmenlerin, öğretmen okulundan mezun olmaları istenmekteydi.²¹⁹ Öğretmen okulu eğitiminden mahrum kalan öğretmenlerin alanında yetkin olamayacakları, dönemin getirdiği yeni metot ve uygulamaları kullanamayacakları ve bunların bir sonucu olarak ilkokullarda verilen eğitimden, istenilen başarının alınamayacağı düşünülüyordu.²²⁰ Bu nedenle ilköğretime öğretmen yetiştirme, Atatürk Dönemi eğitim hayatında önemli bir konu olmuştur.

²¹⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Maarif 1933-1934 Yılı Muallimler İstatistiği*, 21.04.1935, 490.1.0.0/1454.35.1, ss. X-XIII.

²¹⁷ Abdullah Albayrak, *Türkiye'de Öğretmen Açığının Giderilmesinde Başvurulan Alternatif Uygulamaların İncelenmesi (1961-1996)*, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2018, s.31.

²¹⁸ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.73.

²¹⁹ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.70.

²²⁰ Feridun Vecdi, "İlk Tahsil Meselesi", *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1934, s.3.

Tablo 4.6. Yıllara Göre İlk Öğretmen Okulu Sayıları.²²¹

Eğitim-Öğretim Dönemi	Kadın	Erkek	Toplam
1923-1924	7	13	20
1924-1925	10	15	25
1925-1926	10	15	25
1926-1927	9	13	22
1927-1928	8	14	22
1928-1929	10	14	24
1929-1930	9	14	23
1930-1931	9	13	22
1931-1932	9	13	22
1932-1933	8	10	18
1933-1934	6	8	14
1934-1935	5	7	12
1935-1936	5	7	12

Tablo 4.6'daki verilere göre, kadın ilk öğretmen okullarının sayısında düzenli bir artıştan bahsedilememektedir. 1923-1924 eğitim-öğretim yılı başında Türkiye'de bulunan kadın öğretmen okulu sayısı 7'dir. Özellikle 1931-1932 eğitim-öğretim yılından sonraki süreçte öğretmen okulları sayısına bağlı olarak kadın ilk öğretmen okul sayısında belirli bir azalma görülmektedir. Okullardan öğretmen yetiştirmeye uygun binaya sahip olmayanların bir kısmının kapatılması, öğrencilerinin başka okullara nakledilmesi ve birkaç öğretmen okulunun birleştirilerek mütaka haline getirilmesi, okul sayısındaki söz konusu azalmayı açıklar niteliktedir.²²² Bununla birlikte, 1934-1935 eğitim-öğretim yılında Maarif Vekâleti, ilk öğretmen okullarına yeni öğrenci kabul edilmemesine dair bir karar almıştır. Bu, ilkokul sayısında artış olmaması nedeniyle ilkokul öğretmenleri için işsizlik tehdidi oluşturmaktadır.²²³ Kadın ilk öğretmen okullarının, mevcut ilk öğretmen okulları içerisindeki durumu incelendiğinde ise bu okulların sayısının toplam sayı içerisinde herhangi bir dönemde çoğunluğu sağlayamadığı anlaşılmaktadır.

1924 yılında Darülmualimatların adı Kız Muallim Mektepleri olarak değiştirilmiştir. 1924-1925 eğitim-öğretim yılında ise eğitim süreleri de 5 yıl olmuştur.²²⁴ 1926 yılında çıkartılan, *Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun* ile Maarif Vekâleti tarafından belirlenen mahallelerde, yeniden yapılacak on öğretmen okulunun inşaatı ve tesisatına yardım etmek üzere beş yıl süre ile her

²²¹ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, ss. 47-48.

²²² *Hâkimiyet-i Milliye*, "Maarif Vekili Esat Bey'in terbiye işlerimiz hakkında beyanati", 9 Ağustos 1932, ss.1-5.

²²³ *Cumhuriyet*, "İlk Tedrisat Muallimlerinin Vaziyeti", 19 Eylül 1934, s.2.

²²⁴ Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s.208.

vilayetin kendi bütçesinin %10'u oranında iştirak etmesi öngörülmüştür.²²⁵ Bu karar ile öğretmen okullarının sayı ve olanaklarının artırılması istenmekte ve yerel desteğe ihtiyaç duyulmaktaydı.

Kurumun adı değişse de, kadın öğretmen okullarının teşkilat ve idari yapıları 1915 yılı Darümuallimat nizamnamesine göre düzenlenmekte, ancak 1930 yılında yayınlanan bir genelge ile bu durumda değişiklik yapılmaktaydı.²²⁶ Kadın ilk öğretmen okullarına girişte aranan şartlar, bu çerçevede şunlardı.²²⁷

- Türk olmak,
- Birinci sınıfa başlamak için 12-16 yaş aralığında olmak,
- Bedeni kusurları bulunmamak,
- Bulaşıcı hastalığı olmamak,
- Küçük suçlar ve cinayetle mahkûm ve maznun olmamak,
- İlk okul diploması bulunmak.

Bu şartlara sahip olanlar, bir sınava tabi tutulmaktaydılar.²²⁸ Kadın ilk öğretmen okulunda tam not beş olarak belirlenmiştir. Bir desten başarılı sayılmak için en az üç yani orta derecede not alınması gerekmekteydi. Kadın ilk öğretmen adayları, okul bitirme sınavında her zümreden orta derece veya yukarısında not aldığı takdirde bu okuldan mezun olmaktaydılar. Bu sınavda iki ders zümresinden başarılı olamayanlar o zümrelerden bütünleme sınavına girmek mecburiyetindeydiler. Üç ders zümresinde başarılı olamayanlar ise sınıf tekrarı yapmak zorunda kalmaktaydı. Mezuniyet bütünleme sınavına giren kadın ilk öğretmen adayları bir ders zümresinden bile başarılı olmadıkları takdirde sınıf tekrarı yapmaktaydılar.²²⁹

Kadın ilk öğretmen okullarında öğretmenlik yapabilmek için ise Darülfünun, Yüksek Muallim Mektebi ve Orta Darümuallimat ile yüksek ihtisas okullarının birisinden mezun olmak gerekmekteydi. Ayrıca 20 yaşını doldurmuş ve 45 yaşını geçmemiş olma şartı vardı.²³⁰ İlk öğretmen okullarında görevlendirilen öğretmenler, işledikleri suçların ağırlığına göre ihtar, tevbih, ders ücretlerinin kesilmesi, maaş

²²⁵ *Resmi Gazete*, S.361, 2 Mayıs 1926, s.819.

²²⁶ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, ss.85-88.

²²⁷ *Resmi Gazete*, S.1713, 31 Ocak 1931, s.214.

²²⁸ *Akşam*, "Maarif Vekâletinden (İlan)", 21 Ağustos 1932, s.12.

²²⁹ *Resmi Gazete*, S.1713, 31 Ocak 1931, ss.217-218.

²³⁰ *Resmi Gazete*, S. 68, 7 Nisan 1924, s.439.

kesintisi, kıdem düşürme, istifa, meslekten men, devlet memurluğundan ihraç cezaları ile karşı kaşıya kalmaktaydılar.²³¹

Muallim Mektepleri Talimatnamesi ile kadın ilk öğretmen okullarının teşkilat ve idari yapısı tekrar düzenlenmiştir. Bu talimatnameye göre kadın ilk öğretmen okulları parasız ve yatılı okullar olmaktadır. Ayrıca gündüzlü kısmı olan bu okulların yatılı kısımlarına da gündüzlü öğrenci kabul edilmekteydi.²³² *Muallim Mektepleri Talimatnamesi*'nde, ilk öğretmen okullarında spor gruplarının kurulması ve kadın ilk öğretmen okullarında çeşitli sporların yapılması uygun bulunmuştur.²³³ Bazı kadın ilk öğretmen okullarında izci takımları kurulmuş ve izcilik çalışmaları yapılmıştır.²³⁴

Öğretmen okullarının Milli Mücadele ve sonrası dönemde yaşadığı önemli sorunlardan biri bina yetersizliği idi. İlk öğretmen okulunun yer aldığı birçok bina öğretmen yetiştirmeye elverişsiz ve eskiydi. Bu özellikteki okulların çoğu taşınmaya ya da kapanmaya mecbur kalmaktaydı. Buna örnek olacak şekilde, Maarif Vekâleti 1930'da Edirne Kız Muallim Mektebi için eski Marya Lout Koleji binasını satın almış ve binaya eklemeler yaparak öğretmen okulu olmaya uygun hale getirmiştir.²³⁵ 1932-1933 yılında Türkiye'de her öğretmen okulu için bir mıntıka ayrılmıştır. Bu mıntıkların bazılarında erkek ya da kadın, bazılarındaysa hem erkek hem kadın ilk öğretmen okulunun birlikte bulunduğu görülmektedir.²³⁶ Yine bu eğitim-öğretim döneminde bu okullar, lise düzeyinde üç yıllık eğitim veren kurumlar haline getirilmiştir.²³⁷ Böylece okula giriş yaşı için, birinci sınıfta 15-19, ikinci sınıfta 16-20, üçüncü sınıfta ise 17-21 arasında olma şartı belirlenmişti.²³⁸ 1935 yılında kadın ilk öğretmen okullarına girişte, şehit çocuklarına veya yetim olanlara öncelik tanındığı görülmektedir.²³⁹

1936 yılında, kadın ilk öğretmen okulları teşkilatında bulunan tatbikat kısımları kapatılmıştır. Bundan sonra kadın ilk öğretmen okulu son sınıf öğrencileri, uygulama

²³¹ *Resmi Gazete*, S.1532, 29 Haziran 1930, s.9163.

²³² *Resmi Gazete*, S. 1713, 31 Ocak 1931, s.209.

²³³ *Resmi Gazete*, S. 1713, 31 Ocak 1931, s.216.

²³⁴ Şeref Bağbozan, *Cumhuriyet Dönemi Adana Öğretmen Okulları (1923-1975)*, K. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2018, s.138.

²³⁵ *Cumhuriyet*, "Edirne'de Maarif", 6 Nisan 1930, s.6.

²³⁶ *Cumhuriyet*, "Maarif Vekâletinden (İlan)", 18 Ağustos 1932, s.7.

²³⁷ Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, ss.87-88.

²³⁸ Kültür Bakanlığı, *Türkiye Okulları Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936, s.21.

²³⁹ *Cumhuriyet*, "Kültür Bakanlığından (İlan)", 3 Eylül 1935, s.11.

derslerini, ilkokullarda yapacaktı.²⁴⁰ Yapılan bu değişiklik, günümüz öğretmen yetiştirme sisteminde yer alan uygulama ile benzerlik göstermektedir.

4.4.2. Kadın İlk Öğretmen Eğitiminde Öğrenci ve Mezun Sayıları

Atatürk Dönemi'nde gerçekleşen inkılaplarla birlikte kadına yönelik modernleşen toplumsal bakış açısı ve kadının sosyal alandaki varlığı, kadın öğretmen okullarında eğitim gören öğrenci sayılarını da etkilemiştir. Atatürk Dönemi'nde kadın öğretmen okullarında öğrenim gören öğrenci ve mezun kadın öğretmen sayısı Tablo 4.7'de sunulmuştur.

Tablo 4.7. Yıllara Göre Öğretmen Okullarında Öğrenim Gören ve Bu Okullarından Mezun Olanların Sayıları.²⁴¹

Eğitim-Öğretim Dönemi	Kadın Öğretmen Okullarındaki Öğrenci Sayısı	Kadın Öğretmen Okullarından Mezun olan Öğrenci Sayısı
1923-1924	783	-
1924-1925	1.382	86
1925-1926	1.577	136
1926-1927	1.776	133
1927-1928	2.036	205
1928-1929	2.442	285
1929-1930	2.537	328
1930-1931	2.495	364
1931-1932	2.345	477
1932-1933	1.007	5
1933-1934	1.350	299
1934-1935	1.268	419
1935-1936	1.402	357
1936-1937	1.399	399
1937-1938	1.331	-

Atatürk Dönemi'ne ait eğitim-öğretim yıllarını kapsayan bu tablo incelendiğinde; kadın öğretmen okullarında öğrenim gören öğrenci sayılarında belli bir süre artış yaşandığı görülmektedir. Özellikle 1930'lu yıllardan sonra bu sayıda bir azalış yaşanmaya başlamıştır. Atatürk Dönemi'nde öğretmen yetiştirme faaliyetlerinin süreklilik arz ettiği bilinse de; ülkenin siyasi, askeri ve ekonomik alanda güvenliğinin sağlanması çabası bu faaliyetlere ket vurmaktaydı. Aynı zamanda kadının çalışma hayatında farklı meslek gruplarıyla işlek halde olmasının, yetiştirilen kadın öğretmen sayısını etkilediği düşünülmektedir. Kadın öğretmen okullarından mezun olan öğrencilere bakıldığında; öğrenim gören öğrenci sayısındaki dinamiklere bağlı olarak ilgili eğitim-öğretim dönemlerinde mezun

²⁴⁰ *Cumhuriyet*, "Muallim Mekteplerinin Tatbikat Kısmı Kaldırıldı", 4 Ağustos 1936, s.2.

²⁴¹ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim* (Veriler kitabın, Grafik ve Resimler kısmından alınmış ve grafiğe bağlı kalınarak dönüştürülmüştür.)

sayısında artış ve azalışa rastlanmaktadır. Bununla birlikte, 1932-1933 yılındaki mezun sayısı dikkat çekmektedir. Bu dönemde mezun olan öğrenci sayısındaki düşüş, 1932-1933 eğitim-öğretim döneminin başında, öğretmen okulu öğrenim süresinin ortaokul dâhil edilerek 6 yıla çıkarılmasından kaynaklanmaktadır.²⁴² 1932-1933 eğitim-öğretim döneminde kadın öğretmen okullarının mezun vermediği bilindiğinden, bu dönemde mezun olarak gösterilen 5 kişinin kendi döneminde mezun olma hakkı kazanamamaları sebebiyle bitirme sınavına kalan öğrencilerden oluştuğu düşünülmektedir.²⁴³

Tablo 4.8. Yıllara Göre Kadın Öğretmen Okulları Mezun Sayıları.²⁴⁴

Eğitim-Öğretim Dönemi	Bursa Kız Öğretmen Okulu Mezun Olan Öğrenci Sayısı	Konya Kız Öğretmen Okulu Mezun Olan Öğrenci Sayısı	İstanbul Kız Öğretmen Okulu Mezun Olan Öğrenci Sayısı
1922-1923	12	4	43
1923-1924	11	0	45
1924-1925	21	12	29
1925-1926	26	19	43
1926-1927	-	20	32
1927-1928	38	31	46
1928-1929	44	35	93
1929-1930	42	30	112
1930-1931	52	34	90
1931-1932	52	77	82
1932-1933	0	0	0
1933-1934	122 (72/50)	44	42
1934-1935	99 (74/25)	89	92
1935-1936	138 (73/65)	46	87
1936-1937	128 (83/45)	46	84

*Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda, 1933-1934 eğitim-öğretim döneminden itibaren mevcut öğrenci sayısı içerisinde orta kısımda öğrenim gören öğrenciler de yer almaktadır. Bu nedenle mezun öğrenci sayısında mesleki ve orta kısım birlikte verilmiştir.

Tablo 4.8'de yer alan Bursa Kız Öğretmen Okulu'na ait istatistikler, mezuniyet durumu ile ilgili tartışma imkânı sunmaktadır. Bu okuldan mezun öğrenci kısmına bakıldığında, yıllara bağlı artış görülmüş, fakat buradaki artış sürekli olmamıştır. Konya Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olan öğrenci sayısında başlangıçta belli bir artışa rastlansa da 1929-1930 eğitim-öğretim dönemi ve sonrasında azalış ve artışlar yaşanmıştır. İstanbul Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olan öğrenci sayılarında ise dengeli bir değişim ile karşılaşılammamaktadır. Bununla birlikte, mezun öğrenci sayılarının, okul kontenjanı ve dolayısıyla okulda öğrenim gören öğrenci mevcudundan etkilendiği düşünülmektedir. 1932-1933 eğitim-öğretim döneminde

²⁴² Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s.532.

²⁴³ Örnek için bkz. Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s.550.

²⁴⁴ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, ss. 531-554.

öğretmen okulları öğrenim süresinin, bir yıl daha eklenerek 6 yıla çıkarılması²⁴⁵ ve ortaokula denk düşen ilk kısımları kapatılarak, lise ayarında eğitim veren okullara dönüştürülmesi²⁴⁶ nedeniyle bu dönem için kadın öğretmen okullarından öğrenci mezun edilememiştir.

Mezun olan öğrencilerin bir kısmı mezuniyetten sonra öğretmenlik mesleğini yapmak istememekteydi. Bu kararın sebepleri arasında, taşra ve köylerde görev almak istememeleri yer almaktaydı.²⁴⁷ Öğretmen okulu sayıları yetersiz ve bu okulların imkânları dâhilinde öğrenci kontenjanları da azdı. Öğretmen ihtiyacı da göz önünde bulundurulduğunda, öğretmen okulu öğrenci ve mezunlarının, öğretmen olma haklarını gereğince kullanmamaları istenilen bir durum değildi. Bu nedenle öğrencilerin öğretmen okullarından mezun olmaları ve mezun olduktan sonra bu mesleği icra etmelerini sağlamak için okuldan ayrılmak isteyen öğrenci ve mesleğini yapmak istemeyen öğretmenlere yaptırımlar uygulanmıştır. Mezun olan öğretmenlerin mecburi hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılmaları yasaklanmıştır. Süresi dolmadan ayrılan öğretmenler, karşılığında tazminat ödemek zorundaydı. Tazminatı ödemeyenler herhangi bir devlet kurumunda çalıştırılmamaktaydı. Bununla birlikte, özel kuruluşlarda çalışmaları da engellenmekteydi.²⁴⁸

Tablo 4.9. Resmi ve Özel İlkokullarda Sayısal Gelişmeler.²⁴⁹

Öğretim Yılı	Öğrenci			Öğretmen			
	Okul	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1923-1924	4.894	273.107	62.954	341.941	9.021	1.217	10.238
1930-1931	6.598	315.072	174.227	489.299	11.504	4.814	16.318
1940-1941	10.596	661.279	294.468	955.747	14.583	5.981	20.564
1950-1951	17.428	1.016.915	599.711	1.616.626	26.714	9.157	35.871
1960-1961	24.398	1.800.026	1.066.475	2.866.501	48.944	14.032	62.976
1970-1971	38.234	2.892.654	2.120.754	5.013.408	87.469	45.252	132.721
1980-1981	45.507	3.086.135	2.566.934	5.653.069	126.105	85.468	211.573
1983-1984	47.855	3.474.841	3.041.996	6.516.837	122.487	86.425	208.912
1988-1989	50.735	3.735.636	3.323.472	7.059.108	91.727	127.624	219.351
1991-1992	50.669	3.634.240	3.236.398	6.870.638	135.674	98.480	234.154

Tablo 4.9'daki 1923-1941 yılları arasında ilköğretimdeki öğrenci-öğretmen sayıları incelendiğinde; okul sayısındaki artışın, bu kademedeki öğrenim gören öğrenci sayısını etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte, kadın ilköğretmeni sayısı da

²⁴⁵ Yücel, *Türkiye'de Orta öğretim*, s. 532.

²⁴⁶ Yücel, *Türkiye'de Orta öğretim*, s. 547.

²⁴⁷ Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, s.302.

²⁴⁸ *Resmi Gazete*, S.338, 3 Nisan 1926, s.1234.

²⁴⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s. 304.

artmıştır. 1923-1924 öğretim yılında kadın öğretmenlerin tüm öğretmenlere oranı yaklaşık %12'yken 1940-1941 yılında bu oran %29'a ulaşmıştır. Her ne kadar kadın öğretmenlerde artış görülse de, istatistik incelendiğinde kadın-erkek öğretmen sayısında dengeli bir dağılım görülmemektedir. Bu durumun nedenleri arasında; kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha az olması ve kadınların sosyal alanda bulunma fırsatını henüz erkekler kadar elde edememiş olmaları düşünülmektedir. Tablo 4.9, Atatürk Dönemi sonrası devam eden Cumhuriyet yılları ile ilgili de fikir vermektedir. Süreç içerisinde ilkokullarda görev alan kadın öğretmen sayısında azımsanamaz bir artış görülmekte ve bu gelişmenin öğretmen ihtiyacını karşılama meselesine olumlu yansıdığı düşünülmektedir.

Tablo 4.10. 1923 Yılında İlkokullarda Görev Yapan Öğretmen Sayısı.²⁵⁰

Öğretim Yılı	İlkokul Öğretmeni			
	Kadın		Erkek	
1923	Öğretmen Eğitimi Almış Olan	Öğretmen Eğitimi Almamış Olan	Öğretmen Eğitimi Almış Olan	Öğretmen Eğitimi Almamış Olan
	378	703	2.356	6.665
Toplam	1.081		9.021	
Genel Toplam	10.102			

Kadın öğretmen yetiştirme çalışmaları yoğunlaşsa da ulaşılan sayı, ihtiyacı karşılamamaktaydı. Bununla birlikte, Tablo 4.10'daki verilere göre 1923 yılında meslekteki mevcut kadın öğretmenlerin büyük bir kısmı, öğretmenlik eğitimi almamıştır. Öğretmen okulu mezunu olmayan kadın öğretmenlerin bir kısmı, idadi ya da orta okuldan mezun olup, ilkokula öğretmen olmaya hak kazanmıştır. Bir kısmı da medrese kültürüne bağlı kalan, düzenli eğitim görmemiş kadın öğretmenlerden oluşmaktaydı.²⁵¹ Meslek eğitiminde oluşan bu boşluk; öğretmenlerin, öğrenci eğitim-öğretiminde sınırlı kalmasına yol açmaktaydı. İlkokulda eğitim gören öğrenci sayısının çok olması ve öğretmen mevcudunun yetersiz kalmasına çözüm olarak, ilkokullarda karma eğitimin yapılması önerilmekteydi.²⁵² Buradan hareketle şartlar ve gereksinimler göz önünde bulundurularak, ilkokullardaki öğretmen ihtiyacının farklı yollardan karşılanmaya çalışıldığı görülmektedir.

1339-1340/1923-1924 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası'nda yer alan veriler incelendiğinde, 1923-1924 ders yılında öğretmenlerin görevlendirildiği kurumlar arasında; resmi ve umumi okullar, ortaokullar, liseler, erkek ve kadın öğretmen

²⁵⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.329.

²⁵¹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.329.

²⁵² Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.69.

okulları, yabancı ve cemaat okulları, yatılı ibtidailer ve yetimhaneler olduğu görülmektedir. Bu ders yılında; yetmiş iki ilin 31 tanesinde kadın ilk öğretmen bulunmaktaydı. Kadın ilk öğretmen sayısının en fazla olduğu il ise İstanbul'dur. Verilere göre resmi ve umumi okullarda 903 kadın öğretmen çalışmaktadır. Ortaokullarda ise bu sayı 60'tır. 29 kadın öğretmen ise lise düzeyinde görev almaktadır. Bu yıl öğretmen okullarında çalışan kadın sayısı 39'dur. Yabancı ve cemaat okullarında, 940 kadın öğretmen bulunmaktadır. Yatılı ibtidai ve yetimhanelerde çalışan kadın öğretmen sayısı 50'dir.²⁵³

1933-1934 eğitim-öğretim döneminde, ilk okullarda görev yapan kadın sayısı 3860'tı. Öğretmen kadrosunun çoğunluğu, 21-30 yaş arası kadınlardan oluşmaktadır. Kadın öğretmenlerin 3095'i şehirde çalışmaktaydı. Bu öğretmenlerin 2459'u ilk öğretmen okulu mezunudur. Geri kalanlar arasında; 7 yüksekokul, 89 lise, 125 orta ve orta dereceli meslek okulu, 356 ilkokul mezunu bulunmaktadır. 59 kadın ise vekil öğretmenlik yapmaktaydı. 765 kadın öğretmen ise köy ilk okullarında çalışmaktaydı. Bu kadın öğretmenlerin 305'i ilk öğretmen okulu mezunudur. Aynı zamanda görev alan kadınlar arasında; 1 yüksek okul, 10 lise, 147 orta ve orta dereceli meslek okulu, 224 ilkokul mezunu ve 78 vekil öğretmen yer almaktadır. 1933-1934 eğitim-öğretim yılında 82 kadın öğretmen kanunen, 12 kadın öğretmen ise vefat nedeniyle meslekten ayrılmıştır. Kanunen ayrılan kadın öğretmenlerin 62'si ilk öğretmen okulu mezunu idi. Bununla birlikte 65'i ilk öğretmen okulu mezunu olan 69 kadın, mesleğe geri dönmüştü. Yine bu eğitim-öğretim yılında 94 kadın öğretmen; uyarı, azar, ders ücreti kesilmesi, maaş kesilmesi, kıdem düşürülmesi ve derece düşürülmesi cezalarından herhangi birini almıştır.²⁵⁴

4.4.3. Kadın İlk Öğretmen Okulları Ders Programları

Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretmen okullarında ders seçimleri, eski çizelgelere göre değil, yeni hazırlanan programa göre yapılmaktaydı. Bu bağlamda incelenen programların örnekleri aşağıda verilmiştir. İlk program 1924 yılına ait olup, Tablo 4.11'de sunulmuştur.

²⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, *1339-1340/1923-1924 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341, ss.60-63.

²⁵⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Maarif 1933-1934 yılı muallimler istatistiği*, 21.04.1935, 490.1.0.0./1454.35.1, ss.5-11.

Tablo 4.11. 1924'te İlk Darülmualiminler ve İlk Darülmualimatların Programı ve Haftalık Ders Saatleri.²⁵⁵

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl	IV.Yıl	V.Yıl
Din Dersleri	2	2	-	-	-
Türkçe ve Edebiyat	6	5	5	3	3
Tarih	2	2	2	2	-
İçtimaiyat	-	-	-	-	2
Malumat-ı Vatanîye	-	-	-	2	-
Ruhiyat, Terbiye, Terbiye Tarihi	-	-	-	3	4
Usul-i Tedris ve Tatbikat	-	-	-	-	9
Hesap	3	2	2	-	-
Hendese ve Resm-i Hattî	2	2	1	-	-
Cebir	-	-	-	2	-
Hikmet	-	2	2	1	-
Kimya	-	1	2	1	-
Hayvanat	-	-	-	2	-
Nebat	-	2	-	-	-
Ziraat (Darülmualimatlarda yok)	-	-	2	-	-
Teşrih ve Fizyoloji	-	-	2	-	-
Umumi Hıfzıssıhha ve Mektep Hıfzıssıhhası	-	-	-	1	1
Tabakat	-	-	-	1	-
Coğrafya	2	1	2	1	-
Resim(Darülmualimatlarda ilk yıl 2, sonra 1'er saat)	2	2	2	2	2
El İşleri(Darülmualimatlarda yalnızca ilk üç yıl 1'er saat)	2	2	2	2	3
Yazı	2	1	-	-	-
Musiki(Darülmualimatlarda keman dersleri de zorunlu)	1	1	1	1	1
Terbiye-i Bedeniye	1	1	1	1	1
Ecnebi Lisanı	3	2	2	2	2
Dikiş-Biçki(Darülmualiminlerde yok)	1	1	1	2	1

²⁵⁵ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s. 330.

Tablo 4.11.(devam)

İdare-i Beytiye, Çamaşır, Ütü, Tathir(Darülmualiminlerde yok)	-	-	2	-	-
Nakış ve Beyaz İşleri(Darülmualiminlerde yok)	-	1	1	1	-
Tabahat(Darülmualiminlerde yok)	-	-	-	1	2
Çocuk Bakımı(Darülmualiminlerde yok)	-	-	-	-	1

Atatürk Dönemi ilk öğretmen okulları ders dağıtım çizelgesi, kadın öğretmen eğitimi bağlamında incelendiğinde haftalık ders saati 28 olarak görülmektedir. Bu programa göre ilk öğretmen okulunun eğitim süresi 5 yıldır. Programa bakıldığında kadın öğretmen yetiştiren okul programları, diğer okul programlarında yer alan temel dersler ile birlikte öğretmenlik için gerekli sayılan meslek derslerinden oluşmaktadır. 1924 yılı kadın ilk öğretmen okulu 1. sınıf ders programında; *Din Dersleri, Türkçe ve Edebiyat, Tarih, Hesap, Hendese ve Resm-i Hattî, Coğrafya, Resim, El İşleri, Yazı, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Ecnebi Lisanı, Dikiş-Biçki* olmak üzere 13 ders yer almaktadır. 2. sınıfta ise; *Din Dersleri, Türkçe, Tarih, Hesap, Hendese ve Resm-i Hattî, Hikmet, Kimya, Nebatat, Coğrafya, Resim, El İşleri, Yazı, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Ecnebi Lisanı, Dikiş-Biçki, Nakış ve Beyaz İşleri* olarak 17 ders okutulmaktadır. 3. sınıfta; *Türkçe ve Edebiyat, Tarih, Hesap, Hendese ve Resm-i Hattî, Hikmet, Kimya, Teşrih ve Fizyoloji, Coğrafya, Resim, El İşleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Ecnebi Lisanı, Dikiş-Biçki, İdare-i Beytiye, Çamaşır, Ütü, Tathir, Nakış ve Beyaz İşleri* ile birlikte 16 ders görülmektedir.

4. sınıfın ders programında ise *Türkçe ve Edebiyat, Tarih, Malumat-ı Vataniye, Ruhیات, Terbiye, Terbiye Tarihi, Cebir, Hikmet, Kimya, Hayvanat, Umumi Hıfzıssıhha ve Mektep Hıfzıssıhhası, Tabakat, Coğrafya, Resim, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Ecnebi Lisanı, Dikiş-Biçki, Nakış ve Beyaz İşleri, Tabahat* olmak üzere 18 ders yer almaktadır. 5. sınıfa gelindiğinde ise program; *Türkçe ve Edebiyat, İçtimaiyat, Ruhیات, Terbiye, Terbiye Tarihi, Usûl-i Tedris ve Tatbikat, Umumi Hıfzıssıhha ve Mektep Hıfzıssıhhası, Resim, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Ecnebi Lisanı, Dikiş-Biçki, Tabahat, Çocuk Bakımı* olmak üzere 12 dersten oluşmaktadır. Tablo 4.11'in sunduğu verilere göre, *Türkçe ve Edebiyat, Resim, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Ecnebi Lisanı ve Dikiş-Biçki* dersleri, bütün sınıfların haftalık ders programında yer almaktadır. Program incelendiğinde, 1. sınıf derslerinin ağırlıklı olarak genel kültür derslerinden oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte 5. sınıf

ders programında *Usûl-i Tedris ve Tatbikat* adındaki pedagoji ve öğretmenlik uygulama ders saati, önemine paralel olarak diğer derslerden farklılaşmaktadır. Yeni kurulan bir siyasal düzende, devlete karşı yerine getirilmesi gereken ödevlerin ve sahip olunan hakların öğretmenler tarafından benimsenmesi ve öğrenciye aktarılması beklenmektedir. Bu nedenle içeriği, vatandaşın hak ve sorumluluklarından oluşan *Malumat-ı Vataniye* dersi de programdaki yerini almıştır.²⁵⁶

Umumi Hıfzıssıhha ve Mektep Hıfzıssıhhası dersinin, ülkede görülen salgın hastalıklara karşı alınan önlemler dâhilinde programda önemli olduğu düşünülmektedir.²⁵⁷ Ayrıca bir memleketin zenginliği ve geleceği çalışmakla mümkün olmaktadır. Bunun için yetişmekte olan nesillerin hem fiziki ve hem de ruhi yönden sağlıklı olması gerekmektedir. Doktor Sabri'ye göre;

Mektep, milletin şerâit-i mevcudiyetini ıslah etmeli ve uzviyyet-i ictimaiyyeyi birbirine sağlam bir sûrette bağlamalıdır. Ta ki çocuk, sağlam ve kuvvetli bir halde hayata hazırlansın ve milletin bünyân-ı uzvîsi kurtulsun. (...)Mektebin hayatî ve ictimâî en esaslı vazifesi budur. Mekteb salim, sıhî ve şen olmalıdır ki milleti vücuda getirebilsin.²⁵⁸

Bu değerlendirme, söz konusu derslerin ne kadar önemli olduğunu açıklar bir mahiyettedir. Program genel itibarıyla değerlendirildiğinde erkek ilk öğretmen okulları ile aynı derslerden oluşmaktadır. Bununla birlikte *Dikiş-biçki, İdare-i Beytiye (Ev İdaresi), Çamaşır, Ütü, Tathir (Temizlik), Nakış ve Beyaz İşleri, Tabahat (Aşçılık), Çocuk Bakımı* dersleri, kadına biçilen toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak programda yer alan derslerdir. Bu dersler, erkek ilk öğretmen okullarında okutulmamaktaydı. Bununla birlikte *Ziraat* dersi, yalnızca erkek ilk öğretmen okullarında okutulan bir dersti.

²⁵⁶ Seval Yınılmez Akagündüz, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Yurttaşlık Eğitimi: Cumhuriyet Çocuklarına Malûmât-ı Vataniye Ders Kitabı Örneği”, *TUHED Turkish History Education Journal*, C.9, S.1, 2020, s.114.

²⁵⁷ Savaş Karagöz, “Cumhuriyet Öncesi Dönem Hıfzıssıhha Dersinin Eğitim Programlarında Yer Almasının Gereği ve Önemi Üzerine Düşünceler”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.16, Özel Sayı, 2020, s.3813.

²⁵⁸ Doktor Sabri, “Dârümuallimât-ı Tâliye Tabiiyyât Şu'besi Programı: Maârifçilik-Terbiyecilik ve Çocuklarımızın Terbiye-i Sıhhiyesi”, s.235.

Tablo 4.12. Muallim Mektepleri Ders Tevzii 1931.²⁵⁹

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl	IV.Yıl	V.Yıl
Edebiyat	-	-	5	3	3
Türkçe	6	5	-	-	-
El Yazısı	1	1	-	-	-
Terbiye, Ruhیات, İctimaiyat	-	-	-	3	6
Tedris Usulü, Tatbikat	-	-	-	-	9
Tarih	2	2	2	2	-
Coğrafya	2	2	2	1	-
Yurt Bilgisi	1	1	1	1	1
Riyaziye	5	4	3	2	-
Tabiiye	-	2	2	4	-
Ziraat (Erkek)	-	-	2	1	-
Fen Bilgisi	3	-	-	-	-
Fizik, Kimya	-	3	4	2	-
Ecnebi Lisanı	5	2	2	2	-
Jimnastik	2	2	2	2	2
Askerlik	-	2	2	2	2
Resim	2	2	2	2	2
El İşi	-	2	2	2	2
Musiki	2	2	2	2	2
Toplam	31	32	33	31	30*
Biçki, Dikiş	-	-	-	1	1
Ev İdaresi	-	-	-	1	-
Çocuk Bakımı	-	-	-	-	1
Toplam	31	32	33	33	32*
Serbest Zaman	3	2	1	1	2
Toplam	34	34	34	34	34*

²⁵⁹ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s.222.

* Tablo incelendiğinde, V. yıl ders programına ait ders saatinin 29; yalnız kadın ilköğretmen okulunda okutulan dersler eklendiğinde ise programın toplamda 31 ders saatinden oluştuğu görülmektedir. Bu sayı *Serbest Zaman* ile birlikte 33 olmaktadır.

1931 yılı ilk öğretmen okulu haftalık ders programı, kadın öğretmen eğitimi kapsamında incelendiğinde, bir haftalık ders saatinin sınıflara göre farklılaştığı söylenebilir. Bununla birlikte, programda yer alan derslerde azalma görülmektedir. Haftalık ders programında yer alan ders adlarının 1924 yılına ait program ile karşılaştırıldığında, sadeleştiği görülmektedir. 1928 yılında gerçekleşen Harf İnkılabı ve dil çalışmalarının bu sadeleşme üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Tablo 4.12'ye göre, kadın ilk öğretmen okullarının 1. sınıfında haftalık ders saati 34'tür. Programda; *Türkçe, El Yazısı, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Riyaziye, Fen Bilgisi, Ecnebi Lisani, Jimnastik, Resim, Musiki, Serbest Zaman* olmak üzere 12 ders yer almıştır. 2. sınıf haftalık ders saati 34 olmaktadır. Bu yılın programında; *Türkçe, El Yazısı, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Riyaziye, Tabiiye, Fizik-Kimya, Ecnebi Lisani, Jimnastik, Askerlik, Resim, El İşi, Musiki, Serbest Zaman* olmak üzere 15 ders okutulmaktaydı. Kadın ilk öğretmen okullarının 3. sınıfında ise haftalık ders saati 34'tür. Program; *Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Riyaziye, Tabiiye, Fizik-Kimya, Ecnebi Lisani, Jimnastik, Askerlik, Resim, El İşi, Musiki, Serbest Zaman* ile birlikte 14 dersten oluşmaktadır. 4. sınıfta ise haftalık ders saati 34 olarak görülmektedir. *Edebiyat, Terbiye, Ruhیات, İctimaiyat, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Riyaziye, Tabiiye, Fizik-Kimya, Ecnebi Lisani, Jimnastik, Askerlik, Resim, El İşi, Musiki, Biçki-Dikiş, Ev İdaresi, Serbest Zaman* ile birlikte 17 ders okutulmaktadır. 5. sınıf haftalık ders programı ise 33 saatten oluşmaktadır. Programda; *Edebiyat, Terbiye, Ruhیات, İctimaiyat, Tedris Usulü, Tatbikat, Yurt Bilgisi, Jimnastik, Askerlik, Resim, El İşi, Musiki, Biçki-Dikiş, Çocuk Bakımı, Serbest Zaman* olarak 12 ders yer almaktadır.

1931 yılı ders programı incelendiğinde; *Din Dersleri*'nin programdan çıkarıldığı görülmektedir. *Yurt Bilgisi, Jimnastik, Resim, Musiki ve Serbest Zaman* dersleri, her sınıfın haftalık ders programında yer almıştır. Okulun 1. ve 2. sınıfında *Türkçe*, 3. sınıftan itibaren ise *Edebiyat* dersi okutulmaktaydı. Programda, *Fen Bilgisi* dersi, 2. sınıftan itibaren yerini *Fizik-Kimya* derslerine bırakmıştır. *Yurt Bilgisi* dersinin her sınıf düzeyinde okutulması, yurt kavramının ve yurttaşlık bilincinin önemsendiğini göstermektedir.²⁶⁰ Tablo 4.11'deki programda *Terbiye-i Bedeniye* olarak yer alan ders, 1931 yılında *Jimnastik* adı ile programdaki yerini

²⁶⁰ Sena Coşğun Kandal, "Atatürk Dönemi'nde Yurttaşlık Dersleri: Tarihsel Süreç, Ders Kitapları ve Programlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.34, S.2, 2019, s.395.

almıştır. Bu değişimde, Atatürk Dönemi'ndeki modernleşme çalışmalarının etkisi olduğu düşünölmektedir.²⁶¹ Yine bu dönemde sanata verilen önem, kadın ilk öğretmen okullarının ders programına *Resim* ve *Musiki* dersleri ile yansımıştır.²⁶² Bu dersler her sınıfın haftalık ders programında yer almakta ve 1924 yılı ders dağıtım çizelgesi ile karşılatırıldığında ise ders saatlerinin artırıldığı görölmektedir. *Biçki-Dikiş*, *Ev İdaresi*, *Çocuk Bakımı* dersleri, bu programda da bulunmakta ve 1924 yılında olduğu gibi *Ziraat* dersi, yalnızca erkek ilk öğretmen okulu ders programında yer almaktadır. Kadın ilk öğretmen okulu ders programında da *Askerlik* dersinin olduğu görölmekle birlikte, kadınların ancak 1937 yılında askerlik dersinden sorumlu tutulduğu bilinmektedir.²⁶³ *Biçki-Dikiş* ve *Ev İdaresi* dersleri 1-3. sınıflarda, *Serbest Zaman* ders saatlerinde okutulmaktaydı. Kalan *Serbest Zaman* saatleri ise öğretmen kurulu kararıyla laboratuvar dersleri ile değerlendirilebilmekteydi.²⁶⁴

²⁶¹ Ünsal Tazegöl, "Cumhuriyetin İlk Yılları Çağdaş Beden Eğitimi ve Öğretimi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.31, 2022, s.139.

²⁶² Erol Evcin, "Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.47, 2011, s.526.

²⁶³ Günseli Gümüşel, *Ortaöğretimde Askerliğe Hazırlık Derslerinden Milli Güvenlik Derslerine Uzanan Sürecin Eğitimsel Bir Analizi (1926- 2012)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2015, s.206.

²⁶⁴ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.99.

Tablo 4.13. 1936 Yılı İlk Öğretmen Okulları Haftalık Ders Tevzi Cetveli.²⁶⁵

Dersler	I. Yıl	II. Yıl	III. Yıl
Edebiyat	3	2	2
Terbiye ve Ruhیات	2	2	2
İçtimaiyat	-	-	2
Tedris Usulü ve Tedris Tatbikatı	-	2	8
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	1	2
Riyaziye	4	4	1
Fizik-Kimya	4	4	-
Tabii İlimler	2	2	1
Yabancı Dil	3	3	2
Hıfzıssıhha	-	1	1
Cimnastik	1	1	1
Resim	1	1	1
El İşi	2	1	1
Musiki	1	1	1
Askerlik(Erkeklerle)	2	2	2
Ev İdaresi(Kızlara)	-	-	1
Çocuk Bakımı(Kızlara)	-	1	-
Biçki-Dikiş(Kızlara)	2	-	-

1932-1933 eğitim-öğretim döneminde alınan karar ile 6 yıla çıkarılan ilk öğretmen okullarının ilk 3 yılı, orta okul programları; ikinci 3 yılı ise meslek programlarından oluşmaktaydı.²⁶⁶ Bu nedenle 1936 yılı ilk öğretmen okulları 3 yıl eğitim veren kurumlar olarak görünmektedir. Öğretmen eğitiminde önemli görülen söz konusu meslek dersleri, 1936 yılı programında da yer almaktadır. Bu tablo kadın öğretmen yetiştirme konusu kapsamında incelendiğinde; 1. sınıf ders programında *Edebiyat, Terbiye ve Ruhیات, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Fizik-Kimya, Tabii İlimler, Yabancı Dil, Cimnastik, Resim, Elişi, Musiki, Biçki-Dikiş* olmak üzere 13 ders yer almakta ve bu sınıfın haftalık ders saati 29 olmaktadır. 2.sınıfta *Edebiyat, Terbiye ve*

²⁶⁵ Kültür Bakanlığı, *Türkiye Okulları Kılavuzu*, s.20.

²⁶⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.330.

Ruhiyat, Tedris Usulü ve Tedris Tatbikatı, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Fizik-Kimya, Tabii İlimler, Yabancı Dil, Hıfzıssıhha, Cımnastik, Resim, Elişi, Musiki, Çocuk Bakımı, olmak üzere 15 ders okutulmaktadır. Aynı zamanda bu sınıfın haftalık ders saati 28'dir. 3. sınıfta da program; *Edebiyat, Terbiye ve Ruhیات, İçtimaiyat, Tedris Usulü ve Tedris Tatbikatı, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Tabii İlimler, Yabancı Dil, Hıfzıssıhha, Cımnastik, Resim, Elişi, Musiki, Ev İdaresi* ile birlikte 15 dersten oluşmaktadır. 1931 öğretim yılı programında yer alan *Türkçe, El Yazısı ve Yurt Bilgisi* derslerinin, 1936 haftalık ders programında yer almadığı görülmektedir. Bununla birlikte *Edebiyat, Terbiye ve Ruhیات, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Tabii İlimler, Yabancı dil, Cımnastik, Resim, El İşi ve Musiki* dersleri, her sınıfın haftalık ders programında bulunmaktadır. 1923-1947 yılları arasında ülkede hâkim olan veba ve diğer salgın hastalıkların etkisiyle *Hıfzıssıhha* dersinin programda yer almaya devam ettiği düşünülmektedir.²⁶⁷ Erkek ilk öğretmen okulları ders programında yer alan *Askerlik* dersi yerine kadın ilk öğretmen okullarında bulunan *Biçki-Dikiş, Ev idaresi, Çocuk bakımı* dersleri, bu programda da varlığını sürdürmüştür.

²⁶⁷ Abdulaziz Kardaş, "Cumhuriyet Dönemi'nde Veba Salgınları ve Alınan Önlemler (1923-1947)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 7, S. 4, 2020, s.2061.

Tablo 4.14. 1937-1938 Ders Yılında İlköğretmen Okullarının Programı ve Haftalık Ders Saatleri.²⁶⁸

Dersler	I. Yıl	II. Yıl	III. Yıl
Edebiyat	3	2	2
Pedagoji	-	2	1
Psikoloji	2	2	-
Terbiye Tarihi	-	-	2
Tedris Usulü ve Tatbikat	-	2	7
Sosyoloji	-	-	2
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	1	2
Riyaziye	4	4	1
Fizik-Kimya	4	4	-
Tabi İlimler ve Sağlık Bilgisi	2	2	3
Okul Sağlığı Bilgisi	-	-	1
Yabancı Dil	3	2	-
Cimnastik	1	1	1
Resim	1	1	1
Elişi	2	1	1
Müzik	1	1	1
Askerlik *Kız öğretmen okullarında bu ders yerine aşağıdaki program izlenmektedir.	2	2	2
Biçki-Dikiş	2	1	1
Çocuk Bakımı	-	1	-
Ev İdaresi	-	-	1
Toplam	29	29	29

Tablo 4.14'teki verilere göre, 1937-1938 yılında kadın ilk öğretmen okulunun haftalık ders saati 29 olarak görülmektedir. Bu çerçevede, ders saatlerinde azalma görülmektedir. 1. sınıf ders programında *Edebiyat, Psikoloji, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Fizik-Kimya, Tabi İlimler ve Sağlık, Yabancı Dil, Cimnastik, Resim, El İşi, Müzik, Biçki-Dikiş* olmak üzere 13 ders yer almaktadır. 2.sınıfta *Edebiyat, Pedagoji, Psikoloji, Tedris Usulü ve Tatbikat, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Fizik-Kimya, Tabi*

²⁶⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.331.

İlimler ve Sağlık, Yabancı Dil, Cimnastik, Resim, El İşi, Müzik, Biçki-Dikiş, Çocuk Bakımı olmak üzere 16 ders okutulmaktadır. 3. sınıfta program *Edebiyat, Pedagoji, Terbiye Tarihi, Tedris Usulü ve Tatbikat, Sosyoloji, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Tabi İlimler ve Sağlık, Okul Sağlık Bilgisi, Cimnastik, Resim, El İşi, Müzik, Biçki-Dikiş, Ev İdaresi* ile birlikte 16 dersten oluşmaktadır. Bununla birlikte *Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Tabi İlimler ve Sağlık, Jimnastik, Resim, El İşi, Müzik, Biçki-Dikiş* dersleri, her sınıfın haftalık ders programında bulunmaktadır. Erkek ilk öğretmen okulu ders programında okutulan *Askerlik* dersi yerine, kadın ilk öğretmen yetiştiren okul programında; *Biçki-Dikiş, Çocuk Bakımı, Ev İdaresi*, dersleri gösterilmektedir. Bu durum kısmen 1924 yılı ile benzer ve 1936 yılı kadın ilk öğretmen okulu ders programı ile aynı olmaktadır.

4.4.4. Köy Okullarına Kadın İlk Öğretmen Yetiştirme

1921 yılında Ankara’da yapılan Maarif Kongresi’nde görüşülen önemli konulardan biri de köye öğretmen yetiştirmektir.²⁶⁹ Atatürk, “(...)umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıttak kadar coğrafî, tarihî, dinî ve ahlâkî malûmat vermek ve âmal-i erbaayı öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir” derken, köye eğitim ve bu bağlamda da öğretmen gerektiğine işaret etmiştir.²⁷⁰

1927 yılında yapılan sayıma göre ülke nüfusunun %75’i köylerde yaşamaktaydı.²⁷¹ Burada yaşayan insanların %94’ü okuma-yazma bilmemektedir. Aynı zamanda köylerin %90’ında herhangi bir eğitim kurumu bulunmamaktaydı.²⁷² Bu nedenle köylerde, özellikle temel eğitim için okula ve öğretmene ihtiyaç vardı. Fakat ilk öğretmen okullarından mezun olan kadın öğretmenler köylerde görev almak istememektedir.²⁷³ Özellikle şehir hayatı ile büyüyen ve görevlendirmesi köye yapılan mezunlar, göreve başlasalar dahi uyum sorunu yaşamaktaydı.²⁷⁴ Köydeki barınma, yiyecek bulma, sağlık hizmetleri ve ulaşımdaki yetersizlikler uyumu zorlaştırmaktaydı. Bununla birlikte, okulların eğitim-öğretime elverişli olmayan bina yapısı ve materyal eksikliği, öğretmenlerin köylerden uzaklaşmasına neden oluyordu.

²⁶⁹ Akyüz, *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, ss.190-191.

²⁷⁰ Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri*, C.I, ss.236-260.

²⁷¹ Yüksel Kaştan, “Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, S.1, Erzurum 2010, s.67.

²⁷² Erol Kapluhan, “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.26, 2012, s. 179.

²⁷³ Halide Edib Adıvar, *Vurun Kahpeye*, Can Sanat Yayınları, 12. bs. 2014, s.10.

²⁷⁴ Öztürk, *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, s.61.

Bu durumun sonucu olarak köylerde görev yapan kadın öğretmenlerin şehire geri dönüşleri ciddi bir sorun haline gelmekteydi.²⁷⁵

Bu sorunlara çözüm arayışı olarak, köye öğretmen yetiştirmek ve köy öğretmen okulları için çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Köye yapılan eğitim yatırımlarının bir amacı; burada yaşayan halkın bilinçlendirilmesidir. Bu nedenle okullara ayrı müfredat, kitap ve ders programları hazırlanmaktaydı.²⁷⁶ Bununla birlikte, eğitim-öğretime uygun şartları sağlayan yerlerde köy öğretmen okulları açılmıştır. Kapatılan okullarda görev alan öğretmenler, yeni açılan köy öğretmen okullarında değerlendirilmiştir.²⁷⁷

Açılan okulların biri Kayseri’de, diğeri ise Denizli’de yer almaktaydı.²⁷⁸ Köy öğretmen okullarının öğretim süresi üç yıldır. Bu okullar parasız ve yatılı şekilde hizmet vermekteydi. Okula kayıt yaptırmak isteyen öğrencilerde aranan şartlar da şunlardı:²⁷⁹

- Türk olmak,
- İlkokuldan mezun olmak,
- On altıdan küçük ve yirmi yaşından büyük olmamak,
- Öğretmenlik görevini yapmaya engel olacak herhangi bir bedensel ve ruhsal özre sahip olmamak.

Okula girişte öğrenciler bir sınava tabi tutulmaktaydılar. Bu sınavda üç ve daha yüksek not alanlar başarılı sayılmaktaydı. Mezun olan kadın köy öğretmenleri görev alacakları köylerde en az altı yıl çalışmak zorundaydılar. Bu nedenle okula bir sözleşme verilmesi zorunluydu.²⁸⁰

1927-1928 eğitim-öğretim döneminde öğretime başlayan bu okullara ancak 1929-1930 eğitim-öğretim döneminde kadın öğrenciler kabul edilmiştir. Bu eğitim-öğretim döneminde köy öğretmen okullarında 15 kadın öğrenci bulunduğu²⁸¹ ve

²⁷⁵ Akyüz, *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, ss. 293-298.

²⁷⁶ Türk Eğitim Derneği Yayınları, *Mustafa Necati Hayatı ve Hizmetleri*, haz. A. Ferhan Oğuzkan, Eğitimcilerimizi Anma ve Tanıtma Dizisi:2, Ankara 1995, s.36.

²⁷⁷ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.135.

²⁷⁸ İsa Özkan, “Türk Eğitiminde Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yeterliliklerine Dair Düşünceler”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C.5, S.15, Ankara 2016, s. 21.

²⁷⁹ *Köy Muallim Mektebi Talimâtname*, Madde:2-3, *Maarif Vekaleti Mecmuası*, S. 10, 1927, ss. 104-106 akt. Alp, *Tevhid-i Tedrisat’tan Harf İnkılabına İlköğretim (1924–1928)*, s. 208.

²⁸⁰ *Köy Muallim Mektebi Talimâtname*, Madde:2-3, *Maarif Vekaleti Mecmuası*, S. 10, 1927, ss. 104-106 akt. Alp, *Tevhid-i Tedrisat’tan Harf İnkılabına İlköğretim (1924–1928)*, ss. 208-209.

²⁸¹ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Pegem Akademi, 6 bs., Ankara 2015, s.187.

Kayseri'deki köy öğretmen okulunun giriş sınavında başarılı olan 10 kadın öğrencinin, okul tarafından Sivas Kız Muallim Mektebi'ne gönderildiği bilinmektedir.²⁸² Yine bu yıl, Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi'nin eğitim kadrosu 10 erkek, 1 kadın öğretmenden oluşmaktaydı.²⁸³ Köy öğretmen okullarında okuyan kadın öğrenci sayısı; 1930-1931'de 14, 1931-1932'de 11, 1932-1933'te 10'du. İlgili yıllara ait bu rakamlar değerlendirildiğinde, köy öğretmen okullarındaki kadın öğrenci sayısının az olduğu görülmektedir.²⁸⁴ Yapılan çalışmaların akabinde açılan bu okullar; uygulama derslerindeki materyal eksikliği, mekan ve öğretmen yetersizliğinin meselenin sistemleşmesine engel teşkil etmesi sebebiyle 1932-1933 yıllarında kapatılmıştı.²⁸⁵

1927-1928 yıllarında açılan köy öğretmen okulları için, 1927 yılında Maarif Vekaleti tarafından bir öğretim programı yayımlanmıştır.²⁸⁶ Programda yer alan dersler ise Tablo 4.15'te sunulmuştur.

²⁸² Savaş Karagöz, *Kayseri-Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926-1932)'nin Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Tarihi İçindeki Yeri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, ss.103-104.

²⁸³ Karagöz, *Kayseri-Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926-1932)'nin Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Tarihi İçindeki Yeri*, s.76.

²⁸⁴ Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s.187.

²⁸⁵ Hasan Ali Koçer, "Türkiye'de Köy Eğitim ve Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, Ankara 1974, ss.94-95.

²⁸⁶ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.135.

Tablo 4.15. Köy Muallim Mektebi'nde Okutulan Dersler²⁸⁷

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl
Türkçe	5	5	5
Milli Tarih ve Medeniyet Tarihi	2	2	1
Coğrafya	2	2	1
Yurt Bilgisi	-	1	1
Din Dersleri	1	-	-
Ruhiyat, Terbiye ve Mektep Hıfzıssıhhası	-	3	2
Usul-i Tedris	-	-	6
Tatbikat-i Dersiye	-	-	2
Riyaziyat	4	3	2
Tabii İlimler	2	2	-
Hayatiyat, Hıfzıssıhha ve Ziraat	2	1	1
Resim	2	2	1
El İşleri	1	1	1
Musiki	2	2	1
Yazı	1	-	-
Toplam	24	24	24

Tablo 4.15'teki verilere göre, köy öğretmen okulu ders programında, teorik ve pratik dersler yer almaktadır. Bununla birlikte okuldaki bir günün öğleden önce 4 saati teorik derslere, öğleden sonraki 2 saati uygulamaya ayrılmaktaydı. Üçüncü yılın ilk dönemi işlenmemiş derslere, ikinci dönemi ise meslek derslerine ve uygulamalara ayrılmaktaydı. Okulda icra edilen diğer pratik çalışmalar ise *Ziraat ile ilgili Faaliyetler, El İşleri Faaliyetleri, Tabiat İnceleme Gezintileri, Muhtelif Kurumlara Yapılan Ziyaretler, Oyun, Spor ve Beden Eğitimi* idi.²⁸⁸

Dönemin koşulları incelendiğinde ülkedeki kalkınma yatırımlarının ve maddi yetersizliklerin etkilerinin eğitime olduğu gibi köy öğretmen okullarının çalışmalarına da yansdığı düşünülmektedir.²⁸⁹ Bununla birlikte, 1930'dan sonra başlayan köy hareketleri ile köye olan ilginin arttığı ve 1935 yılından itibaren köy

²⁸⁷ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s. 224.

²⁸⁸ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s. 224.

²⁸⁹ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.79.

öğretmeni meselesinin yeniden önem kazandığı görülmektedir.²⁹⁰ Köylerde görev yapan kadın ilk öğretmen sayısı ve diğerleri içerisindeki durumu Tablo 4.16'da sunulmuştur.

Tablo 4.16. 1936 Yılı İlkokul Öğretmeni Sayısı.²⁹¹

Öğretim Yılı	İlkokul Öğretmeni			
	Kadın		Erkek	
1936	Şehir	Köy	Şehir	Köy
		3.515	1.076	3.518
Toplam	4.591		9.343	
Genel Toplam	13.834			

1936 yılında ilkokul öğretmen sayısını gösteren tablodaki veriler incelendiğinde; bu yılda köylerde görevlendirilen kadın öğretmenlerin, mevcut kadın öğretmenlerin yaklaşık %24'ü kadar olduğu anlaşılır. Bununla birlikte köyde görev yapan öğretmenlerin %16'sı kadinken, %84'ü erkek olmaktadır.

Yapılan atılımların sonuçsuz kalması nedeniyle köye öğretmen yetiştirme sorunu tekrar değerlendirilmiş, taşranın büyük bir kesiminde öğretmen olmadığı görülmesi üzerine 1936 yılında Eskişehir Çifteler'de köy eğitim kursu açılmıştır. Kursa tahsis edilen bina, 1937'de Köy Öğretmen Okulu olarak hizmet vermeye başlamıştır.²⁹² Yine bu yıl Kocaeli'de, bir köy kadın öğretmen okulu açılması kararlaştırılmıştır.²⁹³ Bununla birlikte 1938-1939 eğitim-öğretim yılı için 3 ilde köy kadın öğretmen okulu açılması planlanmış²⁹⁴; fakat sözü edilen okullar açılmamıştır.²⁹⁵ 1938 yılında Kızılçullu Köy Eğitim Kursu'na ilk kez, yetiştirilmek üzere köyden 15 kadın alınmış²⁹⁶; kendilerine dikiş, çocuk ve hasta bakımı ve ziraat ile ilgili eğitim verilmişti.²⁹⁷ Köylerde eğitim veren kadın öğretmenlerin sayısının artırılması kararlaştırılmış ve her kadın köy eğitimine bir

²⁹⁰ Fahriye Emgili, "Halkevlerinin Köy ve Köycülük Faaliyetleri", *Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, S. 8, 2021, s. 197; Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.140.

²⁹¹ Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, s.221.

²⁹² Muhammed Üzer, *Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Üzerine Yapılan Tartışmalar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2020, s. 21.

²⁹³ *Cumhuriyet*, "Köy Eğitimcileri Kursu Mezunları", 30 Ekim 1937, s.2.

²⁹⁴ *Cumhuriyet*, "Muallim Miktarı Gittikçe Artıyor", 16 Temmuz 1938, s.2.

²⁹⁵ Cemil Öztürk, "Atatürk Devri'nde Köy Öğretmeni Yetiştirme Politikası", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.3, İstanbul 1991, s.253.

²⁹⁶ Cemil Öztürk, "Atatürk Devri'nde Köy Öğretmeni Yetiştirme Politikası", s.253.

²⁹⁷ Melis Akay, *Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2017, s.17.

dikiş makinesi tahsis edilmiştir.²⁹⁸ Kadın köy öğretmen okulları ve eğitim kursları; şehir ile köy yaşantısının neden olduğu eşitsizliği gidermede etkili olmuş ve köydeki kadına, meslek edinme imkanı sunmuştur. Bu kurslar, mevcut öğretmen açığı doğrultusundaki ihtiyacı karşılamaya yetemese de²⁹⁹ ilerleyen süreçte açılmış olan köy enstitülerinden yetişen kadın öğretmenlerin temelini oluşturmuştur.³⁰⁰

4.4.5. İlköğretime Kadın Öğretmen Yetiştirmede Alternatif Yöntemler

Atatürk Dönemi'nde (1923-1938) ilköğretime öğretmen yetiştirmek için atılan adımlar mevcut açığı kapatamamaktaydı. Bu amaç doğrultusunda farklı kanallar denenmiştir. 1923 yılında Maarif Vekâleti tarafından öğretmen ehliyetnamesi sınavı açılmıştır. Bununla birlikte, öğretmenlik meslek kursları öğretmen açığı için bir kaynak haline gelmiştir. Maarif Vekâleti'ne bağlı memurlar da bu kurslara teşvik edilmiş ve ilkokul öğretmeni yapılmaya çalışılmıştır.³⁰¹

1926 yılında hazırlanan *İlk Mektep Muallimleri İçin Açılacak Meslek Kursları Talimatnamesi*, öğretmen açığını gidermek ve zaten öğretmenlik yapan, fakat mesleki bilgisini güncelleme gereği duyan öğretmenlerin bu ihtiyacını karşılamak üzere bir düzenleme getirmiştir. İlkokul öğretmeni yetiştirmek için açılan ehliyetname kurslarına, beş yıllık idadi veya ortaokul mezunları devam etmekteydi. Kursiyerler, ilk öğretmen okullarının son iki yılında okutulan meslek dersleri haricindeki derslerden başarılı olmak zorundaydılar. Kurs sonunda ise *İlkokul Öğretmenliği Diploması* verilmekteydi. Yönetmelikte öğretmenlerin, öğretim yöntemlerini güncellemeleri adına eğitim kursları açılması da kararlaştırılmıştır. Kurs sonunda katılımcılara, aldıkları eğitime dair vesika verilmekteydi.³⁰²

Müzik, Beden Eğitimi, Resim ve El İşleri gibi dersler için ayrıca öğretmen yetiştiren bir kurum bulunmadığından bu derslerin öğretmenleri kadın ve erkek öğretmen okullarından temin edilebilmekteydi.³⁰³ Bu doğrultuda öğretmenleri el işlerinde yetkin hale getirmek için hizmet-içi eğitim kursları açılmıştır.³⁰⁴ Bununla

²⁹⁸ *Cumhuriyet*, "Köylerde Vazife Alacak Kadın Eğitimciler, 17 Ekim 1938, s.2.

²⁹⁹ Cemil Öztürk, "Atatürk Devri'nde Köy Öğretmeni Yetiştirme Politikası", s.243.

³⁰⁰ Çiğdem Erdem, "Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte Dönüşümü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak Köy Eğitimcileri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.10, S.3, Ankara 2008, s.196.

³⁰¹ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.59.

³⁰² Hayrünsa Alp, "İlk Mektep Muallimleri İçin Açılacak Meslek Kursları Talimatnamesi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.17-18, İstanbul 2010, ss.63-66.

³⁰³ İbrahim Alaaddin, "Darülmualimin ve Darülmualimat-ı Aliye Teşkilatı", s.73.

³⁰⁴ *Cumhuriyet*, "Muallimler İçin Açılacak Kurslar", 8 Temmuz 1936, s.2.

birlikte yapılan çalışmalarla İstanbul Kız Muallim Mektebi'nde 1926 yılında *Resim ve İş Eğitimi*, 1926-1927'de *Müzik*, 1929-1930 yılında *Beden Eğitimi* kursu açılmıştır.³⁰⁵

4.5. Atatürk Dönemi'nde (1923-1938) Ortaöğretime Kadın Öğretmen Yetiştirme

4.5.1. Ortaöğretim İçin Kadın Öğretmen Eğitimi

Atatürk Dönemi'nde en fazla önem verilen konulardan biri de ortaöğretime kadın öğretmen yetiştirme meselesi olmuştur. *Heyet-i İlmiye* toplantılarında, ortaöğretime öğretmen yetiştirme ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda İstanbul Darülmuallimatı'na, bir orta kısmın dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Akabinde 1923-1924 eğitim-öğretim döneminde İstanbul Kız Muallim Mektebi'nde, orta öğretmen okulu açılmıştır. Fakat bu okul, orta öğretmen yetiştirmede etkili olamamış, 1924-1925 eğitim-öğretim döneminde kapatılmış ve öğrencileri Yüksek Muallim Mektebi'ne aktarılmıştır.³⁰⁶

1924 yılında ortaokul ve liselere müzik öğretmeni yetiştirmek üzere Ankara'da Musiki Muallim Mektebi açılmıştır.³⁰⁷ Bu okul parasız ve yatılıydı, fakat gündüzlü öğrenci de kabul edilmekteydi. Okul, üç yıl öğretim ve bir yıl uygulama olmak üzere dört yıldır.³⁰⁸ Bu süre, daha sonra 6 yıla çıkartılmış; okul ortaöğretim ve mesleki öğretim olmak üzere iki kısma ayrılmıştır.³⁰⁹ 1931 yılında Musiki Muallim Mektebi için bir yönetmelik yayımlanmıştır. Buna göre, 12-14 yaşlarında, psikolojik olarak ve bedenen herhangi bir kusuru bulunmayan, müzik yeteneğine sahip, ilkokuldan en az iyi derece ile mezun olan her Türk vatandaşı, okula başvuru yapabilmekteydi. Şartları taşıyan öğrenciler, giriş sınavında başarılı oldukları takdirde okula kayıt hakkı kazanmaktaydı. Kontenjanı aşan bir durum olduğunda, herhangi bir enstrüman çalabilen öğrencilerden seçim yapılıyordu.³¹⁰ Okul, 1934 yılında ise Musiki Muallim Mektebi, Riyaseticumhur Filarmonik Orkestrası ve Temsil Şubesi adında üç kurum haline gelmiştir.³¹¹ Ayrıca öğretim kadrosunda Afet İnan da yer almıştır.³¹² 1937-

³⁰⁵ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, ss.121-123.

³⁰⁶ Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, s. 47.

³⁰⁷ Zafer Tangülü ve Sabri Becerikli, "Musiki Muallim Mektebi (1924-1937)", *Asia Minor Studies*, C.8, S.2, 2020, s. 458.

³⁰⁸ *Resmi Gazete*, S.169, 6 Eylül 1925, s.450.

³⁰⁹ *Resmi Gazete*, S.1769, 8 Nisan 1931, s.408.

³¹⁰ *Resmi Gazete*, S.1769, 8 Nisan 1931, s.408.

³¹¹ *Resmi Gazete*, S. 2743, 4 Temmuz 1934, s.4090.

³¹² Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.201.

1938 eğitim-öğretim yılında okulda 40 kadın öğrenci, 10 Türk, 2 yabancı kadın öğretmen bulunmaktaydı.³¹³

Ortaokullara öğretmen yetiştiren başka bir kurum olan Orta Muallim Mektebi; alınan karar doğrultusunda 1926 yılında kadın-erkek öğretmen, ilköğretim müfettişi, öğretmen okulları için okul müdürü yetiştirmek amacıyla 16 öğrenci ile Konya’da açılmıştır.³¹⁴ Başlangıçta öğretim süresi iki yıl olmakla birlikte bu sürenin birçok kez değişikliğe uğradığı görülmektedir.³¹⁵ 1926 yılında okul için yayımlanan yönetmeliğe göre, okula başvuru yapmak isteyen öğrenciler için; lise ya da en az dört yıllık ilk öğretmen okulunu “pekiyi” derecesinde bitirmiş olmak ve ilk öğretmenlerin en az iki yıl başarılı bir şekilde öğretmenlik görevini yerine getirmiş olmaları şarttı. Aynı zamanda adaylarda öğretmenlik yapmaya engel herhangi bir rahatsızlığın da bulunmaması gerekmektedir.³¹⁶

Okul ilk açıldığında yalnızca *Türkçe* bölümü mevcuttu. Burada bir yıl eğitim verildikten sonra okul, 1927 yılında Ankara’ya taşınmıştır.³¹⁷ Sonrasında okula; *Pedagoji, Tarih-Coğrafya, Riyaziye, Fizik ve Tabiiye* kısımları eklenmiştir.³¹⁸ 1929-1930 eğitim-öğretim yılında bu okul, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü adını almıştır.³¹⁹ 1930 yılında ise okul, hazırlık ve meslek şeklinde iki kısımdan oluşmaktadır. Bu yıl için, hazırlık kısmına giriş şartları arasında; ilk öğretmen okulu mezunu ve 23 yaşını geçmemiş olma şartı bulunmaktaydı. Okulun meslek kısmı ise lise mezunu ve 25 yaşını geçmemiş olanları kabul etmekteydi.³²⁰ 1932-1933 eğitim-öğretim döneminde okulda, *Beden Terbiyesi, Resim ve El İşleri* bölümleri de yer almaktadır.³²¹ 1937-1938’de ise *Müzik* bölümü eklenmiştir.³²² Okul, *Resim-İş ve Beden Terbiyesi* bölümüne girecek olan adaylar için ise özel şartlar belirlemiştir.

³¹³ Yücel, *Türkiye’de Orta Öğretim*, s.524.

³¹⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)*, s.334.

³¹⁵ Cavit Binbaşıoğlu, *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1995, s. 202.

³¹⁶ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.207.

³¹⁷ Duman, *Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, ss.47-48.

³¹⁸ M. Çağatay Özdemir ve Harun Bastık, “Orta Muallim Mektebi’nden Gazi Terbiye Enstitüsü’ne”, *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim*, C.1, S.1, Kayseri 2020, s.1.

³¹⁹ A. Nevzad Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948, s.413.

³²⁰ *Cumhuriyet*, “İstanbul Erkek Muallim Mektebi Müdürlüğünden (İlan)”, 6 Temmuz 1930, s.6

³²¹ *Hakimiyet-i Milliye*, “Gazi Enstitüsü’nde Beden Terbiyesi Faaliyetleri”, 20 Aralık 1932, s.3.

³²² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)*, s. 334.

Resim-İş bölümü için belirlenen özel şartlar şunlardı: Mezun olunan okuldan, Resim-İş alanına karşı yetenekli olduklarını gösteren bir belgeye sahip olmak, bulunulan yere ait doğadan direkt alınmış en az dört resim yapmak, buldukları yerde rastlayacakları makine ve aletlerden birinin cetvel, gönye ve pergel gibi materyaller ve çini mürekkebi kullanılarak iş resmi yapmak, buldukları yer ile ilgili bir inceleme çalışması hazırlamak.³²³

Beden Terbiyesi bölümünün kadın öğrenciler için belirlediği şartlar ise şu şekildeydi: 75 metreyi 15 saniyeden az zamanda koşmak, 1000 metreyi 7 dakikadan az zamanda koşmak, 2 metreden fazla uzun atlayabilmek, 0.60 metre yüksek atlayabilmek, tenis topu büyüklüğündeki bir gülleyi 15 metreden uzağa atabilmek, bir spor dalında özel bilgi ve tecrübe sahibi olmak, mezun olunan okuldan, beden eğitimi ve spora karşı yetenekli olduklarını gösteren bir belgeye sahip olmak, iç organlarının sağlıklı, duyu organlarının sağlam ve vücudunun spora elverişli olduğunu kanıtlamak.³²⁴

Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'nün *Beden Terbiyesi* bölümünün ilk yılında kadın öğrenci bulunmamaktaydı. Bölüm ancak 1936-1937 eğitim-öğretim döneminde kadın öğretmen yetiştirmeye başlamıştır.³²⁵ Bununla birlikte 1936 yılında, bu bölümde verilen askerlik dersinin, erkekler gibi kadınlara da zorunlu tutulduğu görülmektedir.³²⁶

1938 yılına gelindiğinde Gazi Orta Muallim Mektebi; *Edebiyat, Tarih-Coğrafya, Tabii İlimler, Riyaziye, Pedagoji, Resim-İş, Beden Terbiyesi* ve *Müzik* bölümlerinde eğitim veren bir kurum olarak görülmektedir.³²⁷ Bu doğrultuda okulun öğretim kadrosu, dönemin alanında uzman öğretmenlerinden oluşmaktaydı. İlk Türk kadın botanikçi Sara Akdik, bu okulda ders vermiştir.³²⁸ Kadroda yabancı öğretmenler de bulunuyordu. Söz gelimi, İngilizce dersi için Mis Derbisair

³²³ *Ulus*, "Gazi Terbiye Enstitüsü-II", 12 Eylül 1936, s.5.

³²⁴ *Ulus*, "Gazi Terbiye Enstitüsü-II", 12 Eylül 1936, s.5.

³²⁵ Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 29, S. 85, Ankara 2013, s.89.

³²⁶ Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", s.88.

³²⁷ *Cumhuriyet*, "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü", 12 Ağustos 1938, s.6.

³²⁸ Niyazi Altunya, "Gazi Eğitim Enstitüsü(1926-80)", *Yeniden İmece*, S.4, Ağustos 2004, www.ykked.org.tr, (24.04.2022)

görevlendirilmiş, kendisi aynı zamanda kadınlar yatakhanesinin yönetiminden de sorumlu tutulmuştur.³²⁹

Ortaöğretimde yer alan başka bir kurum ise mesleki ve teknik okullardı. Mesleki ve teknik okullarda görev alacak kadın meslek öğretmenlerinde aranan şartlar şunlardı: Meslek derslerinde uzmanlık veren yüksek bir okuldan veya Kız Teknik Öğretmen Okulu ihtisas kısmından ya da yabancı ülkelerde bu düzeyde veya daha üst bir düzeyde tahsil veren bir okuldan diploma almış olmak; atölye öğretmenliğine atanmak için Kız Teknik Öğretmen Okulu uzmanlık kısmından ya da yabancı ülkelerde bu düzeyde veya daha üstün sayılan düzeyde tahsil veren bir okuldan belge almış olmak.³³⁰

Bu şartları temin etmek ve dolayısıyla mesleki ve teknik okullara kadın öğretmen yetiştirmek amacı ile 1934-1935 eğitim-öğretim yılında Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü bünyesinde ilk Kız Teknik Öğretmen Okulu açılmıştır. Parasız ve yatılı olan Kız Teknik Öğretmen Okulu aynı zamanda paralı ve gündüzlü öğrenci de almıştır.³³¹ Okul, ortaokullara biçki-dikiş öğretmeni yetiştirmek ve akşam sanat okulları ile enstitülere meslek ve atölye öğretmeni yetiştirmek amacını taşımaktaydı. Bu nedenle okul, ortaokul öğretmenliği ve ihtisas kısmı olarak iki bölümden oluşmaktaydı.³³² Bu okula başvuru yapmak isteyen öğrencilerde aranan özellikler şunlardı: Türk olmak, enstitülerden ya da sanat okullarından yeni mezun veya bu okullardan birinde ya da akşam sanat okullarında stajyer olmak, bitirilen okulun öğretmenleri tarafından Kız Teknik Öğretmen Okulu için önerilmek, öğretmenlik için sağlık açısından herhangi bir kusuru bulunmamak.³³³ Bununla birlikte okula, 17-22 yaş arasında olan kadınlar başvuru yapabilmekteydi.³³⁴ Parasız ve yatılı öğrenim gören öğrenciler, bu okuldan mezun olduktan sonra üç yıl öğretmenlik yapmaya mecbur tutulmaktaydılar. Görev yerleri ise Maarif Vekâleti tarafından belirlenmekteydi.³³⁵

³²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, “Gazi Muallim Mektebi’nde Yarın Yeni Ders Senesi Başlıyor”, 14 Ekim 1930, s.1.

³³⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 5, C. 12, 8.06.1936, s.111.

³³¹ Kültür Bakanlığı, *Türkiye Okulları Kılavuzu*, s.36.

³³² *Cumhuriyet*, “Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Ertik Öğretmen Okulu”, 14 Ağustos 1938, s.6.

³³³ *Resmi Gazete*, S.3331, 16 Haziran 1936, s.6657.

³³⁴ Kültür Bakanlığı, *Türkiye Okulları Kılavuzu*, s.36.

³³⁵ *Ulus*, “İsmet İnönü Kız Enstitüsü”, 26 Ağustos 1936, s.5.

Gösterilen bütün gayretlere rağmen Atatürk Dönemi'nde, ortaöğretimde artan öğrenci sayısını karşılayacak düzeyde öğretmen yetişememekteydi. Bu nedenle örgün öğretime alternatif uygulamalar geliştirilmiştir.

4.5.1.1. Kadın Orta Öğretmen Eğitiminde Öğrenci ve Mezun Sayıları

Atatürk Dönemi'nde orta öğretim kapsamında bulunan ortaokullara öğretmen yetiştirme çalışmaları değerlendirildiğinde; ilkokulun, temel eğitim olması nedeniyle önemli görülmesi, orta öğretmen yetiştiren kurumların bir kısmının kısa süre içerisinde kapatılması ve yeni açılacak kurumlar için bir hazırlık süreci gerekmesi gibi hususların, orta kadın öğretmen okullarında öğrenim gören öğrenci ve dolayısıyla mezun sayısını etkilediği görülmektedir. Konu ile ilgili olmak üzere orta okullardaki sayısal veriler Tablo 4.17'de sunulmuştur.

Tablo 4.17. Resmi ve Özel Orta Okullarda Sayısal Gelişmeler.³³⁶

Öğretim Yılı	Öğrenci				Öğretmen		
	Okul	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1923-1924	72	-	-	5.905	-	-	796
1930-1931	83	20.148	6.945	27.093	845	223	1.068
1940-1941	252	69.097	26.235	95.332	2.422	1.445	3.867
1950-1951	440	50.262	19.037	68.765	2.437	2.091	4528
1960-1961	776	241.261	76.877	318.138	9.110	4.159	13.269
1970-1971	1.842	569.719	213.752	783.471	18.578	9.874	28.452
1979-1980	4.103	786.550	393.683	1.180.233	20.355	10.575	30.930
1983-1984	4.860	987.839	530.013	1.517.852	26.925	13.601	40.526
1988-1989	5.978	1.358.442	866.578	2.225.020	15.285	27.948	43.233
1991-1992	7.078	1.497.720	904.922	2.402.692	32.492	18.554	51.046

1923-1941 yılları arasında ortaöğretimde yer alan kadın öğretmen sayıları, kadın orta öğretmen yetiştirmede alınan kararların etkilerinin 1930'dan sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Atatürk Dönemi eğitiminde orta öğretmen yetiştirme problemi önemle ele alınmış olsa da yapılan çalışmalar, dönemin koşulları nedeniyle hemen sonuç verememiştir. Sonraki on yıl içerisinde ortaöğretimdeki kadın öğretmen sayısı artış göstermiştir. Tablo 4.17, konu bağlamında aynı zamanda Atatürk Dönemi'ni izleyen yıllar hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre, söz konusu yıllarda ortaokullarda öğrenim gören öğrenci sayısında gözlemlenen artış gibi bu okullarda görev alan kadın öğretmen sayısında da 1991 yılına kadar gittikçe artan bir çizgi görülmektedir. Bu gelişmenin öğretmen ihtiyacını karşılama meselesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Ortaöğretimin ilk kademesi sayılan ortaokullara

³³⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, s.309.

öğretmen yetiştiren bir kurum olan Musiki Muallim Mektebi'nin kadın öğrenci ve mezun durumunu gösteren veriler ise Tablo 4.18'de sunulmuştur.

Tablo 4.18. 1928-1935 Yılları Arasında Musiki Muallim Mektebi'nden Mezun Olan Öğrencilerin Sayıları.³³⁷

Eğitim-Öğretim Dönemi	Mezun Öğrenci Sayıları		
	Kadın	Erkek	Toplam
1928-1929	-	6	6
1929-1930	-	11	11
1930-1931	1	14	15
1931-1932	1	2	3
1932-1933	5	2	7
1933-1934	3	9	12
1934-1935	8	7	15
Toplam	17*	49*	66*

Musiki Muallim Mektebi, 1924 yılında kurulmuş olmasına rağmen, ancak 1925-1926 eğitim-öğretim döneminde sistemli bir şekilde öğrenci yetiştirmeye başlamıştır.³³⁸ Bu nedenle okul, ilk mezunlarını 1928-1929 eğitim-öğretim döneminde vermiştir. Tablo 4.18'e göre, Musiki Muallim Mektebi mezun vermeye başladığı ilk iki eğitim-öğretim döneminde kadın mezun vermemiştir. Okul ancak 1930-1931 eğitim-öğretim döneminden itibaren kadın öğrenci mezun etmiştir. Aynı zamanda 1931-1932 eğitim öğretim dönemi için okula 30 yatısız kadın alınacağı duyurulmuştur.³³⁹ 1932-1935 yılları arasındaki eğitim-öğretim dönemlerinde, bu okuldan mezun olan kadın sayısında kayda değer bir artış sağlanmıştır. Bu verilerin toplam mezun sayısına yansdığı görülmektedir. Bununla birlikte orta öğretmen okulu diplomasına sahip kadın öğretmenlerin yıllara göre dağılımı Tablo 4.19'da sunulmuştur.

* Tablo incelendiğinde; 1928-1935 yılları arasında Musiki Muallim Mektebi'nden mezun olan kadın öğretmen sayısının 18, erkek öğretmen sayısının 51 ve toplam mezun sayısının 69 olduğu görülmektedir.

³³⁷ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s. 90.

³³⁸ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.193.

³³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, "Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)", 26 Ağustos 1931, s.6.

Tablo 4.19. Orta Öğretmen Okulundan Diploma Alanların İstatistik Dairesindeki Sayıları³⁴⁰

Eğitim- Öğretim Dönemi	Mesleki		Pedagoji		Beden Terbiyesi		İş ve Resim		Riyaziye		Tabiiye		Edebiyat		Tarih- Coğrafya		Toplam			
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	T	
	1927-1928	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	13
1928-1929	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
1929-1930	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16
1930-1931	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
1931-1932	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
1932-1933	19	8	18	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	10	47
1933-1934	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1934-1935	18	5	-	-	22	-	19	2	-	-	-	-	-	-	-	-	59	7	66	
1935-1936	-	-	7	-	17	-	11	-	20	4	6	8	8	4	9	3	78	19	97	
1936-1937	-	-	8	1	9	-	5	3	11	-	6	2	6	4	6	7	51	17	68	

1927-1937 yılları arasında Orta Öğretmen Okulu'ndan diploma olan kadın öğretmen sayısı incelendiğinde; eğitim-öğretim dönemlerinde orta öğretmen mezunu kadın-erkek sayıları arasında dengeli bir dağılım olmadığı görülmektedir. Bu yıllara ait verelere göre; Orta Öğretmen Okulu 66 kadın öğretmen mezun ederken bu sayı erkeklerde 240'tır. Ayrıca Gazi Orta Öğretmen Okulu *Beden Terbiyesi* bölümünün 1936-1937 eğitim-öğretim yılından itibaren kadın öğrencilere eğitim vermeye başlaması nedeniyle bu alanda herhangi bir kadın orta öğretmenin mezun olmadığı anlaşılmaktadır. Ortaöğretime öğretmen yetiştiren Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun yıllara göre mezun durumu ise Tablo 4.20'de sunulmuştur.

Tablo 4.20. Yıllara Göre Kız Teknik Öğretmen Okulu Mezun Sayıları.³⁴¹

	Ortaokul Öğretmenliği	İhtisas
1935-1936	37	-
1936-1937	51	23
1937-1938	64	34
Toplam	152	57

1935-1936 yılında Kız Teknik Öğretmen Okulu'nda 80 öğrenci bulunmaktadır.³⁴² Atatürk Dönemi'nde bu okulun ihtisas kısmından mezun olan toplam 57 öğrencinin; 26'sı biçki-dikiş, 11'i moda-çiçek, 5'i nakış, 5'i çamaşır, 4'ü resim, 4'ü ev idaresi ve yemek pişirme, 2'si çocuk bakımı öğretmeni olmuştur.³⁴³ Tablo 4.20'de yer alan veriler incelendiğinde, ortaokul öğretmenliği bölümünden mezun olan öğrenci sayısının, meslek alanında uzmanlaşmış mezun sayısından fazla

³⁴⁰ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s. 85.

³⁴¹ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, Devlet Basımevi, S.21-2, İstanbul 1939, s.54.

³⁴² *Ulus*, "Kültür Alanında Bir Yıl İçinde Yapılan Çalışmalar", 29 Ekim 1935, s.12.

³⁴³ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.54.

olduğu görülmektedir. Bölümü bitiren öğrencilerin bir kısmı, ihtisas sınıflarına devam etmiştir.³⁴⁴ Eldeki veriler dahilinde 1936-1938 yılları aralığında Kız Teknik Öğretmen Okulu'nda kadın öğrenciler tarafından en fazla tercih edilen ihtisas bölümü biçki-dikiş olmaktadır.

1935-1938 yıllarında Maarif Vekilliği yapan Saffet Arıkan, görevde olduğu dönemde, Ankara'da bulunan Kız Teknik Öğretmen Okulu mezuniyet durumu için şu açıklamayı yapmıştır:

Geçen sene 37 mezun vermiştir. Bu sene ihtisas şubesi de açılmıştır. Buradan çıkacaklar enstitülere doğrudan doğruya muallim olacaktır. (...)Arkadaşlar, meslek mektepleri hakkında bu malumatı arz etmekten maksadım şudur; memlekette bu mekteplerin adedini sanayimizin inkişafına uyarak rasyonel bir şekilde yapmak istiyoruz ve adedi günden güne artmaktadır. Tabii bu, memnuniyete değer bir hadisedir.³⁴⁵

1937-1938 eğitim-öğretim yılında okulda; *Biçki-Dikiş, Moda-Çiçek, Ev İdaresi ve Yemek Pişirme, Nakış, Çamaşır, Resim, Çocuk Bakımı* olmak üzere yedi ihtisas bölümü bulunmaktaydı. Fakat 1938-1939 eğitim-öğretim yılında *Moda* ve *Çiçek* bölümünün ayrıldığı, ihtisas bölüm sayısının sekize çıktığı görülmektedir. Bu bölümlerin yalnızca *Ev İdaresi ve Yemek Pişirme* kısmı sınavla öğrenci almaktaydı. 1938-1939 eğitim-öğretim yılında, Kız Teknik Öğretmen Okulu ihtisas kısmında toplamda 219 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerden 105'i *Biçki-Dikiş*, 31'i *Moda*, 17'si *Ev İdaresi ve Yemek*, 19'u *Nakış*, 23'ü *Çamaşır*, 7'si *Yapma Çiçek*, 12'si *Mesleki Resim* ve 5'i *Çocuk Bakımı* bölümünde öğrenim görmekteydi.³⁴⁶

Atatürk Dönemi'nde ancak 1927 yılından sonra yurt dışına kadın meslek öğrencisi gönderilmeye başlanmıştır.³⁴⁷ Buradaki amaç mesleki ve teknik öğretime donanımlı öğretmen yetiştirmektir. 1930-1936 yılları arasında, *Ev İdaresi*(16), *Çamaşır ve Beyaz Makine İşleri*(35), *Moda-Çiçek*(32), *Çocuk Bakımı*(11), *Mesleki Resim*(10) alanlarından 104 kişi, eğitim almak üzere yurt dışına gönderilmiştir.³⁴⁸ Enstitüler ve Kız Teknik Öğretmen Okulları için 1927-1939 yılları arasında Avrupa'dan 4 *Biçki-Dikiş*, 6 *Moda*, 3 *Ev İdaresi ve Yemek Yapma* ve 2 *Mesleki Resim* olmak üzere alanında uzman 15 yabancı öğretmen getirtilmiştir.³⁴⁹ Kız

³⁴⁴ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.54.

³⁴⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 5, C.18, 26.05.1937, s.257.

³⁴⁶ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.54.

³⁴⁷ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.15.

³⁴⁸ Yücel, *Orta Öğretim*, ss.87-89.

³⁴⁹ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.19.

enstitülerinde görev alan öğretmenlerin 19'u Avrupa eğitimi alanlardan oluşmaktaydı.³⁵⁰

4.5.1.2. Ortaöğretime Kadın Öğretmen Yetiştirmede Ders Programları

4.5.1.2.1. Musiki Muallim Mektebi Ders Programları

Atatürk Dönemi'nde müzik öğretmeni yetiştiren Musiki Muallim Mektebi, öğrenim süresi 4 yıl olarak kurulmuş, fakat bu süre değişikliğe uğrayarak 6 yıla çıkartılmıştır. Okul, 1938-1939 yılında ise Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü bünyesine geçmiştir.³⁵¹ 1931 yılında yayımlanan *Musiki Muallim Mektebi Talimatnamesi*'nde yer alan verilere göre, okul programında *Musiki Nazariyatı, Armoni, Kompozisyon, Kontrpuvan, Musiki Tarihi, Musiki Kıraati, Türkçe ve Edebiyat, Ecnebi Lisani, Tarih - Coğrafya, Yurt Bilgisi, Ruhیات ve Terbiye, Ders Tatbikatı, Tabii İlimler, Tatbiki Fizik ve Kimya, Riyaziye, Beden Terbiyesi ve Resim* dersleri okutulmaktadır. Bununla birlikte kadınlar için *Nakış ve Dikiş* dersi de programda yer almaktadır.³⁵² Musiki Muallim Mektebi'nde okutulan bilim dersleri, ortaokulların ders programında da yer almaktadır.³⁵³ Sözü edilen dersler, ortaokul müfredatı ile aynı şekilde okutulmaktadır.³⁵⁴ Okulun 1936 yılı haftalık ders programı Tablo 4.21'de sunulmuştur.

³⁵⁰ *Ulus*, "Kültür Alanında Bir Yıl İçinde Yapılan Çalışmalar", 29 Ekim 1935, s.12.

³⁵¹ Tangülü ve Becerikli, "Musiki Muallim Mektebi (1924-1937)", s.465.

³⁵² *Resmi Gazete*, S.1769, 8 Nisan 1931, s.408.

³⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, "Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)", 1 Eylül 1931, s.7.

³⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, "Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)", 2 Eylül 1931, s.6.

Tablo 4.21. Musiki Öğretmen Okulu Ders Tevzi Cetveli³⁵⁵

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl	IV.Yıl	V.Yıl	VI.Yıl
Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano	+	+	+	+	+	+
Entonation	3	3	3	3	2	2
Armoni	-	3	3	3	2	1
Kontrpuvan	-	-	-	-	3	3
Müzik Formları B.	-	-	-	-	1	1
Müzik Aletleri	-	-	-	-	1	-
Musiki Tarihi	-	-	-	-	2	2
Sanat Tarihi	-	-	-	-	-	1
Koro İdaresi ve Tatbikatı	-	-	-	-	-	1
Didaktik ve Metodik	-	-	-	-	1	-
Tatbikat ve Kritik	-	-	-	-	-	3
Müzik Estetiği	-	-	-	-	-	1
Terbiye ve Ruhیات	-	-	-	-	2	-
Terbiye ve Terbiye Tarihi	-	-	-	-	-	2
Türkçe	5	4	3	-	-	-
Edebiyat	-	-	-	3	3	2
Tarih	2	2	2	2	-	-
Coğrafya	1	1	2	1	-	-
Yurt Bilgisi	-	-	1	1	-	-
İçtimaiyat	-	-	-	-	1	1
Fen Bilgisi ve Biyoloji	1	2	3	4	-	-
Fransızca	3	2	2	2	2	2
Riyaziye	2	2	2	2	-	-
Resim	1	1	1	-	-	-
Beden Terbiyesi	2	2	2	2	2	2
Askerlik dersleri, biçki – dikiş	Ders saatleri haricindedir.					

Musiki Muallim Mektebi'nin haftalık ders dağıtım çizelgesi incelendiğinde, *Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano, Entonation, Fransızca, Beden Terbiyesi, Askerlik, Biçki-Dikiş* dersinin, okulun öğretim süresi boyunca programdaki yerini koruduğu görülmüştür. *Enstrüman* dersi, öğrenci için seçilen herhangi bir müzik aletinin öğretilmesi şeklinde yapılmaktaydı.³⁵⁶ Programda yer alan dersler kadın ve erkek öğretmen adaylarına ortak şekilde okutulduğu görülürken; *Askerlik* dersinden erkekler, *Biçki-Dikiş* dersinden ise kadınlar faydalanmaktaydı.

Okul programı birinci yılında, *Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano, Entonation, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Fen Bilgisi ve Biyoloji, Fransızca, Riyaziye, Resim, Beden Terbiyesi* ve *Biçki-Dikiş* olmak üzere 11 dersten oluşmaktadır. *Entonation*, bir müzik ürünü icra edilirken seslerin doğru perdeden çıkartılması ile ilişkilidir.³⁵⁷

İlgili ders dağıtım çizelgesinin ikinci yılında *Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano, Entonation, Armoni, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Fen Bilgisi ve Biyoloji,*

³⁵⁵ Kültür Bakanlığı, *Türkiye Okulları Kılavuzu*, ss.22-23.

³⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, "Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)", 30 Ağustos 1931 s.7.

³⁵⁷ Ahmet Say, *Müzik Sözlüğü*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara 2005, s.180.

Fransızca, Riyaziye, Resim, Beden Terbiyesi ve Biçki–Dikiş olmak üzere 12 ders bulunmaktaydı. *Armoni* dersi, bu sınıftan itibaren yeni bir ders olarak programda yer almaktaydı.

Anılan haftalık ders çizelgesinin üçüncü yılında *Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano, Entonation, Armoni, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Fen Bilgisi ve Biyoloji, Fransızca, Riyaziye, Resim, Beden Terbiyesi, Biçki–Dikiş* dersleri yer almaktadır. İkinci yıl görülen derslere ek olarak *Yurt Bilgisi*, programa dâhil edilen bir genel kültür dersi olmuştur.

Dördüncü yılın haftalık programında *Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano, Entonation, Armoni, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Fen Bilgisi ve Biyoloji Fransızca, Riyaziye, Beden Terbiyesi, Biçki–Dikiş* dersleri bulunmaktadır. Okulda ilk üç yıl boyunca okutulan *Türkçe* dersinin yerini 4. yıl *Edebiyat* dersi almıştır.

Adı geçen haftalık ders dağıtım çizelgesinin beşinci yılında *Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano, Entonation, Armoni, Kontrpuvan, Müzik Formları B., Müzik Aletleri, Musiki Tarihi, Didaktik ve Metodik, Terbiye ve Ruhیات, Edebiyat, İçtimaiyat, Fransızca, Beden Terbiyesi, Biçki–Dikiş* olmak üzere 14 ders bulunmaktadır. *Kontrpuvan, Müzik Formları B., Müzik Aletleri, Musiki Tarihi* bu yıl programında görülen yeni alan dersleridir. Sözü edilen dersler ile birlikte, beşinci yıl programından itibaren meslek eğitiminin artırıldığı görülmektedir. *Müzik Formları*, biçim bilgisi ile ilgilidir.³⁵⁸ *Terbiye ve Ruhیات* ile *İçtimaiyat* ise yine bu yıl programa dâhil edilmiştir.

İlgili haftalık ders dağıtım çizelgesinin son yılında ise *Koro, Enstrüman, Şan, Obl. Piyano, Entonation, Armoni, Kontrpuvan, Müzik Formları B., Musiki Tarihi, Sanat Tarihi, Koro İdaresi ve Tatbikatı, Tatbikat ve Kritik, Müzik Estetiği, Terbiye ve Terbiye Tarihi, Edebiyat, İçtimaiyat, Fransızca, Beden Terbiyesi, Biçki–Dikiş* olmak üzere on altı ders bulunduğu görülmektedir. *Sanat Tarihi, Koro İdaresi ve Tatbikatı, Tatbikat ve Kritik, Müzik Estetiği* bu yıl programında görülen yeni alan dersleridir. *Tatbikat ve Kritik*, diğer öğretmen yetiştirme programlarındaki gibi eğitim süresi boyunca yapılan öğretimin çıktılarını tespit edebilmeyi sağlayan bir ders olarak son yılda yer aldığı düşünülmektedir. *Müzik Estetiği*, güzellik kavramının müzik ile

³⁵⁸ Say, *Müzik Sözlüğü*, s.362.

ilişkinini inceleyen bir bilimdir.³⁵⁹ *Terbiye ve Terbiye Tarihi* ise öğretmenlik alanına ait olan bir dersti.³⁶⁰

4.5.1.2.2. Kadın Orta Öğretmen Okulu Ders Programları

Atatürk Dönemi'nde her kademe için öğretmen yetiştirme çalışmaları devam ederken, dönemin başlarında ortaokullara öğretmen yetiştirme; öğretmen okuluna dahil edilen, orta öğretmen okulu ile yapılmaktaydı. Fakat bu girişimin uzun sürmediği bilinmektedir.³⁶¹ Orta öğretmen okulları bağlamında kadın öğretmen eğitimi, 31 Temmuz 1923 tarihli *Muallimler Mecmuası*'nda yer alan Orta Darülmualimat programı dikkate alınarak incelenmiştir.

Tablo 4.22. Orta Kadın Öğretmen Okulu Programında Yer Alan Ortak Dersler³⁶²

Dürûs-ı Müştereke	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl
Türkçe	3	2	2
Ecnebi Lisanı	4	4	4
Ruhiyyat	2	-	-
Usul-i Tedris	-	2	-
Terbiye Tarihi	-	-	2
Tabikat-ı Dersiyeye	-	-	6
Toplam	9	8	14

Dârülmualimât Kısım-ı Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası'na göre III. yıldaki *Tatbikat-ı Dersiyeye*, ikişer ikişer, haftada 3 gün ve öğleden sonra yapılacaktır. İlk iki sınıfın dördüncü saatinden sonraki zamanı ve üçüncü sınıfın da haftada üç günü öğleden sonra tamamen serbest mesaiye tahsis olunacaktır. Ek derslerden *Gına* ve *Terbiye-i Bedeniye* derslerine, ilk iki sınıfta birer saat tahsis edilecek ve bu dersler öğleden sonra yapılacaktır.³⁶³ Tablo 4.22'ye göre kadın orta öğretmen okulu programında her bölümün alması gereken ortak dersler *Türkçe*, *Ecnebi Lisanı*, *Ruhiyyat*, *Usûl-i Tedris*, *Terbiye Tarihi* ve öğretmenlere öğrendiklerini uygulama imkânı sunan *Tatbikat-ı Dersiyeye* şeklindeydi. Program incelendiğinde, eğitim ve öğretimin her alanında önemli görülen *Türkçe* ve *Ecnebi Lisanı* derslerinin her sınıf düzeyinde okutulduğu görülmektedir. *Usûl-i Tedris*,

³⁵⁹ Say, *Müzik Sözlüğü*, s. 362.

³⁶⁰ Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, s.44.

³⁶¹ Sadrettin Celal Antel, *Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Lahiya*, haz. Niyazi Altunya, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara 2019, s.133.

³⁶² *Muallimler Mecmuası*, "Dârülmualimât Kısım-ı Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası", No:11, 31 Temmuz 1923, s. 216.

³⁶³ *Muallimler Mecmuası*, "Dârülmualimât Kısım-ı Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası", s. 218.

Terbiye Tarihi ve Tatbikat-ı Dersiye'den oluşan pedagoji dersleri, ortak derslerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 4.23. Orta Kadın Öğretmen Okulu Edebiyat Bölümü Alan Dersleri³⁶⁴

	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl
Türkçe			
Kavaid	1	1	-
Tahrir	1	1	1
Şerh-i Mütûn ve Kıraat-ı Edebiyye	3	3	2
Türk Edebiyatı Tarihi	2	2	-
Umumi Edebiyat Tarihi (Şark ve Garp Mücmelen)	2	2	2
Bediiyat	-	1	1
Felsefe-i İlmiye – Tatbiki Mantık	1	1	-
Arabi	3	3	2
Farisi	2	2	2
Toplam	15	16	10
Ortak Dersler	9	8	14
Toplam	24	24	24

Kadın orta öğretmen okulu *Edebiyat* bölümü programı; *Türkçe*, *Türk Edebiyatı Tarihi*, *Umumi Edebiyat Tarihi*, *Bediiyat*, *Felsefe-i İlmiye – Tatbiki Mantık*, *Arabi* ve *Farisi* olmak üzere 7 dersten meydana gelmektedir. *Türkçe*, *Umumi Edebiyat Tarihi*, *Arabi* ve *Farisi* dersleri edebiyat bölümünün her sınıf düzeyinde yer alan temel derslerdir. Bu derslerin her eğitim-öğretim döneminde işlenmesinin nedeninin, alan bilgisi adına önemli görülmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. *Türkçe*; *Kavaid (Dil Bilgisi Kuralları)*, *Tahrir (Yazma)*, *Şerh-i Mütûn ve Kıraat-ı Edebiyye (Metinlerin Şerhi ve Edebi Okuma)* kısımlarından oluşan bir derstir. Ortak dersler dâhil edildiğinde *Edebiyat* bölümünün bir haftalık ders saati 24 olmaktadır.

³⁶⁴ *Muallimler Mecmuası*,“Dârülmuaallimât Kısım-ı Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası”, s.216.

Tablo 4.24. Orta Kadın Öğretmen Okulu Tarih-Coğrafya Bölümü Alan Dersleri³⁶⁵

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III. Yıl
Tarih-i Umumi	3	3	2
Tarih-i Medeniyet	2	2	1
Türk Tarihi	1	2	2
Umum-i Coğrafya Riyazi, Tabii', Hayati ve Beşeri, İktisadi	2	1	1
Memalik Coğrafyası	2	2	2
Türkiye Coğrafyası	-	2	1
İlm-i İktisad	2	2	1
Malumat-ı Kanuniyye	2	2	-
Ameli Topografya	1	-	-
Toplam	15	16	10
Ortak Dersler	9	8	14
Toplam	24	24	24

Tablo 4.24'e göre, kadın orta öğretmen okulu *Tarih-Coğrafya* bölümü programı *Tarih-i Umumi*, *Tarih-i Medeniyet*, *Türk Tarihi*, *Umum-i Coğrafya*, *Memalik Coğrafyası*, *Türkiye Coğrafyası*, *İlm-i İktisad*, *Malumat-ı Kanuniyye*, *Ameli Topografya* olmak üzere 9 dersten meydana gelmektedir. *Tarih-i Umumi*, *Tarih-i Medeniyet*, *Türk Tarihi*, *Umum-i Coğrafya*, *Memalik Coğrafyası*, *İlm-i İktisad* dersleri her sınıf düzeyinde yer alan ana derslerdir. *Umumi coğrafya*; *Riyazi*, *Tabii*, *Hayati ve Beşeri*, *İktisadi* coğrafya olmak üzere dört başlıkta aktarılmaktadır. Ortak dersler dâhil edildiğinde *Tarih-Coğrafya* bölümünün bir haftalık ders saati 24 olmaktadır.

³⁶⁵ *Muallimler Mecmuası*, "Dârülmua'llimât Kısm-ı Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası", ss. 216-217.

Tablo 4.25. Orta Kadın Öğretmen Okulu Riyâziye Bölümü Alan Dersleri³⁶⁶

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl
Hesap	3	3	-
Mütemmimat –ı Cebir	2	2	2
Hendese-i Müsteviye (Mücesseme, Resmiye, Münhaniyat)	3	2	2
Müsellesat	-	2	2
Kozmografya	-	1	1
Mihanik	-	1	1
Resim Hattı	2	2	2
Usul-ı Defteri ve Usul-ı Muhasebe	2	1	-
Mesail-i Riyaziye	3	-	-
Topografya	-	2	-
Toplam	15	16	10
Ortak Dersler	9	8	14
Toplam	24	24	24

Tablo 4.25'e göre kadın orta öğretmen okulu Riyâziye bölümü programı *Hesap, Mütemmimat–ı Cebir, Hendese-i Müsteviyye, Müsellesat, Kozmografya, Mihanik, Resim Hattı, Usul-ı Defteri ve Usul-ı Muhasebe, Mesail-i Riyaziye, Topografya* olmak üzere 10 dersten meydana gelmektedir. *Mütemmimat –ı Cebir, Hendese-i Müsteviye* ve *Resim Hattı* dersleri her sınıf düzeyinde yer alan ana derslerdir. *Hendese-i Müsteviye* dersi; *Mücesseme, Resmiye* ve *Münhaniyat* olmak üzere üç başlıkta işlenmektedir. Ortak dersler dâhil edildiğinde *Riyâziye* bölümünün bir haftalık ders saati 24 olmaktadır.

Tablo 4.26. Orta Kadın Öğretmen Okulu Tabiiye Bölümü Alan Dersleri.³⁶⁷

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl
Hayvanat	3	2	-
Nebatat	3	2	-
Teşrih ve Fizyoloji	-	4	-
Taşerruh-ı Hodbini	1	2	-
Tabakatü'l Arz	-	-	2
Hıfz-ı Sıhha-i İctimai ve Mekatib	-	1	2
Hıfz-ı Sıhha-i Etfal	-	-	2
Hikmet-i Tabiiye	4	3	2
Kimya (Uzvi, Gayr-i uzvi)	4	2	2
Toplam	15	16	10
Ortak Dersler	9	8	14
Toplam	24	24	24

³⁶⁶ Muallimler Mecmuası, "Dârümuallimât Kısım-ı Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası", s. 217.

³⁶⁷ Muallimler Mecmuası, "Dârümuallimât Kısım-ı Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası", s. 217.

Kadın orta öğretmen okulu *Tabîye* bölümü programı *Hayvanat, Nebatat, Teşrih ve Fizyoloji Taşerruh-ı Hodbini, Tabakatü'l Arz, Hifz-ıs-Sıhha-i İctimai ve Mekatib, Hifz-ıs-Sıhha-i Etfal, Hikmet-i Tabîye* ve *Kimya* olmak üzere 9 dersten meydana gelmektedir. *Hikmet-i Tabîye* ve *Kimya* dersleri her sınıf düzeyinde yer alan ana derslerdir. *Kimya* dersi; *Uzvi* ve *Gayr-i Uzvi* olmak üzere iki başlıkta verilmektedir. Ortak dersler dâhil edildiğinde *Tabîye* bölümünün bir haftalık ders saati 24 olmaktadır.

Öğretmen yetiştirme hususunda büyük bir atılım olarak görülen ve ortaokullara kadın öğretmen yetiştirilmesine katkı sağlayan başka bir kurum ise Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'dür. Okul, hazırlık ve mesleki olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Hazırlık kısmı iki yıl öğretim yapmaktadır.³⁶⁸ Bu kısmın görevi, öğrencilere genel kültür eğitimi sunmak ve onları meslek eğitimine hazırlamaktır. Mesleki kısım ise bir buçuk yıldan ve üç dönemden oluşmaktadır. I. Dönem ekimde başlayıp şubat başında bitmekteydi. II. Dönem ise 15 Şubat'tan mayıs sonuna kadar sürmekteydi. III. Dönem'de ise öğrenciler, uygun görülen konuların birinden proje ödevi hazırlamak durumundaydı.³⁶⁹ Okulun, 1931 yılında yayımlanan mesleki kısım ders programı, Tablo 4.27'de sunulmuştur.

³⁶⁸ Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, s.48.

³⁶⁹ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.210.

Tablo 4.27. 1931 Yılında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü “Mesleki Sınıfları”
Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.³⁷⁰

Dersler	Tarih-Coğ. Şubesi			Edebiyat Şubesi			Tabiiye Şubesi			Riyaziye Şubesi		
	Sömestr			Sömestr			Sömestr			Sömestr		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Tarih	3)	3	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk Tarihi	3)	3)	3)	3)	3)	3)	-	-	-	-	-	-
Sanat Tarihi	-	1)	1)	-	1)	1)	-	-	-	-	-	-
Coğrafya	3	3)	3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İçtimaiyat	-	1)	1)	-	1)	1)	-	-	-	-	-	-
Türkçe-Edebiyat	-	-	-	5	5	5	-	-	-	-	-	-
Batı Edebiyatı	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-
Fizik	-	-	-	-	-	-	3	3	4	3	3	4
Kimya	-	-	-	-	-	-	3	4	3	-	-	-
Nebatat	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-
Hayvanat	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-
Jeoloji	-	-	(1	-	-	-	-	-	(2	-	-	-
Riyaziye	-	-	-	-	-	-	(3	-	-	6	6	6
Ticaret Hesabı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Kozmoğrafya	-	-	1)	-	-	1)	-	-	1)	-	-	1)
Pedagoji	4)	5)	6)	4)	5)	6)	4)	5)	6)	4)	5)	6)
Hıfzıssıhha	1)	-	-	1)	-	-	1)	-	-	1)	-	-
Ecnebi Lisanı	(6	(6	(6	(6	(6	(6	(6	(6	(6	(6	(6	(6
	20	22	25	22	23	25	22	22	24	21	21	24
Resim	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1
Elişleri	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1
Musiki İlimleri	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jimnastik	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Toplam	26	28	29	26	27	29	28	28	28	25	25	28
Pedagoji Şubesi												
							Sömestr		Sömestr		Sömestr	
							I		II		III	
Pedagoji							8		8		8	
Umumi, Tecrübi, Çocuk ve Gençlik Ruhiyatı							3		3		2	
Felsefe Tarihi							-		3		3	
İçtimaiyat							-		2		2	
Maarif Teşkilatı ve Teftiş							-		-		2	
Hıfzıssıhha							(1		-		-	
Ecnebi Lisanı							(6		(6		(6	
							18		22		23	
Resim							2		2		1	
Elişleri							3		1		1	
Musiki İlimleri							1		1		1	
Jimnastik Nazariyatı							1		1		1	
Toplam							25		27		27	

Tablo 4.27’ye göre, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü mesleki kısmının; *Tarih-Coğrafya, Edebiyat, Tabiiye, Riyaziye* ve *Pedagoji* olmak üzere beş bölümde öğrenci yetiştirdiği görülmektedir. Programda yer alan; *Pedagoji, Ecnebi*

*) işaretli dersler tamamen, (işaretli dersler kısmen müşterektir.

³⁷⁰ *Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü*, Ankara 1931, s.5,6 akt. Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.212.

Lisani, Resim, Elişleri, Musiki İlimleri ve Jimnastik derslerinin, bütün bölümlerde üç dönem boyunca okutulduğu anlaşılmaktadır.

Tarih-Coğrafya bölümü ders programı, ortak dersler dâhil olmak üzere 14 dersten oluşmaktadır. *Tarih, Türk Tarihi ve Coğrafya* üç dönem boyunca programda yer almaktadır. Bununla birlikte *Hıfzıssıhha* dersi yalnızca I. Dönem okutulmaktadır. *Sanat Tarihi* ve *İçtimaiyat* II. ve III. Dönem programında yer alırken, *Jeoloji* ve *Kozmoğrafya* III. Dönem okutulan derslerdir.

Edebiyat bölümü ders programında, ortak dersler ile birlikte 14 ders bulunmaktadır. *Türk Tarihi* ve *Türkçe-Edebiyat* üç dönemde de okutulmaktadır. *Tarih* ve *Hıfzıssıhha* yalnızca I. Dönem programında yer alırken; *Sanat Tarihi, İçtimaiyat* ve *Batı Edebiyatı* II. ve III. Dönem dersleri arasındadır. *Kozmoğrafya* ise bu bölümde de yalnızca III. Dönem okutulan bir ders olmaktadır.

Tabiiye bölümü ders programında, ortak dersler dâhil olmak üzere 14 ders yer almaktadır. Bölümün üç dönem boyunca okutulan dersleri *Fizik* ve *Kimya* olmaktadır. Bunlardan farklı olarak I. Dönem programında; *Nebatat, Riyaziye* ve *Hıfzıssıhha* dersleri görülmektedir. II. Dönem dersleri arasında *Nebatat* ve *Hayvanat*; III. Dönem derslerinde ise *Hayvanat, Jeoloji* ve *Kozmoğrafya* bulunmaktadır.

Riyaziye bölümü ders programı, toplamda 11 dersten oluşmaktadır. *Fizik, Riyaziye* ve *Ticaret Hesabı*, üç dönem boyunca okutulan derslerdir. Bununla birlikte *Hıfzıssıhha* yalnızca I. Dönem, *Kozmoğrafya* ise yalnızca III. Dönem programında yer almaktadır.

Pedagoji bölümü ders programında, ortak dersler ile birlikte 10 ders bulunmaktadır. *Pedagoji-Umumi, Tecrübi, Çocuk ve Gençlik Ruhiyatı* ve *Felsefe Tarihi* üç dönem boyunca okutulan derslerdir. *İçtimaiyat* ile *Maarif Teşkilatı ve Teftiş* dersleri, II. ve III. Dönem öğretilmektedir. Bununla birlikte *Hıfzıssıhha*, yalnızca III. Dönem programında yer almaktadır.

4.5.1.2.3. Kadın Mesleki ve Teknik Öğretmen Eğitimi Ders Programları

Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun ilk kısmı, ortaokullara biçki-dikiş ve ev idaresi öğretmeni yetiştirmekteydi.³⁷¹ İki yıllık alan eğitimini tamamlayan öğrenciler,

³⁷¹ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.53.

ortaokullarda öğretmen olarak görevlendirilmekteydiler.³⁷² Üç yıllık İhtisas bölümünü tamamlayarak uzman olan öğrenciler ise enstitülere ve akşam sanat okullarına meslek öğretmeni olarak atanıyorlardı.³⁷³ Kız Teknik Öğretmen Okulu'nda yer alan bölümlerin haftalık ders programları Tablo 4.28'de sunulmuştur.

³⁷² *Cumhuriyet*, "Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Ertik Öğretmen Okulu", 14 Ağustos 1938, s.6.

³⁷³ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s. 240.

Tablo 4.28. Kız Ertek Öğretmen Okulu Haftalık Ders Cetveli.³⁷⁴

Dersler	Sınıf I							Sınıf II							Sınıf III
	Biçki-Dikiş	Moda	Ev ida. yemek	Nakış	Çamaşır	Yapma çiçek	Mesleki Resim	Biçki-Dikiş	Moda	Ev ida. yemek	Nakış	Çamaşır	Yapma çiçek	Mesleki Resim	Her meslek şubesinde İhtisas sınıfı
1.Biçki-dikiş	20	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	Bu sınıfta talebe ayrıldıkları ihtisas şubelerinde göre münhasıran ihtisasları dâhilinde ve o şubenin atölye şeflerinin veya öğretmenlerinin gösterdikleri işlerde bir haftalık mesai müddetince çalışırlar. Şimdilik bu ihtisaslar; biçki-dikiş, moda, ev idaresi-yemek, nakış, çamaşır, yapma çiçek, çocuk bakımı,(1) mesleki resim şubelerine inhisar etmektedir.
2.Modu	-	14	-	-	-	2	-	-	14	-	-	-	-	-	
3.Yapma Çiçek	-	6	-	-	-	20	-	-	5	-	-	-	19	-	
4. Ev idaresi ve yemek pişirme tatbikatı	2	2	21	2	2	2	2	2	2	20	2	2	2	2	
5.Mesleki Resim	4	4	2	6	6	6	22	4	4	1	6	6	6	21	
6.Çamaşır	2	2	-	2	20	-	-	2	2	-	2	19	-	-	
7.Nakış	2	2	-	20	2	2	6	2	2	-	19	2	2	6	
8.Çocuk Bakımı, fizyoloji, hasta bakımı ve hıfzıssıhha	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
9.Nebatlar ve hayvanlar	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10.Umumi fizik	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
11.Fiziğin ev idaresine tatbiki	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	
12.Umumi kimya	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
13.Kimyannın ev idaresine tatbiki	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	
14. Gıda fenni	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	
15.Mensucat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	
16. Mimari ve mobilya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	
17.Edebiyat	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	
18.Psikoloji ve pedagoji	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
19.Yabancı Dil	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
20.Askerlik	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	40	40	40	40	40	40*	40	40	40	40	40	40	40	40	

(1)Birinci ve ikinci sınıflarda ayrıca çocuk bakımı şubeleri yoktur. Üçüncü sınıftaki bu şubeye, ikinci sınıfı ikmal edenlerden çocuk bakımında en çok kabiliyetli görülenler seçilir.

³⁷⁴ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye’de Teknik Öğretim I*, s.177.

* Yapma Çiçek bölümü ders programında yer alan saatler incelendiğinde, toplam ders saatinin 42 olduğu görülmektedir.

Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun 1938-1939 yılına ait ders programını içeren tablo incelendiğinde, *Çocuk Bakımı* bölümü ile birlikte bu okula ait 8 ihtisas bölümünün bulunduğu görülmektedir. Birinci sınıf programında bulunan; *Edebiyat, Psikoloji ve Pedagoji, Yabancı Dil ve Askerlik*, her bölümün gördüğü ortak dersler olmakta ve ikinci sınıf programındaki her uzmanlık sınıfında yer almaktadır. Bununla birlikte *Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim ve Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha* dersi, bütün bölümlerin I. ve II. sınıfında okutulmaktadır.

Tablo 4.28'e göre, Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun, *Biçki-Dikiş* bölümünün haftalık ders programında *Biçki-Dikiş, Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim, Çamaşır, Nakış, Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha* meslek dersleri bulunmaktaydı. Bölümün ana dersi olması nedeniyle *Biçki-Dikiş*'in ders saati diğer derslerden fazla olmaktadır. Bununla birlikte *Mesleki Resim*'in saati değerlendirildiğinde bu dersin alan dersi öğrenimini desteklediği düşünülmektedir. Bölümde öğrenim gören öğrenciler; kadın ve çocuk elbiseleri ile kadın-erkek çamaşırlarının kesim ve dikimi üzerine uzmanlaşmaktaydı.³⁷⁵

Söz konusu okulun bir diğer bölümü *Moda*'dır. Bu bölümün haftalık ders programının meslek derslerini; *Moda, Yapma Çiçek, Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim, Çamaşır, Nakış, Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha* oluşturmaktadır. Bölümün ana dersi olması nedeniyle *Moda* ders saati diğer ders saatlerinden fazla olmaktadır. Bölüm için önem taşıyan ve saat sayısı fazla olan diğer ders ise *Yapma Çiçek*'tir.³⁷⁶ Bu durum; *Yapma Çiçek*'in, *Moda* bölümünden ayrılmış olması ile ilişkilendirilmektedir. Burada öğrenim gören öğrenciler; kadın ve çocuk şapkaları, çantalık gibi alanlarda uzmanlaşmaktaydı.³⁷⁷

Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun *Ev İdaresi ve Yemek Pişirme* bölümünün haftalık ders programında; *Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim, Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha, Nebatlar ve Hayvanlar, Umumi Fizik, Fiziğin Ev İdaresine Tatbiki, Umumi Kimya, Kimyanın Ev İdaresine Tatbiki, Gıda Fenni, Mensucat, Mimari ve Mobilya* meslek dersleri yer almaktadır. Bu derslerden, *Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim, Çocuk Bakımı,*

³⁷⁵ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.48.

³⁷⁶ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.54.

³⁷⁷ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.48.

Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha, Gıda Fenni, iki öğretim yılı boyunca görülmektedir. Bölümün ana dersi *Ev idaresi ve Yemek Pişirme*'dir. Bu nedenle programda en fazla ders saatine sahip olmaktadır. Bu bölümdeki öğrenciler; ev içi yönetimi ve girişimcilik alanında uzmanlaşmış bir şekilde mezun olmaktadır.³⁷⁸

Nakış bölümünün haftalık ders programı değerlendirildiğinde meslek eğitiminin; *Nakış, Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim, Çamaşır, Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha* derslerinden oluştuğu görülmektedir. Bölümün ana dersi olması nedeniyle *Nakış*'ın ders saati diğer derslerden fazladır. *Mesleki Resim*'in saati değerlendirildiğinde bu dersin, alan öğrenimini desteklediği düşünülmektedir. Bu durum, *Biçki-Dikiş* bölümü ile benzerlik göstermektedir. Öğrenciler; geleneksel ve Batı tarzı nakış, file ve örgü işlerini öğrenmekle birlikte kadın-erkek çamaşırı yapmak üzere bu bölümden mezun olmaktadır.³⁷⁹

Çamaşır bölümünün meslek eğitimi ise; *Çamaşır, Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim, Nakış, Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha* dersleri ile verilmektedir. Bölümün ana dersi *Çamaşır*'dır. Bu nedenle programda en fazla ders saatine sahip olmaktadır. *Mesleki Resim* dersi, *Biçki-Dikiş* ve *Nakış* bölümlerinde olduğu gibi bu bölümde de ders saati en fazla olan ikinci ders olarak programda yer almaktadır.

Yapma Çiçek bölümünün haftalık ders programı değerlendirildiğinde; *Yapma Çiçek, Moda, Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Mesleki Resim, Nakış, Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha* dersleri çerçevesinde mesleki eğitimin sağlandığı görülmektedir. *Yapma Çiçek*, bölümün ana dersi olmakla birlikte toplam ders saatinin büyük kısmını oluşturmaktadır. *Mesleki Resim*, ders saati bakımından *Yapma Çiçek*'ten hemen sonra gelmektedir. Bu durum *Biçki-Dikiş, Nakış* ve *Çamaşır* bölümleri ile benzerlik göstermektedir.

Mesleki Resim bölümünün haftalık ders programı *Mesleki Resim, Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı, Nakış, Çocuk Bakımı, Fizyoloji, Hasta Bakımı ve Hıfzıssıhha* olmak üzere 4 dersten oluşmaktadır. Bölümün alan dersi *Mesleki Resim* olmaktadır. Bu sebeple programda en fazla ders saatine sahiptir. *Nakış* ise ders saati

³⁷⁸ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.48.

³⁷⁹ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.48.

fazla olan ikinci ders olarak programda yer almaktadır. Bu bölümün amacı; öğrencilerin model resimciliği, kroki çizimi, nakış resimleri konularında uzmanlaşmasını sağlamaktır.³⁸⁰

4.5.1.3. Yüksek Muallim Mektebi Kadın Öğretmen Eğitimi

Darümuallimin ve Darümuallimatların Ali kısmı, orta dereceli okullara öğretmen yetiştirme amacını taşımaktaydı. Ülkede yaşanan olaylar ve bunların eğitime yansması sonucu söz konusu kurumlar ihmale uğramış ve amacını kaybederek atıl bir hale gelmiştir. Darümuallimatların Ali kısmı artık yalnızca ilkokullara öğretmen yetiştiren bir kurum halini almış ve meslek eğitiminden uzaklaşmıştır.³⁸¹ Darülfünun ise birçok meslek dalına öğrenci yetiştirmekte, fakat öğretmen yetiştirmemekteydi. Bunun nedeni olarak, okulun alanında uzman kişiler yetiştirdiği, ancak öğretmenlerin meslek icralarında uzmanlık bilgisine gerek olmadığı düşüncesi gösterilmektedir.³⁸² 1924 yılında yapılan *İkinci Heyet-i İlmiye* toplantısında, Darümuallimin-i Aliye'nin adı, Yüksek Muallim Mektebi ile değiştirilerek bu kurumun Darülfünun teşkilatında yer alması kararlaştırılmıştır.³⁸³

İstanbul Darülfünunu'na bağlı olarak açılan Yüksek Muallim Mektebi, 7 Haziran 1925 tarihinde ilan edilen talimatname ile kurulmuştur.³⁸⁴ Yüksek Muallim Mektebi; *Edebiyat, Felsefe, Tarih-Coğrafya, Riyâziyat, Fizik-Kimya, Tabîyat, Sanâyi-i Nefise* olmak üzere yedi bölümden oluşmaktaydı.³⁸⁵ Fakat Darümuallimin'in yatılı öğrencilerinden bazıları bu sınavdan muaf tutulmuştur.³⁸⁶

Tablo 4.29. Yüksek Muallim Mektebi'ndeki Kadın Öğrenci İhtiyaçları İçin Verilen Bir Açık Eksiltme İlanı.³⁸⁷

Cinsi	Miktarı	Tahmini Fiyatı	İlk Teminat
Mantoluk Lacivert Kalın Kumaş	25 metre	1150	21,57
Mantoluk Lacivert İnce Kumaş	20-50 metre	950	35,63
Mantoluk Kumaş Muhtelif Renkte	70-130 metre	960	93,60
Tayyörlük Kumaş Muhtelif Renkte	160-180 metre	760	102,70

Okul ilk açıldığında yatılı veya gündüzlü olarak eğitim vermekteydi. Aynı zamanda parasız olması nedeniyle öğrencilerin bütün masrafları okul idaresi

³⁸⁰ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye'de Teknik Öğretim I*, s.47.

³⁸¹ İbrahim Alaaddin, "Darümuallimin ve Darümuallimat-ı Aliye Teşkilatı", s.73.

³⁸² Süleyman Şevket, "İlk ve Orta Darümuallimat - Muallimeliğe İhtiyaç-2-", s.207.

³⁸³ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, ss.182-183.

³⁸⁴ Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, s.43.

³⁸⁵ Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, s.44.

³⁸⁶ Becerikli, *Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978)*, s.154.

³⁸⁷ Cumhuriyet, "Yüksek Öğretmen Okulu Eksiltme Komisyonundan", 12 Aralık 1940, s.6.

tarafından karşılanıyordu.³⁸⁸ Bu duruma örnek teşkil eden veriler Tablo 4.29'da sunulmuştur. 1924-1925 eğitim-öğretim yılında okul idaresindeki iki müdür yardımcısından biri olan Meliha Hanım, kadın öğrencilerin müdür yardımcılığı görevini üstlenerek okulun ilk kadın müdür yardımcısı olmuştur.³⁸⁹ Bununla birlikte, okulda gece ve gündüz dönüşümlü olarak kalan bir kadın öğretmen yardımcısı bulunmakta ve öğrencileri denetlemekteydi.³⁹⁰ 1925-1926 eğitim-öğretim yılı Yüksek Muallim Mektebi, ödenek, gider ve görevli kadrosu maaş bilgilerini içeren veriler Tablo 4.30'da sunulmuştur.

³⁸⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi ve Okutulan Dersler*, 180.9.0.0/75.369.3, ss.3-7.

³⁸⁹ *Cumhuriyet*, 19.09.1924 akt. Becerikli, *Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978)*, s. 118.

³⁹⁰ Faik Reşid, "Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi" *Maarif Düsturu*, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası, İstanbul 1928, ss. 431-442 akt. Hayrünisa Alp, "Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C.12, S. 23, İstanbul 2013, s. 104.

Tablo 4.30. 1925-1926 Yılında Yüksek Öğretmen Okulu Heyet-i İdare ve İlmiyesinin Menşe ve Maaşları.³⁹¹

1926 Senesi Bütçesine Mevzu' Tahsisat								Senelik Masarifat							
Tesisat, Bedeli İcar Masarifi Saire		Tahsisat-ı Fevkalade Karşılığı		Ücret-i Maktua Karşılığı		Maaş Aslı Karşılığı		Alat ve Edevat ve Levazım-ı Dersiyeye		Mahrukat-ı Müteferrika İcar		İt'âm ve İlbas İçin		Toplam*	
Lira	g	Lira	g	Lira	g	Lira	g	Lira	g	Lira	g	Lira	g	Lira	g
3915		6190		7140		36660		3951	99	2936	47	31831	60	38730	6

Heyet-i Talimiye																					
İlmi Heyetin Bir Senelik Maaşları								Muallimler				Daimi Muallimlerin Menşeleri									
Maaş Aslı		Tahsisat-ı Fevkalade		Konferans Ücreti		Toplam		Müdürlükler		Daimi Muallimler		Türk Yüksek Mektebi		Ecnabi Yüksek Mektebi		Türk Orta Mektebi		Diğer Menşeler		Toplam	
Lira	g	Lira	g	Lira	g	Lira	g	Müdür	Toplam	Muallim	Toplam	Türk Yüksek Mektebi	Ecnabi Yüksek Mektebi	Türk Orta Mektebi	Diğer Menşeler	Toplam					
1359	99	2461	53	55		3876	52	3	3	4	4	1	1	1	1	4					

Memur ve Müstahdeminin Bir Senelik Maaşları								Müstahde min		Memurlar					Menşe'leri					
Maaş Aslı		Tahsisat-ı Fevkalade		Ücret-i Maktua		Toplam		Kadın	Erkek	Müdür	Muavin	Doktor ve Memurin-i Sıhhiye	Katib ve Muasib	Diğer Memurlar	Toplam	Türk Darülfünunu	Türk Yüksek Mektebi	Türk Orta Mektebi	Diğer Menşeler	Toplam
Lira	g	Lira	g	Lira	g	Lira	g													
2055		3304	52	7140		12499	52	7	12	1	2	2	1	3	9	5	1	2	1	9

Bu tabloya göre ödeneğin en fazla kısmı kurumun çeşitli giderlerine ayrılmıştır. Bu sırayı ödenen maaşlar ve yiyecek-giyecek giderleri takip etmektedir. Bununla birlikte okulun görevli kadrosu öğretmen, memur ve yardımcı personellerden oluşmaktadır. Okulda 4 kalıcı öğretmen, 9 memur ve 7'si kadın olan 19 yardımcı personel bulunmaktadır. Okulun memur kadrosunun; müdür, müdür yardımcısı, okul doktoru ve sağlık görevlisi, yazman-sayman ve diğer memurlardan oluştuğu görülmektedir. Memurların çoğunluğu, üniversite eğitime karşılık gelen Darülfünun mezunlarından oluşmaktadır. Okul kadrosunda doktor ve sağlık görevlisinin yer alması ve okulun yatılı olması, öğrenci reviri olduğunu düşündürmektedir.

* Tabloda yer alan "Senelik Masarifat" bölümü toplamının 38720,06 olduğu görülmektedir.

³⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, 1925-1926 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, ss.16-17.

Yüksek Muallim Mektebi'nde öğrenim görmek isteyen öğrenciler; T.C. vatandaşı olmak, öğretmenlik yapmaya herhangi bir engeli bulunmamak, herhangi bir suç işlememiş olmak şartlarını taşımak zorundaydılar.³⁹² Bununla birlikte, adayların mezun olduktan sonra Vekalet tarafından belirlenen bir yerde çalışmayı kabul etmeleri gerekmekteydi.³⁹³ Yüksek Muallim Mektebi'ne kabul için Darülfünun'da yapılan sınavlar; *Türkçe, Riyâziyat, Tabîiyat, Tarih, Coğrafya* ve *Yabancı Dil* sorularından oluşuyordu.³⁹⁴ *Sanay-i Nefise* bölümünde öğrenim görmek isteyen öğrenciler ise Sanay-i Nefise Mektebi'nde yapılan bir sınava girmek durumundaydılar.³⁹⁵ Bu okulda öğrenim gören öğrenci durumuna ilişkin veriler, Tablo 4.31'de sunulmuştur.

Tablo 4.31. 1925-1926 Yılında Yüksek Muallim Mektebi'nin Öğrenci Durumu.³⁹⁶

Mevcut Talebe				Sene İçinde Eğitimi Terk Eden							
Parasız											
Gündüzlü		Yatılı		Hastalıktan	Ceza Nedeniyle		Diğer Nedenlerle		Toplam		
K	E	K	E	E	K		K	E			
2	1	22	82	1	2		1	5	9		

Genel Sınav Öncesindeki Öğrencinin Bölümlere Ayrılmış Sayıları															
Fizik-Kimya		Riyaziyat		Tarih-Coğrafya			Felsefe		Edebiyat		Tabiiyat			İlahiyat	
Yatılı		Yatılı		Gündüzlü	Yatılı		Yatılı		Yatılı		Gündüzlü	Yatılı		Yatılı	
K	E	K	E	E	K	E	K	E	K	E	K	K	E	K	E
2	6	1	11	1	2	11	3	13	5	8	2	5	13	-	2

Genel Sınav Öncesindeki Bölümlere Ayrılmış Öğrencilerin Toplamı						Genel İmtihan Sonucu		
						Mezun Olan	Başarısızlıktan İhraç	Toplam
K			E					
20			65			12	1	13

Tabloya göre, 1925-1926 yılında Yüksek Muallim Mektebi'nin yatılı ve gündüzlü olarak iki şekilde eğitim verdiği görülmektedir. Okulda *Edebiyat, Felsefe, Tarih-Coğrafya, Riyâziyat, Fizik-Kimya, İlahiyat* ve *Tabîiyat* bölümleri bulunmaktaydı. 1925 yılında İlahiyat Fakültesi'ne de öğrenci gönderilmesi kararı üzerine *İlahiyat*, Yüksek Muallim Mektebi'nin bir bölümü haline gelmişti.³⁹⁷ 1925-

³⁹² *Cumhuriyet*, "Yüksek Muallim Mektebi Müdüriyetinden", 1 Ağustos 1929, s.5.

³⁹³ Faik Reşid, "Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi", ss. 431-442 akt. Alp, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi*, s. 107.

³⁹⁴ Faik Reşid, "Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi", ss. 431-442 akt. Alp, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi*, ss. 97-98.

³⁹⁵ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.189.

³⁹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası*, ss.16-17.

³⁹⁷ Becerikli, *Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978)*, s.128.

1926 eğitim-öğretim yılında okulda 107 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin 24'ü kadındır. Kadın öğrencilerin 2'si gündüzlü, 22'si ise yatılıdır. Öğrencilerin büyük bir kısmının yatılı okuması dikkat çekmektedir. Bu konuda, gündüzlü olarak eğitim veren bölüm sayısının az olmasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca okulun parasız olması ve ulaşım yetersizliğinin bu durumu etkilediği düşünülmektedir. Öğrenciler yalnızca hastalıktan değil, herhangi bir nedenle ya da disiplin suçu nedeniyle de okuldan ayrılmak durumunda kalmaktaydı. Aynı yıl 2'si cezalı toplamda 3 kadın öğrenci okuldan ayrılmıştır. Tabloya göre, mezun olma aşamasına gelen 20 kadın öğrenci bulunmaktadır. Bu kadınların 2'si *Fizik-Kimya*, 1'i *Riyâziyat*, 2'si *Tarih-Coğrafya*, 3'ü *Felsefe*, 5'i *Edebiyat*, 7'si ise *Tabîiyat* öğrencisidir. Bunların dışında, genel sınav sonucunda başarısız olanlar da okuldan atılmışlardır.

Bu okuldaki öğrencilerin, yıl içerisinde yapılan sınavlardan başarılı sayılabilmek için en az altı almaları gerekiyordu. Derslerden başarısız olan öğrencilere, iki dönem hak tanılmaktaydı. Bu hakkı değerlendiremeyen öğrenciler, masraflarını geri ödeyerek okuldan ayrılmak zorunda kalıyorlardı.³⁹⁸ Üç yıl, altı sömestr, sonunda bütün derslerini başarılı olarak veren öğrenciler, mesleki bilgilerini ölçen sözlü ve yazılı sınava tabii tutuluyorlardı. Yazılı sınav, bitirme tezi uygulaması ile benzerlik göstermekteydi. Bu iki aşamayı da geçen öğrenciler, mezuniyet belgeleri ile herhangi bir lisede stajlarına başlamaktaydı. Bir yıl süren bu görevi başarılı bir şekilde tamamlayan Yüksek Muallim Mektebi'nden mezun olmaya hak kazanmaktadır.³⁹⁹ Bu okuldan diploma almaya hak kazanan kadın öğrencilere ilişkin veriler, Tablo 4.32'de sunulmuştur.

³⁹⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi ve Okutulan Dersler*, 180.9.0.0/75.369.3, ss.4-5; Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.190.

³⁹⁹ Faik Reşid, "Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi", ss. 431-442 akt. Alp, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi*, ss.102-103.

Tablo 4.32. Yüksek Muallim Mektebi'nden Diploma Alan Öğrencilerin İstatistik Dairesindeki Sayıları.⁴⁰⁰

Eğitim-Öğretim Dönemi	Edebiyat		Tarih		Coğrafya		Tabiiye		Fizik-Kimya		Riyaziye		Mimari		Felsefe		Toplam			
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	T	
	1923-1924	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1924-1925	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1925-1926	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
1926-1927	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	4	13
1927-1928	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
1928-1929	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
1929-1930	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
1930-1931	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23
1931-1932	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26
1932-1933	-	-	-	2	-	1	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	7
1933-1934	4	-	1	3	3	1	1	7	3	2	1	-	-	1	-	-	13	14	27	
1934-1935	1	1	-	6	-	2	-	4	3	-	7	1	2	-	-	-	13	14	27	
1935-1936	1	2	-	2	-	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	2	7	9	
1936-1937	-	-	2	1	-	2	-	1	-	-	4	-	-	-	-	-	6	4	10	

Tablo 4.32'deki veriler eşliğinde okulda yer alan bölümler incelendiğinde kadın öğrencilerin *Tarih*, *Coğrafya* ve *Tabiiye* alanında etkin olduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca toplam mezun sayısının 1932-1933 yılından sonra dengeli dağılım sergilemeye başladığı ve kadın mezun sayısında artış yaşandığı söylenebilir.

Yüksek Muallim Mektebi'nin Darülfünun'a bağlı olması nedeniyle, öğrenciler bölüm derslerini Darülfünun'daki fakültelerde görmekteydiler. İlk üç yıl meslek bilgisi ve Darülfünun'da okutulan birtakım derslerle geçerken son yılda uygulama dersleri verilmekteydi. Okuldaki meslek eğitimi *Yabancı Dil*, *Terbiye*, *Terbiye Tarihi*, *Karşılaştırmalı Maarif Teşkilatı*, *Tedris Usulü*, *Mektepler Hıfzıssıhhası* ve *Meslek Konferansları* derslerinden oluşmaktaydı.⁴⁰¹ Bununla birlikte Yüksek Muallim Mektebi programında yer alan dersler Tablo 4.33'te sunulmuştur.

⁴⁰⁰ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s. 84.

⁴⁰¹ Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, s. 44.

Tablo 4.33. 1925-1926 Yılında Yüksek Muallim Mektebi'nde Okutulan Dersler.⁴⁰²

Bölgümler	Dersler						
Riyâziyat Zümresi	Tahlil-i Riyazi		Mihanik-i Riyazi		Umumi Hey'et	Riyaziyat-ı Umumiye	Umumi Fizik
Fizik, Kimya Zümresi	Riyaziyat-ı Umumiye		Umumi ve Tecrübi Fizik		Umumi Kimya		Ma'deniyyat
Tabüiyat Zümresi	Hayvanat		Nebatat		İlm-i Arz	Fizyoloji, Teşrih-i Umumi ve Hayvani	Tecrübi Fizik
Edebiyat Zümresi	Türk Tarih Edebiyatı				Şerh-i Mütun	Arap, Acem, Fransız, Alman, İngiliz Tarih-i Edebiyatından 2 Ders	
Felsefe Zümresi	Tarih-i Felsefe			Ruhiyat	Mantık		İçtimaiyat
Tarih, Coğrafya Zümresi	Tarih-i Kadim		Kurun-u Vusta	Kurun-u Cedide	Türkiye Tarihi	Kurun-u Vusta	İslam Tarihi
İlahiyat Zümresi	Tefsir ve Tefsir Tarihi	Hadis ve Hadis Tarihi	Ruhiyat	İslam Felsefesi	Din-i İslam Tarihi	İçtimaiyat	Türkiye ve İslam Coğrafyası
Yüksek Muallim Mektebinde Takip Edilecek Mesleki Ders ve Konferanslar			Fransızca		Almanca	İngilizce	Usul-i Tedris ve Terbiye

Tabloya göre okulda öğrencilerin meslek bilgilerinin pekiştirme adına sorumlu oldukları mesleki ders ve konferansların adı paylaşılmıştır. Programda bulunmayan, fakat okulun başka bir bölümü olan *Sanay-i Nefise*'nin dersleri *Resim, Mebadi-i Mimari, Modelaj, Usûl-i Terbiye, Resmin Usûl-i Tedrisi* şeklindeydi.⁴⁰³ Sözü edilen alan derslerinin *Sanay-i Nefise* Mektebi'nde verilmesi nedeniyle bu kısmın programda yer almadığı düşünülmektedir.⁴⁰⁴

Yüksek Muallim Mektebi'nin öğrenim yapılan ana binası ve yatakhane için seçilen binalar, birbirinden ayrı yerlerde bulunmaktaydı. Bu durum kadın öğrenciler açısından sorun teşkil etmiştir.⁴⁰⁵ Ana binada ise öğrenciler için derslikler haricinde, etüt odaları ve kütüphane bulunuyordu.⁴⁰⁶ Tablo 4.34'te adı geçen okulun kütüphanesinde 1925-1926 öğretim yılında mevcut kitap ve dergiler hakkındaki verilere yer verilmiştir.

⁴⁰² Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası*, ss.16-17.

⁴⁰³ Faik Reşid, "Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi", ss. 431-442 akt. Alp, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi*, ss.101-102.

⁴⁰⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi ve Okutulan Dersler*, 180.9.0.0/75.369.3, ss.4-5.

⁴⁰⁵ Becerikli, *Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978)*, s.235.

⁴⁰⁶ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s. 191.

Tablo 4.34. 1925-1926 Yılında Yüksek Muallim Mektebi Kütüphanesinde Mevcut Kitap ve Dergiler.⁴⁰⁷

Ruhیات		İçtimaiyat		Edebiyat		Edebiyat		Felsefe		Kimya ve Fizik	
Türkçe Cilt	Türkçe Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	Türkçe Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	Şark Cilt
18	2	29	47	4	52	63	93	46	2		
Tarih, Coğrafya Seyahatnameler		Ulum-ı Tabiiyye		Fenn-i Terbiye		İktisadiyyat	Ulum-ı Ziraiyye	Hıfzıszıhha-ı Tıbb	Ulum-ı Riyaziyye		
Garp Cilt	Türkçe Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	Türkçe Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	Türkçe Cilt	Türkçe Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	
50	248	51	52	48	1	8	2	5	59	14	
Lügat, Kamus, Ansiklopedi			Kütüb-ü Muhtelif	Mecmualar				Kitap Toplam	Mecmua Toplamı		
Şark Cilt	Garp Cilt	Türkçe Cilt	Türkçe Cilt	Fennî		Edebî					
				Garp	Türkçe	Garp	Türkçe				
9	17	20	9	27	56	3	689	955	775		

Tabloya göre okulda; *Edebiyat*, *Felsefe*, *Kimya-Fizik*, *Tarih-Coğrafya*, *Tabiiyat*, *Riyaziyyat*, *Ruhیات*, *İçtimaiyat* bilimlerine ait kitaplardan ve dergilerden oluşan bir kütüphane vardı. Bununla birlikte kütüphanede; eğitim, ekonomi, sağlık, ziraat alanlarına ait yapıtlar ve sözlükler bulunmaktaydı. Bu kitapların bir kısmı yabancı eserd. Eserler, Doğu ve Batı şeklinde iki kaynağa ayrılmaktadır. Aynı zamanda eserler arasında Batı kaynağının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Kütüphanede bulunan dergiler ise “Bilimsel ve Edebi” olarak iki başlığa ayrılmaktadır. Bu eserler Türkçe ve yabancı dildeydi. Tabloya bakıldığında ise yabancı dergilerin Batı kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

Yüksek Muallim Mektebi, ortaöğretimin ikinci kademesi olan liselere öğretmen yetiştiren bir kurum olarak Atatürk Dönemi’nde öğretmen ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmuş ve kadın öğretmen yetiştirme konusunda katkı sağlamıştır. Öğretmen eğitiminin kısmen de olsa üniversite tarafından üstlenilmesi, öğretmenlik mesleğinin yükseköğretim düzeyinde alanlaşmasını hızlandırmıştır. Darülmualimin’in açılması ile öğretime başlayan ve zamanla dönüşen Yüksek Muallim Mektebi dahilindeki yüksek öğretmen okulları aracılığıyla liselere öğretmen yetiştirme sistemi 1978 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası*, ss.16-17.

⁴⁰⁸ Cahit Kavcar, "Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 1, Ankara 1982, s. 205.

4.5.1.4. Ortaöğretime Kadın Öğretmen Yetiştirmede Alternatif Yöntemler

Atatürk Dönemi'nde ortaöğretime kadın öğretmen yetiştirme konusunda gösterilen gayretlerin yanı sıra bu yolda alternatif teşkil eden gelişmeler de söz konusu olmuştur. Bu çerçevede, Darülfünun ve yüksek ihtisas okullarından mezun olanlara öğretmen olmanın yolu açılırken; ehliyetname sınavlarının düzenlenmesi de gündeme gelmiştir. Ortaöğretimde kadın öğretmen olarak görev yapmak isteyip de mezuniyet şartını sağlayamayan, fakat ortaöğretim diplomasına sahip olanlar ya da orta dereceli meslek okullarından mezun olanlar için orta okul öğretmenliği sınavı düzenlenerek başarılı olanlara diploma verilmiştir.⁴⁰⁹ Bununla birlikte beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmesi adına, İstanbul Çapa'daki Kız Muallim Mektebi'nin yanında bir bina yaptırılmıştır.⁴¹⁰ 1926-1927 eğitim-öğretim döneminde, bu binada bir *Beden Terbiyesi* kursu açılmıştır.⁴¹¹ Kayıt şartları ve uygulanacak program, Maarif Vekâleti tarafından hazırlanan bir yönetmelik ile açıklanmıştır.⁴¹²

Kursun bir eğitim süresi 9 aydır.⁴¹³ İlk eğitim-öğretim dönemi için kursa 20 kadın öğrencinin alınması kararlaştırılmıştır. Kursa alınacak kadın öğrenciler: Ankara(3), İstanbul(6), İzmir(4), Trakya(2), Konya(2), Adana(2) ve Trabzon(1) illerinden seçilmekteydi. Yönetmeliğe göre, öğretmen okulu mezunu olan ve en az bir yıl öğretmenlik yapanlar bu kursa başvurabilmekteydi. Bununla birlikte, kursa 30 yaşından büyük öğrenciler kabul edilmemekteydi. *Beden Terbiyesi* kursunda eğitim görmek isteyen bir kadın öğrencinin sahip olması gereken boy uzunluğu en az 1.55 m, ağırlığı ise en az 55, en çok 75 kg'dı. Aynı zamanda kursa alınacak öğrencinin; iki hekimin onayından geçerek, beden eğitimi öğretmenliği yapabileceğine dair bir sağlık raporu edinmesi gerekiyordu.⁴¹⁴ Kurumun öğretmen kadrosunda kadınlar ile ilgilenmesi için Inge Nerman ve uzman bir ekip bulunmaktaydı.⁴¹⁵

⁴⁰⁹ Duman, *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, ss. 57-59.

⁴¹⁰ Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", s. 81.

⁴¹¹ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.223.

⁴¹² Tolga Şinforoğlu, "Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)", *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C. 18, Özel Sayı, Ankara 2020, ss. 89-90.

⁴¹³ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.V, s. 1791.

⁴¹⁴ "Terbiye-i Bedeniye Kursu Talimatnamesi", *Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası*, S. 9, 1926, ss. 17-18 akt. Şinforoğlu, "Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)", s. 90.

⁴¹⁵ Mehmet Yıldız, *Türkiye'ye Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Alanında Gelen Yabancı Uzmanların İstihdamı, Çalışmaları ve Etkileri (1923-1973)*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2020, s. 35.

Beden Terbiyesi kurs programında; *Beden Terbiyesi Nazariyatı, Fizyoloji, Anatomi, Mihanikiyeti Harekat, Hıfzıssıhha* dersleri ile *Spor Nazariyatı ve Tatbikat* dersleri yer almaktadır.⁴¹⁶ Teorik kısım dersleri kadın ve erkek öğrencilere aynı ortamda aktarılmakta, fakat bu durum diğer dersler için söz konusu olmamaktaydı.⁴¹⁷ Kurs, ilk eğitim-öğretim döneminde 21 kadın öğretmene eğitim vermiştir. Bunlardan 16'sı ilkokul, 5'i ise lise ve ortaokul beden eğitimi öğretmeni olmuştur.⁴¹⁸ Bu kurstan beden eğitimi öğretmeni olarak mezun olan Zehra Alagöz, alanında uzmanlaşması amacıyla Stokholm Yüksek Beden Eğitimi Enstitüsü'ne gönderilmiştir.⁴¹⁹ Bu kurs, Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü bünyesinde bir *Beden Terbiyesi* bölümü açılıncaya kadar ortaöğretimin kadın beden eğitimi öğretmeni ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.⁴²⁰

1926-1927 eğitim-öğretim yılında, ayrıca *Ev İdaresi* Kursu da açılmıştır.⁴²¹ Amacı, ortaöğretim kurumlarına ev idaresi öğretmeni yetiştirmektir. Yine bu yıl, *Pedagoji* sınıflarına terbiye, ruhiyat ve usûl-i tefris öğretmeni yetiştirmek amacıyla bir *Terbiye ve Ruhiyat Kursu* açılmıştır.⁴²²

1936 yılında Maarif Vekâleti, ilk öğretmen okulu mezunu ve en az iki yıl çalışarak başarı göstermiş olanlar için bir sınav düzenleme kararı almıştır.⁴²³ Sınavda başarılı olan öğretmenlere, ortaokul öğretmenliği diploması verilmekteydi. Başarısız olan öğretmenler ise isteğe bağlı olarak, 30 yaşını geçmediği takdirde; Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'nde üç yarıyıl boyunca bir eğitim-öğretim aldıktan sonra orta öğretmen okulu diplomasına sahip olmaktadır.⁴²⁴ Bu kursta yer alan dersler, ortaokula öğretmen yetiştiren örgün kurumların programları ile aynıydı. Kursta yapılan sınavlar da okulun sınavları ile eşti.⁴²⁵ Kadın öğretmen yetiştirmede,

⁴¹⁶ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.III-IV, s. 1547.

⁴¹⁷ Terbiye-i Bedeniye Muallimliği Kursu, 1927 akt. Osman Tolga Şinforoğlu, *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, İstanbul 1990, s. 11.

⁴¹⁸ *Maarif Vekâleti Mecmuası*, S.11. s.187 akt. Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s. 223.

⁴¹⁹ Cevdet Arun, "Türkiye'de Cumhuriyet Devrinde Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çalışmaları ve Aşamaları", *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, İstanbul 1990, s. 11.

⁴²⁰ Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.224.

⁴²¹ Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. I-II, s.681.

⁴²² Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s.225.

⁴²³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 5, C.11, 26.05.1936, ss.246-247.

⁴²⁴ *Cumhuriyet*, "Orta Mektep Hocalığı İçin 15 Haziran'da Bir İmtihan Açılacak", 7 Nisan 1936, s.3.

⁴²⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 5, C.18, 26.05.1937, s. 257.

diğer kademelerde olduğu gibi ortaöğretimde de hizmet-içi eğitim önemsenmiş, 1936’da kadın elişi öğretmenleri için *Ev İdaresi* Kursu açılmıştır.⁴²⁶

Orta öğretime öğretmen yetiştirmek için açılan kursların, meslekte yetkin hale getirme, disiplin alanına ait güncel bilgilerin takip edilmesini sağlama, teorik bilgileri hatırlatma ve eğitimde öğretim yöntemlerini gösterme amacı taşımakta olduğu anlaşılmaktadır.

⁴²⁶ *Ulus*, “Elişleri Muallimleri İçin Kurs”, 11 Haziran 1936, s.2.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bir milletin ilerleme düzeyi, o milleti oluşturan her birey dahilinde ölçülmektedir. Yalnız bir kısmın desteklenmesi, geri kalanın göz ardı edilmesi sonucunda hüsrana kaçınılmazdır. Toplumun daha iyiye ulaşmasında en önemli araç şüphesiz eğitimidir. Eğitim ise ekseninde kadın-erkek olduğu takdirde verim alınan bir değişken olmaktadır. Kadın, toplumun vazgeçilmez bir unsurudur. Bu nedenle kadının ve ona verilen eğitimin bu bağlamda değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Kadını sosyal yaşamdan soyutlayan, eğitimden mahrum bırakan bir toplumun yetiştirdiği kuşak ile kadın eğitimi adına ciddiyetle uğraşan bir toplumun oluşturduğu kuşağı kıyaslamak mümkün değildir. Ayrımlar ile dolu bir kuşakta büyüyen birey, öz benliğinde problem yaşama tehdidi ile karşı karşıya kalmakta ve bunun sonucunda topluma olan faydası tartışılır duruma gelmektedir. Bu durumu engellemek için kadın eğitimi üzerine eğilmek şarttır. İlerlemek isteyen topluluklar, eğitim hayatında kadınların küçük yaştan itibaren desteklenmesi gerektiği bilincine ulaşmış görünmektedir.

Buna örnek olarak, Osmanlı Devleti verilebilir. Tanzimat Döneminde, Avrupa ile kurulan ilişkilerin artması ve Batıya yakınlaşma sonucunda gerçekleşen modernleşme çalışmaları sayesinde dönemin eğitimi; eşitsizliği ortadan kaldırma ve halkın ilerlemesini sağlama amacı taşıyarak değişim ve dönüşüme uğramıştır. Atılan adımlarda Fransa etkisi görülen bu dönemde, özellikle kadınlar için yapılan öğretim faaliyetleri sorgulanmıştır. Kadınların eğitimlerinde oluşan boşluk; toplumun geri kalmışlığı ile ilişkilendirilmiş, kadınların okul hayatına devam edebilmesi bir problem haline getirilmiş ve çözüm aranmıştır. Her mahallede kadınlara bir sıbyan okulu tahsis edilerek, okullara devamın sağlanması için çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda ayrıca rüştiyeler de açılmıştır. Fakat verilen hizmetler, halk cephesinde istenilen karşılığı bulamamıştır. Aileler, kadınları okula göndermek istememekte, sıbyan okulundan sonra eğitim görmelerini yersiz bulmaktadır. Bu nedenle kadınlar için açılan rüştiyelere talep, beklentinin altında kalmıştır. Kadın eğitiminde diğer bir konu ise erkek öğretmenlerdir. Buhanlı bir gelişim dönemi olan ergenlik çağının, okul hayatına bir yansıması olarak; kadınların, erkek öğretmenler tarafından okutulması uygun görülmemekteydi. Bu nedenle kadın sıbyan okulları ve rüştiyelerin öğrencisiz kalması, toplumun eğitim seviyesinin istenileni verememesi akabinde

devletin siyasal, sosyal ve hukuki sahalarda ilerleme kaydedemeyişi sonucu kadın öğretmen yetiştirme yoluna gidilmiştir. Bu amaca hizmet etmek üzere Darülmuallimat adı altında bir kurum tesis edilmiştir.

Darülmuallimat, kadın öğretmen yetiştirme amacı taşısa da örtük amaçları da bulunmaktaydı. Bu okul, çocuklarına evde eğitim imkânı sunamayan ailelere, bir alternatif olmaktaydı. Bununla birlikte kadın öğretmen okulu, kimsesi olmayan ya da ev hayatının getirdiği adetlere maruz kalmak istemeyen kadınların çıkış kapısı olarak görülmüyordu. Aynı zamanda bu kurum, kadının çalışma hayatında var olmasını desteklemekte ve sosyal hayattaki yerini güçlendirmekteydi. Darülmuallimat'ın, kadının kültürel ilerleme sürecine katkı sağladığı azımsanamaz bir gerçektir. Darülmuallimat, her ne kadar istenen başarıyı tam manasıyla sağlayamasa da kendisinden sonraki eğitim kurumlarını temellendirmiştir.

1914-1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya savaşı ve sonrasında ortaya konan Milli Mücadele, tüm eğitim veren kurumları etkilemiştir. Savaşın uzaması sonucunda eğitim kurumları merkezi yönetimle idare edilemeyecek duruma gelmiş, birçoğu kapanmış veya eğitime ara vermek zorunda kalmıştır. Bu süreçte kadın öğretmen okulları da aynı tehditle karşılaşmış ve sürekli ya da geçici olarak kapatılmıştır. Savaş yıllarından sonra, okullar eğitim faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Ancak söz konusu kurumların kapanma sürecinde okuldan ayrılmak durumunda kalan kadın öğrencilerin, savaş sonrası yaşanan buhran nedeniyle okula dönüş süreci sancılı olmuştur. Bu durum kadın öğretmen yetiştirmede birtakım problemleri beraberinde getirmiştir.

Atatürk Dönemi'nin başında; yeni kurulan ülkede, halkın eğitim seviyesinin ülke geleceği için yetersiz olması nedeniyle özellikle eğitim alanının, sağlam temeller üzerine kurulması ve bu alanın çağın gereklerine ayak uydurması hedeflenmiştir. Bu uğurda, yeni kurulan Türkiye'de işleyişi hızlandırmak için eğitimde birliği sağlama kararı alınmış ve tüm eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. Bu gelişme sonrası öğretmen yetiştirme amacı taşıyan kurumlardaki problemlere çözüm geliştirmek adına düzenlemeler yapılmıştır.

Bu dönemde, ana okulu eğitimi için kadın öğretmen önemli görülmektedir. 1927 yılında Ankara Maarif Eminliği bünyesinde bir ana öğretmen okulu açılmıştır. 1932-1933 eğitim-öğretim yılından sonra bu okul kapatılmış ve ardından Ankara Kız

Teknik Okulu'nun *Çocuk Bakımı ve Biçki-Dikiş* bölümünde, anaokulu öğretmeni yetiştirilmeye başlanmıştır.

Yapılan yeniliklerin anlaşılma, özümseme ve halka ulaşması kısmında ilköğretime ve bu kademede çalışacak öğretmene ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle bahsi geçen öğretmenlerin iyi eğitilmeleri gerektiği düşünülüyordu. 1924 yılında, Darülmualimat'ın adı Kız Muallim Mektebi olarak değiştirilmiş ve sayıları artırılmıştır. 1932-1933 yılları arasında yapılan ve ilk öğretmen okullarını kapsayan bir düzenlemeyle kadın öğretmen okullarının eğitim süresi ortaokul sonrası 3 yıl olarak belirlenmiştir. 1926 yılından sonra köye ilk öğretmen yetiştirme amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda köy öğretmen okulu ve eğitim kurslarında, kadın köy öğretmeni yetiştirilmiştir. Yapılan çalışmalar, köylerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamasa da; kadın köy öğretmenleri, bu dönem sonrasında açılmış köy enstitülerinde eğitim görüp, buradan mezun olmuş birçok kadın öğretmene dayanak sağlamıştır. İlk öğretmen ihtiyacını karşılamak için ehliyetname sınavları açılmış, kısa sürede öğretmen yetiştirilmeye çalışılmıştır.

İlköğretime kadın öğretmen yetiştirilirken, ortaokullara da kadın öğretmen yetiştirilmesi desteklenmiştir. Bu doğrultuda İstanbul Darülmualimatı'na, öğretim süresi 3 yıl olan bir orta kısmın dâhil edilerek kadın orta öğretmen okullarının açılması kararlaştırılmıştır. 1924 yılında lise ve ortaokullara müzik öğretmeni yetiştirmek üzere Ankara'da Musiki Muallim Mektebi açılmış ve bu okul, 1938-1939 eğitim-öğretim yılında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü bünyesine geçmiştir. Orta öğretmen okullarının açılması kararı doğrultusunda önem taşıyan diğer kurum, 1926-1927 yıllarında Konya'da açılmıştır. Ayrıca Mesleki ve teknik okullara kadın öğretmen yetiştirme amacı ile 1934-1935 eğitim-öğretim yılında ilk Kız Teknik Öğretmen Okulu açılmıştır. Yapılan çalışmalara rağmen ortaöğretimde artan öğrenci sayısını karşılayacak kadın öğretmen yetiştirilememekteydi. Bu nedenle orta öğretmen yetiştirmede de alternatif uygulamalar geliştirilmiştir. Darülfünun ve yüksek ihtisas okullarından mezun olanlara öğretmen olmanın yolu açılırken, ehliyetname sınavlarının düzenlenmesi de gündeme gelmiştir.

Atatürk Dönemi'nde temel eğitime verilen öneme paralel olarak, ilköğretim okulu ve burada eğitim gören öğrenci sayıları diğer kademelere göre fazla olmaktadır. Bu nedenle kadın öğretmen sayısı yeterli gelmemektedir. Hali hazırda ilk öğretmen açığı, orta kadın öğretmen okullarına karşı talebi ve dolayısıyla öğrenci

sayısını olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra öğrenim gören kadınların sayıca az olması da ortaöğretime kadın öğretmen yetiştirme önünde engel olmaktadır. Aynı zamanda öğretmen kadrosunun büyük bir kısmı kadınlardan oluşan okullar, bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Öğretmen okulu mezuniyetinden sonra çalışma yerinin vekalet tarafından belirlenmesi, kadın öğretmenin mesleğini icrasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, kadın ilk öğretmen yetiştiren kurumların ders programlarına bakıldığında toplumsal cinsiyet rollerine ait veriler de elde edilmektedir. Özellikle *Biçki-Dikiş*, *Çocuk Bakımı* ve *Ev idaresi* dersleri, kadınların iyi bir ev yönetimi sağlayabilmesi ve beceri kazanması adına programda yer almıştır. Meslek eğitime yönelik amaçların ve programların da toplumsal cinsiyet rollerinin ağırlığı ile belirlendiği görülmektedir.

Kadın öğretmen okullarının, kuruluştan Atatürk Dönemi'nin sonuna kadar önemli bir gelişim yaşadığı görülmüştür. Okula giriş şartları, öğretim kadrosu, öğrenci sayıları, müfredat ve ders programları ihtiyaca ve dönemin koşullarına göre değişmiştir. Bu değişikliklerin sıklaşması öğretmen yetiştirme sürecinde karışıklığa neden olurken, bir yandan da sözü edilen değişkenler ile süreç güncel hale getirilmeye çalışılmıştır. Atatürk Dönemi'nin başında öğretmen yetiştirme meselesinde önemli bir çaba gösterilmiş ve bu meselenin kadın tarafında yapılan çalışmalar 1930'lu yıllarda sonuç vermeye başlamıştır. 1930-1931 yılından itibaren yetiştirilen kadın öğretmen sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır.

Kadın öğretmen yetiştirme süreci, erkek öğretmen kurumlarının açılmasının akabinde başlamıştır. Dolayısıyla Atatürk Dönemi kadın öğretmen okullarındaki öğrenci ve görev yapan kadın öğretmen sayısının, erkek öğretmen okullarından düşük olması kaçınılmazdır. Aynı zamanda öğretmen okullarının belli bölgelerde açılması ve okullaşmadaki yetersizlik, bu sayı üzerinde etkili olmuştur. İstenilen sayının elde edilememesinin bir nedeni de okulların yatılı eğitim vermesiydi. İmkan ve bütçenin kısıtlı olması, kadın öğretmen okulu öğrencilerinin giderlerini karşılama konusunda sorun teşkil etmiştir. Kadın öğretmen ihtiyacı hızlı bir şekilde karşılanmak istenirken öğrencilerin hazır bulunuşluklarının, öğrenme hızı ve isteklerinin göz ardı edildiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, kadın öğretmen okullarından mezun olup göreve başlayan öğretmenlerin, meslek yeterliliği tartışmalı bir konu olsa da yaşanan bütün gelişmeler, öğretmenliğin profesyonel olarak kabul edilen ilk mesleklerden biri olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Türk eğitim

sisteminde kadın öğretmen yetiştirme, günümüzde olduğu gibi Atatürk Dönemi'nde de öncelikli bir meseledir. İlgili çalışmalar kesintiye uğrasa da bu dönemde öğretmen yetiştirme konusunda atılan çağdaş adımlar; kadın öğretmenlerin mesleki yetkinliğini geliştirmiş, çalışma hayatındaki yerini sağlamlaştırmış ve toplumsal alandaki varlığını artırmıştır.

5.2. Öneriler

Araştırmada belirtilen sonuçlardan hareketle yeni araştırmalar için şu önerilerde bulunulabilir:

1. Atatürk Dönemi ve öncesi öğretmen eğitimi ile kadın öğretmen yetiştirme konusunu kapsayan, artık basımı yapılmamakta olan kitapların temin edilmesi; birincil kaynaklara ulaşımın artırılması oldukça önemlidir.
2. Atatürk Dönemi kadın öğretmen yetiştirme çalışmaları arasında bulunan, *Heyet-i İlmiye* toplantılarında alınan karar doğrultusunda İstanbul Darülmüallimatı'na dâhil edilen orta kısım; teşkilat, öğretmen kadrosu ve öğrenci kabulü konu başlıkları ile ele alınabilir.
3. Atatürk Dönemi kadın öğretmen yetiştirme dâhilinde yapılan çalışmalar göz önünde bulundurularak, Atatürk Dönemi sonrası kadın öğretmen eğitiminin incelenmesi; araştırmanın bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acuner, Ahmet Münir, “Türkiye Cumhuriyetinde Okur-Yazarlık”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, C.5, S. 2, Bursa 1990, ss.161-167.
- Adıvar, Halide Edib, *Vurun Kahpeye*, Can Sanat Yayınları, 12. bs. 2014.
- Akay, Melis, *Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2017.
- Akdağ, Ömer, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-40)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Uşak 2008, ss. 45-77.
- Akkafa, Yasemin, *Köy Eğitimcileri Kanunu ve Türk Milli Eğitiminde Uygulanması*, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.
- Aksoy, Yakup, *Osmanlı Devleti’nde Kız Öğretmen Okulları (Darülmuallimat) ve Kadının Meslek Hayatına Katılması (1870-1920)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2017.
- Akşam, “Kız Muallim mektebine girmek isteyenlere (İlan)”, 18 Eylül 1930.
- Akşam, “Maarif Vekâletinden (İlan)”, 21 Ağustos 1932.
- Akyüz, Yahya, *Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Doğan Basımevi, Ankara 1978.
- _____, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)*, Kültür Koleji Yayınları, 5. bs., İstanbul 1994.
- _____, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2021*, Pegem Akademi, 34. bs., Ankara 2021.
- Akyüz, Yahya, “Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüler’in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı”, *Milli Eğitim Dergisi*, S.143, Ankara 1999, ss.12-32. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/143/1.htm
- Akyüz, Yahya, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallimin’in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 20, S.20, Ankara 2006, ss. 17-58.
- Albayrak, Abdullah, *Türkiye’de Öğretmen Açığının Giderilmesinde Başvurulan Alternatif Uygulamaların İncelenmesi (1961-1996)*, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2018.
- Alp, Hayrünisa, *Tevhid-i Tedrisat’tan Harf İnkılâbına İlköğretim (1924–1928)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009.
- Alp, Hayrünisa, “İlk Mektep Muallimleri İçin Açılacak Meslek Kursları Talimatnamesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.17-18, İstanbul 2010, ss.63-66.
- Alp, Hayrünisa, “Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C.12, S. 23, İstanbul 2013, ss. 95-111.
- Altunya, Niyazi, “Gazi Eğitim Enstitüsü(1926-80)”, *Yeniden İmece*, S.4, Ağustos 2004, [https://www.ykked.org.tr/index.php/yazi-ve-makale/makaleler/126-gazi-egitim-enstitusu-1926-80-niyazi-altunya-yeniden-imece-4-sayi-agustos-\(24.04.2022\)](https://www.ykked.org.tr/index.php/yazi-ve-makale/makaleler/126-gazi-egitim-enstitusu-1926-80-niyazi-altunya-yeniden-imece-4-sayi-agustos-(24.04.2022))
- Antel, Sadrettin Celal, *Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Lahiya*, haz. Niyazi Altunya, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara 2019.
- Arı, Asım, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 2, 2002, ss.181-192.

- Arun, Cevdet, “Türkiye’de Cumhuriyet Devrinde Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çalışmaları ve Aşamaları”, *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, İstanbul 1990, ss. 9-13.
- Arslanoğlu, İbrahim, *Kastamonu Öğretmen Okulları*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.
- Aslan, Cengiz ve Engin Deniz Tanır, “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.52, S.11, Ankara 2019, ss. 251-276.
- Aslan, Cengiz ve Engin Deniz Tanır, “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin Maarif Hakkındaki Anketi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.19, Denizli 2020, ss.1720-1747.
- Atakan, Özgür, *Eğitim Sosyolojisi Açısından Ahmet Mithat Efendi’nin Edebi Eserlerinde Toplum ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2018.
- Atam, Şenay ve Ümmügülsüm Candeğer, “Osmanlı Devleti’nde Kız Islahhanesi ve Kız Sanayi Mektepleri”, *Türklerde Kadın*, ed. Alpaslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Oğuz Polatel, Kömen Yayınları, Konya 2020.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C.I-II-III, Divan Yayıncılık, 5.bs. 2006.
- Ayas, A. Nevzad, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948.
- Azar, Ali, “Türkiye’deki Öğretmen Eğitimi Üzerine Bir Söylem: Nitelik mi, Nicelik mi?”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.1, S.1, Zonguldak 2011, ss.36-38.
- Bağbozan, Şeref, *Cumhuriyet Dönemi Adana Öğretmen Okulları (1923-1975)*, K. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2018.
- Baran, Tülay A., “Cumhuriyet Dönemi Devlet Adamlarından: Vasıf Çınar” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 17, S. 49, Ankara 2001, ss. 171-201.
- Becerikli, Sabri, *Öğretmen Yetiştirmede İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Modeli (1924-1978)*, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa 2019.
- Binbaşoğlu, Cavit, *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1995.
- Bozkurt, Birgül, “Cumhuriyet Türkiyesinin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.19, 2020, ss.1748-1765.
- Budak, Şerif, “Atatürk’ün Eğitim Felsefesi ve Geliştirdiği Eğitim Sisteminin Değiştirilmesi”, *Milli Eğitim*, 2003, S. 160, ss. 23-43. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/160/budak.htm, (24.09.2021).
- Burak, Durdu Mehmet, “Atatürk’ün Eğitim Anlayışı ve Kıbrıslı Mehmet Efendi’nin Eğitimine Katkıları”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.16, S.2, Kastamonu 2008, ss.623-636.
- Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz ve Funda Demirel, *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, 25. bs., Ankara 2018.
- Ceylan Dumanoğlu, Sevim, *Osmanlı Devleti’nde Kız Öğretmen Okulu Darülmualimat (1870-1924)*, K. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2019.
- Coşgun Kandal, Sena, “Atatürk Dönemi’nde Yurttaşlık Dersleri: Tarihsel Süreç, Ders Kitapları ve Programlar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.34, S.2, 2019, ss.387-412.

- Creswell, John W., *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, 3. bs., Ankara 2013.
- Cüçük, Eyüp vd., “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı’da Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Öğrenci Giriş Şartları İle Usullerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi (Nizamname ve Talimatnamelere Göre)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S.1, Gaziantep 2017, ss.136-161.
- “Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsünde El Sanatı Çalışmalarını İzlerken, (19 Kasım 1937)”, *Milli Eğitim Bakanlığı*, <https://www.meb.gov.tr/belirliGunler/ataturk/Foto/008/5a16.htm>, (20.11.2021).
- Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsünde (19 Kasım 1937), *Milli Eğitim Bakanlığı*, , <http://www.meb.gov.tr/ataturk/Fotograflar/EgitimKultur#gallery-39> , (20.11.2021).
- Cumhuriyet*, “Yüksek Muallim Mektebi Müdüriyetinden”, 1 Ağustos 1929.
- Cumhuriyet*, “Edirne’de Maarif”, 6 Nisan 1930.
- Cumhuriyet*, “İstanbul Erkek Muallim Mektebi Müdürlüğünden(İlan)”, 6 Temmuz 1930.
- Cumhuriyet*, “Maarif Vekâletinden (İlan)”, 18 Ağustos 1932.
- Cumhuriyet*, “İlk Tedrisat Muallimlerinin Vaziyeti”, 19 Eylül 1934.
- Cumhuriyet*, “Kültür Bakanlığında (İlan)”, 3 Eylül 1935.
- Cumhuriyet*, “Orta Mektep Hocalığı İçin 15 Haziran’da Bir İmtihan Açılacak”, 7 Nisan 1936.
- Cumhuriyet*, “Muallimler İçin Açılacak Kurslar”, 8 Temmuz 1936.
- Cumhuriyet*, “Muallim Mekteplerinin Tatbikat Kısmı Kaldırıldı”, 4 Ağustos 1936.
- Cumhuriyet*, “Köy Eğitimcileri Kursu Mezunları”, 30 Ekim 1937.
- Cumhuriyet*, “Muallim Miktarı Gittikçe Artıyor”, 16 Temmuz 1938.
- Cumhuriyet*, “Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü”, 12 Ağustos 1938.
- Cumhuriyet*, “Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Ertik Öğretmen Okulu”, 14 Ağustos 1938.
- Cumhuriyet*, “Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Ertik Öğretmen Okulu”, 14 Ağustos 1938.
- Cumhuriyet*, “Köylerde Vazife Alacak Kadın Eğitimciler”, 17 Ekim 1938.
- Cumhuriyet*, “Yüksek Öğretmen Okulu Eksiltme Komisyonundan”, 12 Aralık 1940.
- Cunbur, Müjgan, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.8, S.23, Ankara 1992, ss.259-272.
- Çam, İrfan Davut, *Eğitim ve İdeoloji: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Çocuk Eğitimine Yönelik Yaklaşımlar (1908-1922)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2019.
- Çerikan, Fatma, *Osmanlı Devleti'nde Kız Sanayi Mektepleri*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2016.
- Çetinkaya, Ceren, *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitiminin Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- Çoban, Ahmet, “Atatürkçü Düşüncede Eğitim Sistemi ve Boyutlar”, *Erdem*, C.11, S.33, Ankara 1999, ss.725-733.

- Çoban, Ahmet, “Öğretmen Yetiştirme Sistemimizin Tarihi Temelleri”, *Öğretmen Yetiştirme Sistemimiz(Dün, Bugün ve Yarın)*, ed. Mustafa Ergün vd., Pegem Akademi, Ankara 2018.
- Çoban, Mustafa, “Kadın Eğitim Kurumu Olarak Darulmuallimat ve Eğitime Katkıları Üzerine Değerlendirme”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.22, Kahramanmaraş 2013, ss.175-205.
- Demirtaş, Zülfü, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S.1, Elazığ 2007, ss.173-183.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi ve Okutulan Dersler*, 17.12.1928, 180.9.0.0/75.369.3.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Maarif 1933-1934 yılı muallimler istatistiği*, 21.04.1935, 490.1.0.0./1454.35.1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, *Seneler itibariyle çeşitli tahsil gruplarına ait istatistiki bilgiler*, 18.04.1939, 30.1.0.0/90.559.2.
- Dewey, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.
- Doktor Sabri, “Dârümuallimât-ı Tâliye Tabiiyyât Şu'besi Programı: Maârifçilik-Terbiyecilik ve Çocuklarımızın Terbiye-i Sıhhiyyesi”, *Muallimler Mecmuası*, No:12, 31 Ağustos 1923.
- Duman, Tayyip, *Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1991.
- Durkheim, Emile, *Eğitim ve Sosyoloji*, çev. Pelin Ergenekon, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Emgili, Fahriye, “Halkevlerinin Köy ve Köycülük Faaliyetleri”, *Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, S. 8, 2021, ss. 195-226.
- Erdem, Çiğdem, “Cumhuriyet Yönetiminin 1930’lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte Dönüşümü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak Köy Eğitim Kursları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.10, S.3, Ankara 2008, ss.187-200.
- Erkek, Mehmet Salih, *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat 1887-1921*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I-II, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.III-IV, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.V, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Türkçe Kökler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Evcin, Erol, “Atatürk’ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.47, 2011, ss.521-555.
- Feridun Vecdi, “İlk Tahsil Meselesi”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1934.
- Gümüşel, Günseli *Ortaöğretimde Askerliğe Hazırlık Derslerinden Milli Güvenlik Derslerine Uzanan Sürecin Eğitimsel Bir Analizi (1926- 2012)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2015.
- Gündüz, Mustafa, “II. Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru”, *Doğu Batı Dergisi*, S.45, Ankara 2008, ss.149-170.

- Gündüz, Mustafa, “Karma Eğitimin Tarihî ve Sosyal Gelişimine Kısa Bir Bakış”, *Eğitime Bakış, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, S.45, Ankara 2019, ss.16-27.
- Günay, Nejla, “Atatürk Döneminde Türkiye’de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 29, S. 85, Ankara 2013, ss.72-100.
- Güven, Cemal ve Ekrem Zahid Boyraz, “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in İlk Maârif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.10, 2016, ss. 286-317.
- Hayta, Necdet, vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1995.
- Hâkimiyet-i Milliye*, “Gazi Muallim Mektebi’nde Yarın Yeni Ders Senesi Başlıyor”, 14 Ekim 1930.
- Hâkimiyet-i Milliye*, “Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)”, 26 Ağustos 1931.
- Hâkimiyet-i Milliye*, “Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)”, 30 Ağustos 1931.
- Hâkimiyet-i Milliye*, “Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)”, 1 Eylül 1931.
- Hâkimiyet-i Milliye*, “Musiki Muallim Mektebi Talebe Kayıt Şartları (İlan)”, 2 Eylül 1931.
- Hâkimiyet-i Milliye*, “Maarif Vekili Esat Bey’in terbiye işlerimiz hakkında beyanatı”, 9 Ağustos 1932.
- Hâkimiyet-i Milliye*, “Gazi Enstitüsü’nde Beden Terbiyesi Faaliyetleri”, 20 Aralık 1932.
- İbrahim Alaaddin, “Darümuallimin ve Darülmualimat-ı Aliye Teşkilatı”, *Muallimler Mecmuası*, No:5, 12 Kanunisanı 1923.
- İlikli, Yeliz, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Öğretmen Yetiştirme Sorunu (Darümuallimin ve Darülmualimatlardan Öğretmen Okullarına)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.
- Kapluhan, Erol, “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.26, 2012, ss. 172-194.
- Kapluhan, Erol, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, S.8, Yalova 2014, ss.123-134.
- Kara, Nilgün Nurhan, “Atatürk ve Eğitim”, *Ege Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi Bölümü*, İzmir 2018, ss.1-7, <http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/atailkuyg/icerik/nnurhankara.pdf>, (03.09.2021).
- Karabıyık, Sibel, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Kadın Dergileri: Demet ve Kadın (İnceleme ve Metin)*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- Karabulut, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum”, *Mecmua*, Y.1, S.2., 2016, ss.49-65.
- Karaca, Şahika, “Modernleşme Döneminde Kadın Eğitiminin Niteliğine Yönelik Farklı Yaklaşımlar”, *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, C.2, S.3, İstanbul 2013, ss.1-11.
- Karadeniz, Oğuzhan, Sinan Ateş ve Zafer Tangülü, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960)”, *Turkish Studies*, C.9, S.5, Ankara 2014, ss.1895-1910.

- Karagöz, Savaş, *Kayseri-Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926-1932)'nin Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Tarihi İçindeki Yeri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005.
- Karagöz, Savaş, "Cumhuriyet Öncesi Dönem Hıfzıssıhha Dersinin Eğitim Programlarında Yer Almasının Gereği ve Önemi Üzerine Düşünceler", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.16, Özel Sayı, 2020, ss.3806-3825.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.VI., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Karaveli, Orhan, *Ziya Gökalp'i Doğru Tanımak*, Doğan Kitap, İstanbul 2008.
- Kardaş, Abdulaziz, "Cumhuriyet Dönemi'nde Veba Salgınları ve Alınan Önlemler (1923-1947)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 7, S. 4, 2020, ss.2054-2079.
- Kaştan, Yüksel, "Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, S.1, Erzurum 2010, ss.65-76.
- Kavcar, Cahit, "Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 1, Ankara 1982, ss. 197-214.
- Kaya, Sevim Zehra, *Yeni Türk Edebiyatında Toplumsal Kaygı Abdullah Cevdet, Mehmet Âkif Ersoy ve Ziya Gökalp'in Edebi Eserleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2021.
- Kaya, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Pegem Akademi, 6 bs., Ankara 2015.
- Keçeci Kurt, Songül, "II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiyeleri", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 29, 2012, ss.1-19.
- Kılıç, Sezen, "Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 21, S.61, Ankara 2005, ss.259-280.
- Kıral, Bilgen, "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, Siirt 2020, ss.170-189.
- Kızıldaş, Özlem, *Osmanlı Modernleşmesinde Kadın ve Kadın Eğitiminin Yeri: Ahmet Mithat Efendi Örneği*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2021.
- Kocabaş, Ayfer, "Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C.2, S. 3, 2008, ss.203-212.
- Koçer, Hasan Ali, "Türkiye'de Kadın Eğitimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1, Ankara 1972, ss.81-124.
- Koçer, Hasan Ali, "Türkiye'de Köy Eğitim ve Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, Ankara 1974, ss.89-129.
- Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2 bs. Ankara 1991.
- Kurnaz, Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- Kurnaz, Şefika, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi", *Milli Eğitim Dergisi*, S.143, Ankara 1999, ss. 99-111.
https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm
- Kutlar, Mithat, *Ulviye Mevlan: Yaşamı ve Düşünceleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

- Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye’de Teknik Öğretim I*, Devlet Basımevi, S.21-2, İstanbul 1939.
- Kültür Bakanlığı, *Türkiye Okulları Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.
- Muallimler Mecmuası*, “Dârümuallimât Kısm-1 Tâlisi Teşkilatı Hakkında Esbâb-ı Mucibe Layihası”, No:11, 31 Temmuz 1923.
- Türk Eğitim Derneği Yayınları, *Mustafa Necati Hayatı ve Hizmetleri*, haz. A. Ferhan Oğuzkan, Eğitimcilerimizi Anma ve Tanıtma Dizisi:2, Ankara 1995.
- Toprak, Gül Nihan, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2008.
- Oğuzkan, Ferhan, “Ülkemizde Öğretmen Eğitiminin Gelişimi”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, C.7, S. 38, Ankara 1982, ss.37-45.
- Oktay, Ayla, “Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenin Nitelikleri”, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3, İstanbul 1991, ss.187-193.
- Özdemir, M. Çağatay ve Harun Bastık, “Orta Muallim Mektebi’nden Gazi Terbiye Enstitüsü’ne”, *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim*, C.1, S.1, Kayseri 2020, ss.1-13.
- Özkan, Arife, *Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Kadınına Verilen Haklar ve Siyasî Hayata Yansımaları*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2014.
- Özkan, İsa, “Türk Eğitiminde Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yeterliliklerine Dair Düşünceler”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C.5, S.15, Ankara 2016, ss.1-28.
- Öztürk, Cemil, “Atatürk Devri’nde Köy Öğretmeni Yetiştirme Politikası”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.3, İstanbul 1991, ss.237-259.
- Öztürk, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- _____, *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.
- Öztürk, Seda, *Birinci Dünya Savaşı Sonunda Türk Kadını ve Türk Kadını Dergisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2010.
- Özyürek, Mustafa, *Türk Maarif, Cemiyet ve Siyasi Hayatında Nakiye Elgün (1882-1954)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011.
- Resmi Gazete*, S. 68, 7.04.1924.
- Resmi Gazete*, S.169, 6.09.1925.
- Resmi Gazete*, S.338, 3.04.1926.
- Resmi Gazete*, S.361, 2.05.1926.
- Resmi Gazete*, S.1532, 29.06.1930.
- Resmi Gazete*, S.1713, 31.01.1931.
- Resmi Gazete*, S.1769, 8.04.1931.
- Resmi Gazete*, S. 2743, 4.07.1934.
- Resmi Gazete*, S.3331, 16.06.1936.

- Sarihan, Zeki, *Milli Mücadele Döneminde Maarif Ordusu*, Pegem Akademi, 2.bs., Ankara 2019.
- Say, Ahmet, *Müzik Sözlüğü*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara 2005.
- Sebil-ür Reşad*, “Darümuallimat Müdürü Meselesi”, No:449, 20 Teşrinisâni 1335.
- Sertkaya, Ayhan ve Yakup Yılmaz, “II. Dünya Savaşı Başlangıcında Belçika’daki Türk Öğrenciler”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 2, S. 2, 2016, ss.130-139.
- Somel, Selçuk Akşin, “Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi”, *Kebikeç*, S. 10, Ankara 2000, ss.223-238.
- Süleyman Şevket, “Darümuallimat-1”, *Muallimler Mecmuası*, No:8, 30 Nisan 1923.
- Süleyman Şevket, “Darümuallimatın Küşadı”, *Muallimler Mecmuası*, No:8, 30 Nisan 1923.
- Süleyman Şevket, “İlk ve Orta darümuallimat - Muallimeliğe İhtiyaç-2-”, *Muallimler mecmuası*, No:10, 30 Haziran 1923.
- Süleyman Şevket, “Tâli Dârümuallimîn ve Dârümuallimât İhtiyacı”, *Muallimler Mecmuası*, No:11, 31 Temmuz 1923.
- Şanal, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kız Öğretmen Okulunun (Dârümuallimât), Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870–1924)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 26, Ankara 2009, ss.221-244.
- Şanal, Mustafa ve Mustafa Güçlü, “Yenileşme Dönemi Eğitimcilerinin Öğretmenlik Mesleğine Bakışları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 18, Kayseri 2005, ss. 137-154.
- Şenbalcı, Gülsüm, *Mehmed Âkif ve Tevfik Fikret’in Eğitim Görüşlerinin Mukayesesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- Şinoforoğlu, Osman Tolga, *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2015.
- Şinoforoğlu, Tolga, “Türkiye’de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)”, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C. 18, Özel Sayı, Ankara 2020, ss. 73-105.
- Talim Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şurası, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, yaz. Reşat Özalp, Aydoğan Ataunal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977.
- Tangülü, Zafer ve Sabri Becerikli, “Musiki Muallim Mektebi (1924-1937)”, *Asia Minor Studies*, C.8, S.2, 2020, ss. 458-466.
- Taşkın, Ünal, “Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.3, 2008, s. 343-366.
- Tazegül, Ünsal, “Cumhuriyetin İlk Yılları Çağdaş Beden Eğitimi ve Öğretimi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.31, 2022, ss.138-154.
- Tezcan, Mahmut, *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*, Anı Yayıncılık, 3 bs., Ankara 2011.
- TTKB, *Cumhuriyetin İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926)*, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf, (23.10.2021).
- TTKB, *Cumhuriyetin İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926)*, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf, (23.03.2022).
- Tümer Erdem, Yasemin, “II. Meşrutiyet Dönemi Fikir ve Edebiyat Hayatında Kadın Eğitimi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.10, İstanbul 2001, ss.57-89.

- Tümer Erdem, Yasemin, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.14, 10.11.1921.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.14, 12.11.1921.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 5, C.11, 26.05.1936.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 5, C. 12, 8.06.1936.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 5, C.18, 26.05.1937.
- Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, *1339-1340/1923-1924 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.
- Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsâiyât Mecmûası*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.
- Ulus, "Kültür Alanında Bir Yıl İçinde Yapılan Çalışmalar", 29 Ekim 1935.
- Ulus, "Elişleri Muallimleri İçin Kurs", 11 Haziran 1936.
- Ulus, "İsmet İnönü Kız Enstitüsü", 26 Ağustos 1936.
- Ulus, "Gazi Terbiye Enstitüsü-II", 12 Eylül 1936.
- Uz, Esmâ, *Cumhuriyet Döneminde Köylerin Kültürel ve Ekonomik Dönüşümünü Gerçekleştirme Adımı Olarak 1930'lu Yıllarda "Köy Eğitim Kursları"*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2016.
- Üzer, Muhammed, *Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Üzerine Yapılan Tartışmalar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2020.
- Yalçınkaya, Elvan ve Vedat Aktepe, "Öğretmen Yetiştirmenin Tarihçesi", *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Abdulkadir Uzunöz, Pegem Akademi, Nevşehir 2016.
- Yangın, Selami, "Eğitimin Tarihsel Temelleri", *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Ali Rıza Akdeniz ve Mehmet Küçük, Nobel Yayıncılık, Ankara 2011.
- Yetişgin, Mehmet ve Sevim Ceylan Dumanoglu, "Taşrada Darülmualimatların Açılışı ve Tarihsel Gelişimi", *Turkish History Education Journal*, C.8, S.1, 2019, ss.174-198.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, 4. bs., Ankara 2004.
- Yıldız, Mehmet, *Türkiye'ye Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Alanında Gelen Yabancı Uzmanların İstihdamı, Çalışmaları ve Etkileri (1923-1973)*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2020.
- Yinilmez Akagündüz, Seval, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yurttaşlık Eğitimi: Cumhuriyet Çocuklarına Malûmât-ı Vataniye Ders Kitabı Örneği", *TUHED Turkish History Education Journal*, C.9, S.1, 2020, ss.109-131.
- Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

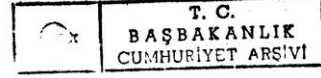
EKLER

T. C.
BAŞVEKÂLET
Kararlar Müdürlüğü

Sayı: 2

1044

KARARNAME

Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü moda Muallimi Kâmile Feyzi Hanımın İtalyan Kız Sanat Mekteplerinde mesleğine ait tetkikatta bulunmak üzere, 14735 sayılı kararnameden istisnaen, Napoliye gönderilmesine izin verilmesi; Maarif Vekillığının 5/7/934 tarih ve 2672 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekillığının 10/7/934 tarih ve 2874 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 15/7/934 te tasvip ve kabul olunmuştur

15/7/934

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemol

Bg. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Şimşek

S. Sarıca

Kemal

S. Kaya

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

H. İ. İ. İ.

Özcan

Bay

Abdi

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Cemil Bayazıt

S. D. D. D.

Ali Rıza

Y. Y. Y.

030 13 61 02 47 52 4

Ankara, 8 Kasım 1939.

F VEKİLLİĞİ

Hukuk Müsavirliği
Sayı: 149

Özet:

Başvekâlet Yüksek Makamına

Vekilliğimiz Müdürler Encümeni tarafından Kız okullarına kadın doktor tayini prensip olarak kabul edilmiş ve bu karar tatbikatından olarak da Konya Kız Öğretmen Okulu doktorluğuna, mektebin inhası üzerine, Dr. Mahicihan Erüs'ün getirilmesi tekarrür eylemişti.

Konya Valisi Nizamettin Ataker, bu mektep doktorluğuna bir erkek doktorun tayinini ısrarla ileri sürmekte ve suretleri bağlı tel ve tezkerede müşahade buyrulacağı ve hile bu ısrarını Teşkilâtı Esasiye ve Vilâyet idaresi Kanunlarının tefsirine iptina ettirmeğe çalışmaktadır.

Mühim bir Vilâyetimizde Valilik yüksek makamını işgal eden ve küçük bir meseleyi lüzumsuz yere büyüten mumaileyhin düğünüş ve yazış tarzını göstermek üzere Dahiliye Vekâletine keyfiyet arz edilmiş ve kendisine de ayrıca cevap verilmiştir. Her iki yazıyı huzuru Devletlerine en derin saygılarımla sunarım.

Ta.

İsmail

7.11.1939

Millî Eğitim Vekili

Yücel

030 10 143 24 16

B.İ. Tarih: 1. 4. 1939
1-11-39 9699 4

-6-

İsmail
İzmiş: 5.11.1939

ÖZ GEÇMİŞ

Fatma Okşan ÇİÇEK, Samsun Yeşilkent Anadolu Lisesi'ni bitirdikten sonra Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünden 2017 yılında mezun oldu. 2019 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2020 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığında Psikolojik Danışman olarak görev yapmaktadır.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0002-5905-7613>

Yayımlar:

1. Fatma Okşan Çiçek ve İrfan Davut Çam, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Öğretmen Yetiştirme Politikası”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uluslararası Kadın ve Aile Sempozyumu*, 2021, ss. 24-32.